

magazin istoric

Apare din aprilie 1967

AUGUST 2002

In faciem uorsul Amphitarum
Iupiter, dum bellum gereret cum
Theboloul hostibus Almenā uxore
cepit ulanariam. Neeurui
formam. Sic serui gerit ablentis
dul Almenā decipitur dolul: postq̄ rediere iuri

magazin istoric

Anul XXXVI – serie nouă – nr. 8 (425)
august 2002

<http://www.itcnet.ro/history/magazin.htm>
e-mail: mistoric @ itcnet.ro

1 „Bărbații și femeile sunt turnați în aceeași formă: în afara educației și a obiceiurilor, diferența nu e mare”. Astfel sună analiza, insolită pentru epoca sa (veacul XVI), a comportamentului celor două sexe, în viziunea lui Michel de Montaigne, autorul Eseurilor. Imaginea, extrasă dintr-un manuscris de la Sorbona, probează o totală înțelegere pentru poezia simfurilor.

2 Influențată de Europa occidentală, arta plastică din Voivodina s-a laicizat în veacul XIX. Prima pictoriță de naționalitate sârbă, Katarina Ivanović (1817-1882), al cărei autopotret îl reproducem, s-a orientat spre portret, compoziția istorică și natura moartă.

3 Investigații arheologice submarine din ultimii ani au îmbogățit informațiile despre configurația litoralului românesc în antichitate și evul mediu. În imagini: gât de amforă și resturi ale unei construcții romane din piatră, descoperite la Tatlageac; piese vechi de artilerie scoase de sub apele mării.

4 Sub regele Matei Corvin (1458-1490), un veritabil prinț al Renașterii, ce a dat strălucire civilizației ungare, cetatea Buda, reședință regală încă din secolul XIV, a devenit un centru al culturii umaniste. Budapesta se poate mândri cu celebra bibliotecă Corvina și cu biserică în stil gotic (în imagine), ce poartă numele suveranului.

Revistă editată de
**FUNDAȚIA CULTURALĂ
MAGAZIN ISTORIC**

**Președinte fondator
CRISTIAN POPIȘTEANU
(1932-1999)**

**Președinte de onoare
DIMITRIE G. STURDZA**

**Consiliul științific:
academician DAN BERINDEI,
academician VIRGIL CÂNDEA,
academician**

DINU C. GIURESCU

Redactor-șef:

Dorin Matei

Secretar general de redacție:

Florentina Dolghin

Redactori:

Ioan Lăcustă,

Irina Sălăvăstru,

Theo Stănescu-Stanciu,

Marian Ștefan

Secretar de redacție

și macheta artistică:

Theodor Lianos

Director economic:

Doina Pascu

Documentare:

Mădălina Geambașu

Corectura:

Georgeta Apreotesei,

Constanța Avram

Secretariat:

Floarea Dragne

Difuzare:

Constantin Mușat

Consilieri:

Ioana Ursu,

Radu Ion Popescu,

Haralambie Voicilaș

București, Piața Valter Mărăcineanu, nr. 1-3,
sau Intrarea Dr. Alexandru Marcovici (fostă
Victor Eftimiu), etaj III, camerele 281, 283
(secretariat și difuzare), 285, 287. Sectorul 1,
Oficiul poștal nr. 1, Căsuța poștală 1-702,
Cod 70711, Telefon, Fax: 315.09.91, 312.68.77

Tipărit la C.N.I. – „CORESI” S.A. București,
director general Dumitru Constantinescu;
director comercial M. Vlădeanu; director
M. Soare

SUMAR

august

2002

4 Înfrânt,
dar nu doborât

Mihai Viteazul

M. BERZA

5 Disciplina
neastâmpărului
perpetuu

Leonardo Da Vinci

E. SIMION

AUGUSTUL PĂTIMIRII

8 Am fost în Palat

*Un adjutant regal în
noaptea de 23 august*

A. GHERGHEL

12 Recviem întârziat

*Un monument pentru
soldații germani*

W.H. LANG

14 Documentul –
victima spaimei

*1 august 1943.
Ploieștii sub bombe*

V. RÂPEANU

19 Petece de omenie

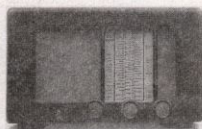
*Ierarhi catolici
în sprijinul evreilor
din Europa de Est*

T. WEXLER

PE VREMURI, OAMENII ÎȘI TRIMITEAU SCRISORI

21 Locotenentul
George Bibescu și
aventura sa mexicană

G. FILITTI

26 Un spirit
renascentist în
veacul XX

*Inginerul
Ioan A. Dimitriu*

A. DIMITRIU

31 I. Dumitriu-
Snagov

In memoriam

M. ȘTEFAN

DICTIONAR ISTORIC

33 Voivodina, țara
dintre Dunăre și Tisa

GH. ZBUCHEA

38 Cetățile de sub
mare

*Necunoscutele
litoralului pontic*

S. IOSIPESCU,
R. VERUSSI-
IOSIPESCU,
ȘT. DATCU

43 Frumusețea
hieroglifelor bătrâneții

A.E. BUDURA

46 Viața
ca un caz penal

*Moartea tenorului
Traian Grozăvescu –
gelozie sau afacere
necurată?*

AL. POPESCU

ROMÂNIA MARE, DOAR 20 ANI

49 Culise literare
ale Trianonului

P. PANDREA

51 Jocul ielelor

*Revizionismul maghiar
interbelic*

M. ORJANU

52 Cain și Abel
*Românii
împotriva românilor*
A.A. SPÂNU

55 Provinciile
dezrobite obligă!
*Ioan Pelivan către
Grigore Gafencu*
D. PREDA

57 1953. Jurnalul
unei singurătăți
Epoca sub bisturiu
V. SĂHLEANU

CHIPURI UITATE

62 1746. Balilla,
emblema Italiei
antiaustriece

65 Milenii, secole și
o lună într-o pagină

HOOVER INSTITUTION

66 Pregătiri de pace
înainte de război
L. COSOVANU

67 Ambiții asasinate
Gustav III al Suediei
A. CARAGEA

71 Coabitarea
mamei cu fiul
Maria – Carol II
ȘT. CIUBOTARU

79 Fără centură...
de castitate
*Dragostea
de dinainte de căsătorie
în secolul XVII*

NU S-AU BUCURAT DECÂT O VARĂ

83 Intelectuali cehi
la intersecție
cu tancurile
L. VALENTOVÁ

87 Pereții au...
atașați militari
*România – aliatul
pus la colț*
C. MORARU

EVENIMENT

90 Serviciile de
securitate ca element
opresiv. Dezbateri la
Institutul Goethe
I. SĂLĂVĂSTRU

91 O seară
la „Iunior”
D. MATEI

92 Apărătorii evrei
ai Putnei
T. WEXLER

RUBRICI

74 În București,
acum 50 ani
I. LĂCUSTĂ

93 Cititorii –
corespondenții noștri
*Zilele culturii poloneze
la Suceava*
D. HRENCIUC

78 Pentru biblioteca
dumneavoastră

64; 94; 95
Blitz... Concurs;
Rebus; Dialog

MIHAI VITEAZUL ÎNTEMEIETORUL

Contemporanii săi erau unanimi în a considera pe Mihai ca singurul adevărat stăpânitor în toate trei țările [române], iar domnul proclama prin însuși titlul său opera de unificare realizată.

Există, de bună seamă, în gândirea lui Mihai două elemente de permanență: libertatea față de Imperiul otoman și, dincolo de șovăiele, poate numai aparente, după Șelimbăr [28 octombrie 1599] – ideea succesiunii ereditare a urmașilor săi, „fir pre firul lui”, până la stingerea neamului.

Ce ar fi urmat apoi, în acel viitor nedefinit, după vederile lui Mihai, nu e cazul să încercăm a examina acum. Ceea ce este neîndoiește și că el s-a voit permanent ca întemeietor de dinastie pentru toate trei țările.

Printr-un privilegiu conferit de natură, Mihai a îmbinat în personalitatea sa darurile de conducător politic capabil să conceapă, într-o realitate în continuă schimbare și permanent nesigură, țintele cele mai înalte și să le urmărească cu neînduplecată hotărâre, cu capacitatea comandantului de oști legat de tradițiile militare ale țării sale și deschise în același timp la înnoirile impuse. Într-o epocă de modernizare a războiului, el aducea încă, superb anacronic și atât de uman, suflul cavaleresc al luptătorului care intră în iureșul bătăliei.

De Evul Mediu ține și rolul efectiv pe care-l are în gândirea sa ideea de creștinătate, căreia începea să i se ofere, ca succedaneu, aceea de Europă, dar care era încă larg folosită de puterile europene și de Imperiu în primul rând ca mască a țelurilor lor politice. Evident că Mihai o folosește atât de larg drept justificare a mobilurilor acțiunii sale, ca pe un mijloc de a stabili un limbaj comun, dar se simte bine că, pentru el, această formă tradițională de solidaritate este încă o realitate vie, după cum e limpede că prin aceasta Mihai își exprima

MIHAI BERZA

convingerea profundă că valoarea acțiunii sale militare și politice era una de interes general, de interes european, cum se spune azi.

De aceeași convingere se leagă și conceptul său de glorie, în care e greu de deslușit ce aparține Evului Mediu și ce consună cu dorința de afirmare a puterii de creație a individului, atât de familiară Renașterii, dar care vădește oricum siguranța valorii excepționale a realizărilor de care se

simțea capabil. S-a văzut oare Mihai, în acea frenetrie a faptei care-l stăpânea, rege în Polonia sau împărat al Bizanțului restaurat?

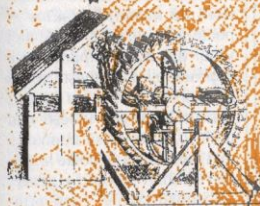
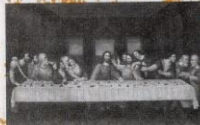
In orice caz, dacă astfel de gânduri îi vor fi fulgerat prin minte, nu acestora le-a dat urmare. Nu rămâne mai puțin semnificativ că au existat contemporani care au putut crede că le va încerca și chiar că le va putea duce la îndeplinire. Revelatoare pentru personalitatea lui Mihai este pribegia lui din iarna anilor 1600-1601. Despuiat de trofee, Mihai nu e fugarul prin munți în căutarea unei scăpări ci, după o ultimă izbire în turcii sangeacului din Vidin intrați în Oltenia – „mai curând dorind moartea decât izbândă”, o va spune singur –, el pleacă în fruntea unei mici oștiri, gata să-și deschidă drum cu sabia.

La Viena, la Praga, el nu e curteanul în așteptarea favorii împărătești, este omul sigur de faptele și drepturile lui, înfrânt, dar nu doborât, privindu-și limpede întregul trecut și încredințat de ce are de săvârșit în viitor [...].

De aceea, amintirea lui Mihai a dominat istoria modernă a poporului român, ea rămânând permanent prezentă, ca o piatră de neclintit la temelia unității noastre de voință.

(Mihai Viteazul și unirea Țărilor Române, în Ștefan Meteș la 85 de ani, Cluj-Napoca, 1977; fragmente)

Ce s-ar mai putea spune despre Leonardo da Vinci? Se pare că încă foarte multe, la 550 de ani distanță de la nașterea sa, omagiată de curând la București. În organizarea Comitetului Național Român UNESCO pentru Dezvoltarea Culturală, a Institutului Italian și a Academiei Române, în aula din Calea Victoriei s-a desfășurat în luna mai un simpozion internațional dedicat mării personalități renascentiste. Am solicitat președintelui Academiei Române o evocare a artistului și savantului de geniu.

LEONARDO DA VINCI,

„DISCIPOL AL EXPERIENȚEI“

Academician EUGEN SIMION

„Cu adevărat minunat și ceresc a fost Leonardo, feciorul lui ser Piero da Vinci, iar dacă n-ar fi avut atâtea îndeletniciri și n-ar fi fost atât de nestatornic, ar fi ajuns departe în ceea ce privește cunoștințele științifice și literare. A fost un om care s-a apucat să învețe multe lucruri dar, de îndată ce le începea, le și lăsa în părăsire“...

Așa începe Giorgio Vasari portretul pe care i-l face pictorului florentin Leonardo da Vinci (1452-1519), în *Viețile pictorilor, sculptorilor și arhitecților*. De aici aflăm că tânărul Lionardo, după ce s-a îndeletnicit câteva luni cu *socotitul* și l-a întrecut repede pe profesorul său, s-a apucat să învețe *muzica vocală*, apoi să facă

exerciții la *liră*, ajungând să cânte dumnezeiește la acest instrument. L-a atras, paralel, desenul și tatăl, ser Piero, observând la fiul său o mare râvnă în această direcție, a arătat câteva desene prietenului său, Andrea del Verrocchio, maestru în această artă. Andrea a rămas uluit și l-a îndemnat pe ser Piero da Vinci să-l lase pe

tânărul Leonardo să studieze desenul și artele învecinate. L-a primit, în cele din urmă, în atelierul lui și l-a învățat cât a știut și a putut, pentru că tânărul Leonardo a deprins repede meseria și a și-a pus maestrul în dificultate.

Inchipuia și chiar făcea, în acest timp, și alte lucruri. A imaginat, de pildă, un sistem pentru a canaliza fluviul Arno, a făcut schițe de mori, de pive pentru postavuri și alte mecanisme care funcționau prin forța apei; a proiectat tunele și a inventat un aparat care, prin puterea pârghiilor, putea muta de colo, colo mari greutate; închipuia, de asemenea, mijloace pentru curățirea porților și, prin uriașe pompe – tot de el născocite – voia să scoată apa din lacurile joase... Asta vrea să spună, probabil, că pictorul Leonardo imaginea un sistem de desecare... Vasari ne încredințează chiar că Leonardo se lăuda în fața mai marilor cetății că el ar putea să ridice templul săi Giovanni din Florența și să-i înalțe treptele, fără să-l dărâme. Argumentele lui erau atât de puternice, încât unii se lăsau convinși de asemenea născociri.

Era, se pare, plăcut la vorbă, nu-i plăcea să lucreze mult, se plictisea repede, iubea caii, era îndemnatnic, se pricepea la toate, dar nu prea era statornic: începea un lucru și-l abandona... În termeni moderni, Leonardo suferea de *adamism*, o boală pe care, mai târziu, filosoful spaniol Ortega y Gasset o socotea ca fiind prin excelență boala spiritului mediteranian și, în genere, o caracteristică a culturilor mediteraniene... De aceea, ne spune biograful citat, Leonardo nu și-a terminat mai niciodată

lucrările... Iscodea cerul, măsura drumul lunii și al soarelui, cerceta plantele, recita cu talent și improviza ușor rime... A studiat cu mare atenție anatomia, jupuia cadavrele ca să vadă ce este înăuntru și să deseneze cu mare râvnă – ne avertizează Giorgio Vasari – mușchii, tendoanele și oasele omului.

Avea o curiozitate: scria cu mâna stângă și deandăratelea, iar cuvintele scrise așa de urât de el nu pot fi citite decât cu ajutorul unei oglinzi... Primea

Giorgio Vasari (1511-1574), autorul Vieților pictorilor, sculptorilor și arhitecților

comenzi și, potrivit nestatorniciei sale, nu le ducea totdeauna la capăt. A acceptat, de pildă, să facă portretul Monei Lisa, soția lui Francesco del Giocondo, a lucrat patru ani la el, dar nu l-a încheiat... Cel puțin așa îl încondeiază Vasari. Cercetătorii moderni ne asigură însă că portretul Giocondei – care poate fi admirat și azi într-una din sălile muzeului Luvrului – este terminat. Între Leonardo și Michelangelo Buonarroti, contemporanul său, era, se pare, o ură neîmpăcată și, dacă dăm crezare surselor citate, cel din urmă a părăsit Florența tocmai din cauza acestei dușmăanii.

Sigur este că nestatornicul, de toate curiosul și în multe

lucruri iscusitul Leonardo da Vinci întruhipuează nelineștea și imensa dorință de cunoaștere a Renașterii. Pentru el pictura este, cum se știe și din *Tratatul de pictură*, o știință complexă, care presupune stăpânirea mai multor domenii. A studiat, de aceea, geometria, mecanica, alchimia, geologia, hidraulica, anatomia, botanica, astronomia... pentru a întui esența și unitatea lumii. Cunoașterea este principala responsabilitate și nelineștea a spiritului Renașterii. Leonardo îl întruhipuează în mod dumnezeiesc, ca să reiau expresia lui Giorgio Vasari. Vrea să fie inginer și pictor (și chiar reușește), idealul lui este să prindă esențialul și să atingă, prin știință și artă, universalul. Suferă, ca mai târziu romanticii, de *incompletitudine* și poate nestatornicia lui de aici vine: din neastâmpărul de a cuprinde și a cunoaște totul. Deviza lui este „cu cât cunoști mai mult, cu atât iubești mai mult”... Dar ca să cunoască mai mult (dacă se poate *totul*), spiritului îi trebuie rigoare. „Hostinato rigore” – iată principiul lui Leonardo. Îndrăzneală, dezamăgire, cunoaștere, pasiune... toate sub semnul unei maxime discipline a spiritului.

De aceea, Leonardo socotește pictura o știință complexă, superioară poeziei în toate privințele, în fine, pictura este pentru el „nepoata naturii și înrudită cu Dumnezeu”. Ea – citim în *Tratatul său* – „slujește unui înțeles mai înalt decât poezia și e în stare să redea cu mai mult adevăr decât poetul înfățișările operelor din natură; mai multă demnitate au operele naturii decât cuvintele, opere ale omului; între operele omului și cele ale naturii se află

tot atâtă îndepărtare cât e de la om la Dumnezeu. "Leonardo vrea să dovedească preeminența picturii în raport cu alte arte și, în citatul *Tratat*, aduce o mie de argumente pentru a ilustra această superioritate. De la el a rămas expresia că pictura poate fi numită o poezie mută, iar poezia – o pictură oarbă. Dacă este așa, întreabă tot el – „cine este mai de plâns: orbul sau mutul”? Și tot el: „pictura este o poezie care se vede, dar care nu se aude, iar poezia este o pictură care se aude, dar nu se vede”.

Cât de reală este superioritatea picturii față de poezie? Putem face o ierarhie a artelor în afara operelor care, se știe, sunt creații individuale și cu valori variabile?... Sunt chestiuni care nu mai neliniștesc spiritul modern. Spiritul Renașterii era încă tulburat de aceste asemui și deosebiri, pentru că vroia să cuprindă spectacolul lumii și să stabilească ordinea lucrurilor... Leonardo face apologia ochiului (a văzului), pentru că ochiul poate prinde, deodată, înfățișarea integrală a lucrurilor și unitate lor. De aceea pictura, care este o artă (știință) a ochiului, este mai nobilă decât poezia, ce se îndeletnicește „doar cu închipuirea mincinoasă a faptelor omenești”. Pe când pictura reproduce faptele naturii și, din această pricină, are mai mult teme și este mai profundă...

Să citim această iscusită *Încheiere între poet și pictor*: „Deoarece am arătat că poezia se poate înțelege de orbi în cel mai înalt grad, iar pictura de surzi, vom mai spune că pictura întrece cu atât poezia, cu cât pictura slujește un simț mai de preț și mai nobil decât poezia; noblețe dovedită a fi întreită față de celelalte trei

simțuri, fiindcă s-a arătat că mai degrabă pierzi auzul și mirosul și pipăitul decât vederea. Cine pierde văzul pierde înfățișarea frumuseților lumii și rămâne ca un îngropat de viu într-un mormânt în care să respire și să se miște. Oare nu-ți dai tu seama că ochiul cuprinde frumusețea lumii întregi? Ochii e stăpân în astrologie; tot el face cosmografia, el îndreaptă și sfătuiește toate mesugurile omenești; el mișcă omul peste tot pământul, e stăpân al matematicii; cunoș-

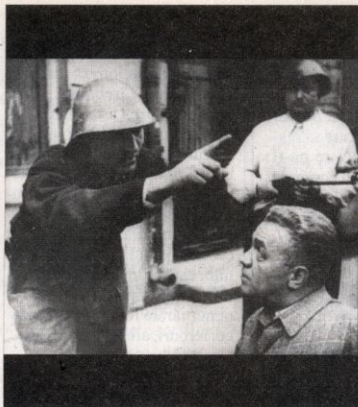

Andrea del Verrocchio, cel care l-a îndemnat pe ser Piero da Vinci să-l lase pe tânărul Leonardo să studieze desenul și artele învecinate

tințele sale sunt neîndoielnice; el a măsurat îndepărtarea astrilor și mărimea lor; el a găsit elementele și așezările lor; prin el s-a putut prezice ceea ce va să vină, după mersul stelelor, tot lui i se datorește arhitectura și perspectiva, din el s-a născut divină pictură. Cel mai de laudă între toate cele zămislite de Dumnezeu, prin ce laude se poate preamări noblețea ta? Care sunt noroadele și care graiurile ce ar putea descrie adevăratele tale însușiri, fereastră a corpului omeneș prin care sufletul se bucură și se înfruptă din frumusețile lumii? Prin văz sufletul se împacă cu temnița trupului și, fără de el, temnița trupului ar fi caznă. Prin el geniul omeneș a găsit focul prin mijlocirea căruia ochiul

redobândește ceea ce beznele îi răpiseră. Văzul a adăugat naturii podoabele agriculturii și încântătoarelor grădini. Dar ce-mi este de trebuință să mă aștern la vorbă așa lungă și ce lucru anume prin el nu se face? Văzul împinge pe oameni de la răsărit la apus; el a născocit năieritul și prin aceasta a întrecut natura, căci lucrurile simple din natură sunt finite, iar ceea ce ochiul poruncește mâinilor este infinit, după cum pictorul arată prin închipuirea a nenumărate forme de dobitoace, ierburi, arbori și privesliști.”

Avem motive să ne îndoim de unele dintre observațiile făcute de „inginerul regelui Francisc I” (să amintim că în 1516 Leonardo de Vinci a plecat în Franța). El nedreptățește, am impresia, poezia. Nu este nici o îndoială pentru noi, azi, „închipuirea mincinoasă” a poeziilor poate prinde și ea înfățișarea, chiar plâsmuită, a esenței lui Dumnezeu, întocmai ca și pictura pe care o laudă, cu atâtă forță și imaginație, fiul lui ser Piero... Dar ar fi fără rost să-l contrazicem. La 550 de ani de la naștere și la 483 de ani de la moartea pictorului, la Amboise, în Franța, citim cu nesusă încântare *Tratatul său de pictură* și, dacă ajungem la Paris, facem ce facem și ne ducem la Luvru ca să căutăm înainte de orice misterioasa Gioconda, cu surăsul ei ambiguu și privirea ei stranie. Pictorii de avangardă, exasperați, i-au pus mustați, alții au hulit-o, dar Mona Lisa rămâne acolo, tulburătoare și enigmatică, expresie a geniului, la rândul lui misterios, Leonardo – florentinul, inginer și pictor, priceput în multe, nestatornic, inventiv și risipitor, cel care credea că știința picturii nu poate trăi decât în armonie cu geometria și mecanica... ■

AMINTIRI DESPRE 23 AUGUST 1944

ARPAD GHERGHEL

Publicăm o mărturie despre 23 august 1944, care i-a fost cerută autorului ei de către directorul din acea vreme al postului de radio Europa Liberă, Vlad Georgescu. Exemplarul dactilografiat păstrează câteva însemnări ale sale. Textul a fost citit în cadrul uneia dintre emisiunile de istorie ale postului. L-am recuperat în iulie 1995, atunci când arhiva Europei Libere s-a risipit.

Câteva cuvinte despre autor. Arpad-Ioan Gherghel era nepot de fiu al generalului Tobias Gherghel, fost ministru de Război. S-a născut la Botoșani, în anul 1909. A fost comandor de marină și a comandat iahtul regal. În anul 1948 a părăsit țara, la câteva zile după plecarea regelui Mihai, cu al doilea transport al suitei regale.

S-a stabilit mai întâi la Paris, apoi a devenit redactor-documentarist în cadrul Departamentului român de cercetări al postului Radio Europa Liberă, din München. După pensionare, a rămas în același oraș, unde a și murit, în 1990.

Mihai STURDZA

In dimineața zilei de 23 august mă aflu în funcția de adjutant regal al Majestății Sale Regele Mihai, la Palatul Regal din Calea Victoriei. Nu eram în săptămâna mea de serviciu, care se terminase duminică, 20 august, când în locul meu trecuse colonelul Ionescu Emilian. Cum fusesem pus la curent, în linii generale, cu o eventuală schimbare a alianțelor, încă din anul anterior, și cum informațiile de pe frontul din Moldova erau din ce în ce mai alarmante, am ținut să fiu prezent la Palatul Regal atât pentru a mă pune la curent cu situația, cât și pentru a con-

tribui, la nevoie, la măsurile ce se vor lua. În acest fel, atât în dimineața, cât și în după-amiaza zilei de 23 august, m-am aflat în biroul adjutanților regali de la Palatul din Calea Victoriei.

Am fost informat că mareșalul Antonescu și ministrul Afacerilor Externe, Mihai Antonescu, vor sosi în audiență la M.S. Regele Mihai la ora 16.00. Dar, chiar înainte de sosirea ultimului, mi s-a transmis prin telefon, de la Casa Nouă [aripa nouă a Palatului Regal], prin domnul Mircea Ionnițiu, secretarul M.S. Regelui Mihai, să caut la telefon pe colonelul Constantin Dămăceanu, șeful

de Stat Major al Comandamentului Militar al Capitalei, și să-i spun să vie imediat la Palatul Regal. De fapt, se neglijase ca acesta să fie prevenit că acțiunea proiectată pentru 26 august fusese, între timp, mutată în 23 august. Întrucât unitățile militare din București trebuia să intre în dispozitivul pentru blocarea intrărilor pe șoselele principale în București, sub motivul unor exerciții, la 26 august, nu au mai putut fi prevenite de această schimbare.

De abia după câteva chemări insistente la telefon, am reușit să vorbesc cu colonelul Dămăceanu și, numai după o

întârziere de circa trei sferturi de oră, i-am putut transmite ordinul pe scurt.

După câțva timp de la sosirea lui Mihai Antonescu, am fost prevenit prin telefon, tot de către domnul Mircea Ionnițiu, să-l rețin, deoarece, intrigat probabil de faptul că fusese lăsat singur în biroul de la Casa Nouă, tocmai plecase, îndreptându-se spre ieșirea de la Palat. Într-un timp, a sosit și mareșalul Antonescu, așa că amândoi, întâmpinați de generalul Sănătescu, șeful Casei Militare, s-au îndreptat spre Casa Nouă. Personal, nu am participat la evenimentele ce s-au petrecut la Casa Nouă și care au culminat cu arestarea celor doi Antonești.

Să semnez și apariția fugitivă a colonelului Emilian Ionescu, care a ieșit în curtea din fața Palatului unde era parcată mașina mareșalului Antonescu și l-a invitat pe șoferul acestuia, un căpitan, precum și pe un locotenent de jandarmi să vină în biroul adjutanților spre a lua o cafea și a nu sta în soare.

La puțin timp după aceasta, a apărut Ionescu Bălăceanu, secretar la mareșalul Curții Regale, cu un revolver mare pe care l-a îndreptat amenințător asupra acestor doi ofițeri, ordonându-le să predea armele ce le aveau asupra lor, ceea ce au și făcut. A fost o scenă penibilă. Am încercat să-i calmăm. Ambii au fost apoi însoțiți la Casinoul ofițerilor Batalionului de Gardă Regală, situat în spatele aripii drepte a Palatului (strada Pictor Grigorescu). La această scenă a participat și comandorul de aviație Traian Udrischi, profesorul de zbor al regelui.

După puțin timp, tot Mircea Ionnițiu mi-a transmis succesiv – prin telefon – să chem la

Palat pe ministrul Apărării Naționale, Pantazi, pe subsecretarul de stat la Ministerul de Interne, generalul Piki Vasiliu, pe Eugen Cristescu, șeful Serviciului Secret, pe generalul Tobescu, comandantul Jandarmeriei, și pe colonelul Elefterescu, prefectul Poliției Capitalei.

Tuturor le-am explicat, cât mai amabil, că în timpul audienței mareșalului Antonescu la Majestatea Sa s-a ivit nevoia unor relații și s-au întrevăzut unele măsuri în sectorul de activitate al celor chemați și că, în consecință, sunt convocați să se prezinte cât mai urgent la Palat.

Generalii Pantazi și Piki Vasiliu au venit imediat, au fost arestați și conduși la Casinoul ofițerilor din Batalionul de Gardă. Nu am participat la arestare. Generalul Tobescu a acceptat invitația, dar nu a venit. Eugen Cristescu și colonelul Elefterescu au pretins să vorbească direct cu mareșalul Antonescu și, cu toate explicațiile date, nu au răspuns afirmativ.

Între timp, au venit în cele trei încăperi ale Casei Militare, adică în biroul șefului Casei Militare, biroul adjutanților și salonul de primire, M.S. Regele și cei ce au fost prezenți la Casa Nouă: generalul Sănătescu, generalul Aldea, Niculescu-Buzești, Mocsony-Stârcea, Mircea Ionnițiu.

În același timp, a sosit și colonelul Dămăceanu care, oarecum enervat, reproșa generalului Sănătescu că graba arestării mareșalului poate avea urmări grave, deoarece unitățile nu au timp suficient să ocupe pozițiile stabilite prin ordinele secrete anterioare. Generalul Sănătescu, enervat și el, i-a ordonat să dea imediat ordinele necesare în clar, ceea ce a și făcut.

Tot atunci am primit un telefon din partea colonelului Marcel Olteanu, comandantul Regimentului de Gardă călare, care m-a întrebat dacă s-a întâmplat ceva la Palat. I-am răspuns scurt: Da!, iar el a luat imediat măsurile prevăzute. La fel și domnul Dimitrie Negel, care a telefonat pe când M. S. Regele se afla în biroul nostru

Imagini din filmul realizat mai târziu de către comuniști (în imaginea din p. 8 Emil Bodnăraș urmărește indicațiile unui luptător din Gărzile patriotice) pentru a demonstra rolul conducător al partidului comunist la 23 august 1944

Negel (în stânga) și generalul Sănătescu

și căruia i-am transmis scurt comunicarea făcută de rege spre a veni imediat la București, deoarece se găsea în provincie.

Începuseră deja să sosească la Palat diferite persoane ce auziseră prin oraș că aici s-a întâmplat ceva. Printre acestea se aflau domnul Atta Constantinescu, ministru, generalul Mihail, care a venit îmbrăcat civil, generalul Dombrowschi, generalul Iosif Teodorescu, comandantul militar al Capitalei, generalul Manafu etc. Cum exista bănuiala că, dacă domnul Atta Constantinescu va părăsi Palatul, nu va întârzia să difuzeze cele petrecute și pentru a păstra cât mai mult secretul, el a fost condus la Casinoul Ofițerilor din Batalionul de Gardă, fără a fi de fapt arestat. Dar, fiindcă era în foarte bune relații cu regele și era implicat în complot, Majestatea Sa m-a trimis pe mine să-i explic că nu este arestat, ci doar reținut pentru scurt timp. M-am deplasat așadar până la Casinoul Ofițerilor și i-am transmis domnului Atta Constantinescu cele spuse de Majestatea Sa.

În același timp, i-am văzut acolo pe generalul Pantazi, ministrul Armatei, și pe ge-

neralul Piki Vasiliu și m-am scuzat pentru faptul că i-am mințit la telefon. Ambii au fost foarte înțelegători, iar generalul Piki Vasiliu, pe care îl cunoșteam de pe timpul când era comandantul Legiunii de jandarmi din județul Constanța, mi-a spus textual: „Ascultă, mînzule, eu am suficientă experiență și am înțeles motivul pentru care am fost chemat la Palat, dar vă previn că dacă până la ora 18.00 marelui Antonescu nu iese din Palat, colonelul Elefterescu, prefectul Poliției, va ataca Palatul cu unitatea de jandarmi pe care o are la dispoziție, așa că trebuie convins să vină imediat la Palat”.

Am raportat toate acestea generalului Sănătescu, iar el m-a trimis din nou să-l chem la el pe generalul Piki Vasiliu. Ca urmare, în prezența generalului Aldea, Piki Vasiliu i-a telefonat lui Elefterescu din biroul generalului Sănătescu, ordonându-i să vină imediat la Palat. De cum a sosit, a fost și el arestat, deși a protestat și țin să precizez că a fost singurul care a reacționat în felul acesta zgometos.

După ce Majestatea Sa Regele a citit proclamația la radio (câte orele 22.00), au

sosit și Titel Petrescu, șeful partidului socialist, precum și Lucrețiu Pătrășcanu, întovărașit de Bodnăraș, sub numele de inginer Ceaușu. A fost pentru noi toți ca un duș rece. [În realitate, ei sosiseră cu câteva ore înainte și participaseră la discuțiile privind formarea guvernului.] Între timp, în prezența Majestății Sale, s-a constituit guvernul. Deoarece nu toate posturile fuseseră fixate dinainte, am asistat și la situații comice. Astfel, atunci când a fost vorba de cine va ocupa postul de ministru al Instrucțiunii Publice, generalul Sănătescu a exclamat: „Puneți-l pe generalul Boiteanu, fiindcă a fost la liceele militare!”.

Eu am sugerat să fie numit domnul Negel la Agricultură, fiindcă era administratorul Domeniilor Coroanei, iar pentru subsecretar de stat la Marină, Majestatea Sa mi-a spus să propun eu, fiindcă îi cunosc mai bine pe cei de acolo.

Ceva mai târziu, au sosit și colonelul englez Chastelain [de fapt, locotenent-colonel, *Magazin istoric*, nr. 4/2002], împreună cu ceilalți doi ofițeri englezi parașutați anterior în România și menținuți la Comandamentul Jandarmeriei.

Între timp, au avut loc vizita ambasadorului german [ministrul Manfred von Killinger], precum și a generalilor Hansen și Gerstenberg. Nu am participat.

Atunci când lumea s-a mai împuținată, iar luminile erau stinse pe coridoare și perdelele trase, s-a auzit un foc de armă, iar cineva a exclamat: „Atacă nemții!”. Atunci, generalul Sănătescu mi-a spus: „Gherghel, vezi ce se întâmplă!”. Am ieșit până la intrarea din partea bisericii Cretzulescu (pe Calea

Victoriei), m-am uitat în toate părțile, dar era întuneric și liniște. Reîntors în Palat, am întâlnit pe lacheul de serviciu pe care l-am întrebat ce s-a întâmplat. Râzând ironic, el mi-a spus: „Vitejii pe care îi vedeți aici rușinați (adică înghesuiți în întuneric pe coridorul din fața biroului domnului general Ulea), cărora li s-a dat o pușcă mitralieră de la Batalionul de Gardă, încercând să o încarce la intrarea pe care ați ieșit în Calea Victoriei, au scăpat un foc. Speriați, au reîntors buluc în Palat și acum stau rușinați grămadă.” Acestea erau „masele populare” aduse de Bodnăraș, circa 10 persoane.

Tot noaptea, târziu, nu mai știu pe la ce oră, generalul Mihail, care fusese numit șef al Marelui Stat Major, aștepta, îmbrăcat civil, până ce generalul Sănătescu mi-a spus: „Gherghel, ia o mașină și condu-l pe domnul general Mihail la Marele Stat Major, unde este așteptat. Ia și revolver cu tine și îl conduci până sus la Marele Stat Major, în biroul său.” Am comandat atunci prin telefon o mașină a Casei Militare, ne-am urcat în ea în fața intrării Cretulescu din Calea Victoriei, și l-am condus pe domnul general până la etaj, la Marele Stat Major,

Majoritatea românilor erau aproape fericți în dimineața zilei de 24 august 1944 [...]

Aliații occidentali păreau mulțumiți. Moscova exprima înțelegere și promitea să fie binevoitoare. Între timp, prizonierii politici ai regimului Antonescu fuseseră eliberați, apăreau noi ziare, voci noi puteau fi auzite la radio. Biciul dictaturii fusese îndepărtat și un popor greu încercat își făcea intrarea în tabăra democrației. Politica Alianților primea o confirmare: zâmbetul blajin al lui Roosevelt aducea bucurie în Carpați. Din păcate, numai pentru o zi.

Reuben H. Markham,
România sub jugul sovietic

unde era așteptat de cei doi subșefi: generalii Mardare și Arhip. După aceea, am revenit la Palat.

Mai devreme, după sosirea lui Pătrășcanu și Bodnăraș, am observat o oarecare indispoziție. Mi s-a explicat că două erau motivele: primul, cei doi comuniști susțineau ca cei doi arestați să le fie predați lor, deoarece, dacă mareșalul scapă, ar pune în aplicare amenințările și că numai ei, care s-au ascuns mereu, îl vor putea izola într-un loc potrivit.

Nu mai după insistențele lor și ulterior și ale generalului Sănătescu, Majestatea Sa a cedat, cu condiția să nu li se facă nici un rău, sub responsabilitatea ministrului de Interne. Al doilea punct era

insistența, inclusiv a generalului Sănătescu, ca Majestatea Sa să plece din București imediat, propunere la care Regele se opunea. După ce s-a luat hotărârea de a pleca cu o suită redusă (patru mașini) spre Bumbesti (la nord de Târgu Jiu), am fost destinat să întovărășesc și eu pe Majestatea Sa.

Am luat loc în prima mașină, împreună cu căpitanul Dumitrescu Anton, comisarul Velea și plutonierul Bălă. Am ieșit prin spatele Palatului cu puștile mitralieră scoase pe ferestre, deoarece era circa ora 03.30 și se bănuia că nemții ar fi înconjurat Palatul. În cea de-a doua mașină, condusă de rege, au luat loc colonelul Ionescu Emilian, adjutantul de serviciu, Mircea Ionnițiu, căpitanul Jacques Vergotti și Vania Negroponte. În celelalte două automobile se aflau militari din Batalionul de Gardă, iar într-unul din ele generalul (r) Ulea și, în alta, Ionescu Bălăceanu.

În cursul nopții, sub conducerea generalului Aldea, tot din birourile Casei Militare, colonelul Răuță a comunicat ordinele necesare serviciilor de transmisiuni ca să fie blocate toate legăturile telefonice ale comandamentelor militare și ale Ambasadei [Legăției] germane din România. ■

Colonelul Elefterescu la ceremonia de instalare ca prefect al Poliției Capitalei

*Soldat german căzut în luptă
și imagini ale monumentului
ridicat în localitatea normandă
La Cambe în amintirea ostașilor
Wehrmacht-ului*

În luna septembrie a anului trecut, publicam un articol semnat de domnul Lang, care ne oferea o perspectivă a lui 23 august 1944 văzut de cealaltă parte. Atunci, domnia sa anunța intenția de a identifica locul unde fuseseră îngropați membrii căzuți în luptă ai grupării cu care încercase – și el reușise – să ajungă în liniile germane.

MĂCAR UN MONUMENT

WILFRIED H. LANG

Cu câțiva ani în urmă participam la o conferință internațională la Birmingham, în Marea Britanie. L-am întrebat atunci pe un tânăr ziarist englez cine sunt criminalii de război. El mi-a răspuns imediat: „Întotdeauna, numai perdanții.“

Această mentalitate a domnit și în Germania, după cel de al doilea război mondial. Soldații germani căzuți în timpul conflictului au fost, în marea lor majoritate, doar carne de tun, ca și soldații din armatele învingătoare, răpuși pe front.

În satul în care locuiesc, micul cimetir al eroilor a trebuit să își schimbe numele în „cimetir al soldaților“. Sunt îngropați acolo și cei nouă elevi de la Liceul Steinbart din Duisburg, care, în aprilie 1945, sprijiniți de două tunuri antiaeriene, au ținut piept vreme de patru zile unei

divizii blindate americane. Odată mi s-a interzis chiar să depun o coroană de flori pe mormântul lor, de Ziua doliului popular. Iar Ziua eroilor a fost desființată încă din 1945. Ofițerilor încadrați în armata R.F. Germania care proveneau din Wehrmacht li s-a interzis să

poarte decorațiile câpătate în vremea celui de al doilea război mondial.

Cu trecerea timpului, resentimentele dintre învinși și învingători s-au atenuat sau chiar au dispărut. S-a modificat și maniera de abordare a celui de al doilea război mondial în cinematografie. De la filmele care prezentau aproape în exclusivitate armata germană fie într-o manieră caricaturală, fie prin chipul ofițerului german dur, necruțător, dar pe care Aliații îl înfrângeau invariabil în final, s-a ajuns la cele care prezintă războiul ca pe o dramă pentru ambele tabere, ca pe un măcel în care au pierit oameni, indiferent de uniforma pe care o purtau.

Pot cita și un exemplu personal pentru a ilustra modificarea, în timp, a percepției acelor evenimente. La sfârșitul războiului și mulți ani după aceea, regele Mihai era considerat în Germania un „trădător” al cauzei germane. Acum câțeva vreme, în luna martie a anului 1995, în Germania s-a desfășurat, la Bad Mergentheim, un simpozion internațional consacrat actului de la 23 august 1944. Nici unul dintre participanți – și se aflau printre ei domnul Samuel Liebhart, care în august 1944 era atașat la centrul de coordonare a Forțelor Ae-

riene Germane, sau domnul Fritz Cloos, care a lucrat în cadrul Legației Germaniei la București – nu i-a făcut vreun reproș regelui Mihai, cu toate că au stat 18 ani în Siberia. Este evident astăzi că regele Mihai, fiind comandantul suprem al armatei române, a adoptat atunci, la 23 august 1944, soluția care se impunea potrivit intereselor României. Și ele nu mai erau, în acel moment, aceleași cu cele ale armatei germane.

Iată de ce am considerat, imediat după decembrie 1989, că a sosit momentul ca numeroșii soldați germani care au căzut pe teritoriul României să își găsească odihna în cimitire, și nu în gropile comune în care au fost aruncați atunci, în vârtejul bătăliei.

Desigur, experiența mea personală m-a marcat. Atunci când, în timpul luptelor de la Lipănești (*Magazin istoric*, nr. 9/2001), și cel din dreapta mea, și cel din stânga au fost loviți de gloanțe, iar eu am scăpat fără o zgârietură, mi-am spus că a fost voința lui Dumnezeu. În timpul retragerii, am lăsat în urmă răniți care strigau după ajutor. Am datoriat morală față de cei căzuți acolo să fac în așa fel încât să capete ultima cinstire într-un mormânt creștinesc.

Am pornit căutările pentru a găsi urmele celor 68 de camarazi rămași pe câmpul de luptă (soldați germani și

voluntari din armata lui Vlasov) de unul singur. „Uniunea pentru ocrotirea mormintelor de război” din Germania mi-a refuzat orice sprijin, pe motiv că erau prea puțini morți. Am obținut sprijin logistic în România prin domnul senator Sergiu Nicolaescu, prin Televiziunea Română, prin fostul prefect de Prahova, domnul Marian F. Săniuță, și prin primarul comunei Lipănești, domnul Nicolae Ungureanu. Am simțit mereu bunăvoința și dorința reală de a mă ajuta a localnicilor.

După o vizită la Boldești, unde tatăl meu activase ca șef al secției de construcții a Societății Astra Română, conducerea Societății Petrom mi-a oferit cu generozitate utilaj mecanizat pentru săpături prospective, în căutarea locurilor unde presupuneam că ar fi fost înmormântați cei căzuți în acele zile.

Din păcate, după dizlocarea a 2 000 metri cubi de pământ nu am găsit nimic. Probabil că indicațiile date de localnici nu au fost suficiente de precise. După o jumătate de secol memoria lor îi putea înșela. Dar voi continua eforturile și în acest an.

Sper să le găsesc osemintele. În cazul în care acest lucru nu se va realiza, trebuie să le ridicăm un monument care să amintească de suferințele și de jertfa lor. ■

1 AUGUST 1943 LA PLOIEȘTI

Reverberații

Bombardier greu B-24 Liberator, deasupra rafinăriilor și a orașului Ploiești

VALERIU RÂPEANU

Pe de altă parte, se poate pune întrebarea: oare amintirile unui copil de 12 ani (pe care îi împlineam peste două luni) pot fi mai exacte decât notele întocmite de specialiștii în materie de informații? Documentele publicate în *Magazin istoric*, ce proveneau de la Ministerul de Interne, vorbesc despre 80 de parașutiști în zona rafinării Vega, „care au luat poziții de atac spre Ploiești”, iar alți 40 „se pregătesc de atac”, „la bariera dinspre Bucov”.

Nimeni nu mai văzuse...

Total – așa cum se vede și din nota de a doua zi de la orele 7.00 – vedește o pură fantezie. O primă explicație ar putea să fie ampoloarea acestui bom-

bardament, de natură să producă grave perturbații psihice chiar și celor specializați, care trebuia să aibă nervii tari; numărul mare al aparatelor de zbor, care veneau în valuri succesive, mărimea lor neobișnuită, percepută cu ochiul liber, deoarece operația s-a desfășurat la câțiva metri doar deasupra orașului și a vecinătăților lui. Nimeni nu mai văzuse un avion de asemenea înspăimântătoare mărime zburând practic deasupra copacilor; lupta aer-aer (avioanele de vânătoare românești și mai ales germane au intervenit, cu toate că nu de la începutul atacului); lupta sol-aer (deși atacul la cea mai joasă altitudine posibilă urmărea să anihileze antiaeriana română și în special pe cea germană); exploziile

bombelor căzute nu numai pe „obiectivele” fixate mai dinainte, ci și pe câmp (uneori în urma avarierii unor aeronave, se golea întreaga încărcătură de bombe); rezervoarele de benzină aruncate, pentru ca avionul lovit să-și poată continua zborul și incendiul să nu se propage; avioane căzute în plin centrul orașului (cel care a distrus locul de detenție al femeilor de la penitenciarul din strada Rudului) și câte altele. Fumul se ridica vertiginos de la sol, din instalațiile petroliere, dar venea și din cer, de la avioanele lovite și care luau foc.

În consecință, un șoc psihologic de asemenea proporții nu mai trăise nimeni. Dar ca oameni a căror misiune era supraviețuirea teritoriului pentru

MĂRTURIILE UNUI SUPRAVIETĂTOR

1 august 1943, la Ploiești și în împrejurimile orașului, nu le-am putut uita, nu le putem uita. Dar, de data aceasta, articolul despre „desantul” care n-a existat m-a făcut să meditez asupra relativității documentului, asupra modului în care un eveniment ieșit din comun, nemaîntâlnit, a modificat percepția nu numai a omului de rând, ci și a celui instruit, care avea misiunea să recepteze și să raporteze eşaloanelor superioare, de astă dată chiar centrului suprem, conducătorului țării, mareșalul Ion Antonescu.

Și nu este vorba de un amănunt, de o impresie re-pede dezmințită, de restabilirea a adevărului, ci de faptul că între rapoartele fanteziste cu aparente de exactitate (loc, număr, dispunere față de obiective) și informația exactă, trec unsprezece ore! Iar informația fantezistă transmisă la orele 15.30 în plin bombardament este reluată la trei ore după ce atacul se încheiase și se putea foarte bine rectifica greșeala.

Autorul amintirilor

a raporta operativ desfășurarea evenimentelor să aibă adevărate halucinații, este totuși prea mult. Sigur, trebuie să arătăm că bombardamente asupra Ploieștiului mai avuseseră loc. Câteva rușești, de care iarăși îmi amintesc. Fuseseră mai degrabă „bombardamente vesele”. Stăteam liniștit la fereastra casei noastre părintești din comuna Ploieștori, prima așezare de pe Valea Teleajenului, mai degrabă o suburbie rurală a Ploieștiului, deoarece extremitatea nordică se afla la 3 km de oraș, iar o bună parte din cea sudică se învecina cu rafinăria Vega. Priveam de la fereastra casei două avioane cum se căzneau să facă un viraj către rafinăria respectivă, ca apoi, după câteva tentative, să ia un picaj destul de incert. A fost lovit un rezervor.

Altă dată o bombă a căzut lângă macazul gării Blejoi, situată la capătul nordic al comunei noastre, prima stație după Ploiești a căii ferate care ducea spre Măneciu-Ungureni. Bomba a lovit „linia moartă” (a treia), în apropierea macazului. Acarul a venit și a văzut că poate manevra trenurile anunțate pe primele două linii și până seara o drezină cu câțiva lucrători de la C.F.P.V. (Calea Ferată Ploiești-Vălenii de Munte) au astupat mica groapă rămasă în urma exploziei bombei.

Mici și mari ne-am dus la plimbare să vedem rezultatul – ridicol – al bombardamentului! Pe atunci imaginarul popular – atât de viu și de productiv în anii războiului sfânt – dădea și o explicație uimitoarelor ra-teuri: bombele erau produse în

uzine sovietice la care lucrau deținuți politici. Aceștia, în loc să pună explozibil, puneau rumeguș și talaș sau în orice caz foarte mult rumeguș și talaș, ceea ce făcea fie bomba inofensivă, fie îi reducea sim-titor puterea de distrugere!

Infernul trăit

Dar să revenim la ziua de 1 august 1943. A fost o zi nespus de frumoasă. Cerul era limpede, nu se vedea un strop de nor. Și mai ales era liniște. O liniște nefirească. Oamenii veniseră de la biserică, luaseră masa de prânz și acum se odih-neau. Era acea liniște a satului din miezul zilei de duminică neturburată de nici o mișcare, de nici o plecare, de nici o sosire.

M-am dus să-l aștept la gara Blejoi pe fratele mamei mele,

Ion Stănescu, care venea de la Ploiești. Am mers pe jos vreo kilometru. N-am întâlnit pe nimeni. Nu era o căldură din cale afară de înăbușitoare. Era plăcut. De la gara Blejoi ne-am întors la casa bunicilor – mama și sora mea erau plecate la Ploiești – unde, după ce am luat masa, unchiul meu, obosit, s-a culcat.

Într-o cameră vecină am început să citesc. După câteva minute însă, un zgomot nefiresc, pe care nu-l mai auzisem vreodată, crescând într-o proporție înspăimântătoare, m-a făcut să ies repede în grădina din fața casei. Atunci am trăit clipa de apocalips: avioane uriașe, cum nu mai văzusem, cum nu-mi închipuisem că poate să existe, treceau atât de jos, încât deslușeam chipul celor dinăuntru, iar crengile nucilor înalte se plecau gata să se rupă din pricina vârtejurilor de aer provocate de zborul razant.

Infernul nu mai era o reprezentare figurată. Îl trăiam. Zgomotul superfortărețelor, explozia bombelor într-un ritm din ce în ce mai sacadat și mai asurzitor, tirul bateriilor anti-aeriene, al mitralierelor, al armelor de tot felul alcătuiau un tot apocaliptic. Oamenii treziți din somn își strigau

copiii, răneau, fugeau care încotro, căutând disperati, năucii să se ascundă, neștiind unde, neștiind de cine.

Abia a doua zi...

N-ajunsesem bine la poarta dinspre uliță, zăpăcit de vedeniile care puteau pur și simplu să te înnebunească, să te facă să-ți pierzi mințile, că m-am și întors, nu știu cum, nu știu când, în camera unde dormea unchiul meu. Infernul de afară nu-l trezise. L-am strigat. L-am zguduit. A sărit în mijlocul vacarmului. Auzise dar i se părea că visa urât.

Am fugit amândoi înnebuniți în grădină. Ceea ce mi se păruse prima dată un coșmar, de data aceasta s-a adevărit: un nou val de avioane trecea deasupra satului nostru. Din nou vedeam piloții – cum le spuneam noi –, din nou crengile copacilor se aplecau gata să se rupă – nu se opreau nici după ce uriașele avioane trecuseră. Ni s-a părut? A fost adevărat?

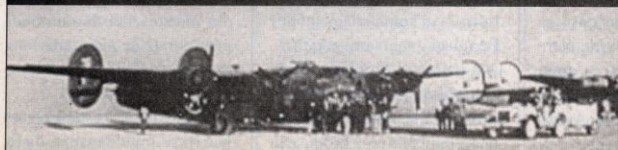
La un moment dat, am văzut cum câțiva din membrii echipajului ne făceau cu mâna! Șocul nu putea fi, bineînțeles, amortizat de această impresie, deoarece totul se aprinsese acum, fumul de la rezervoarele de petrol lovite începea să se

înalte. Le simțeam puternic, usurător, mirosul. Năucii, ne-am ascuns sub un podeț. Mai precis, ne-am intrat doar capul. Am ieșit îngroziți, fiindcă valurile de avioane treceau într-una. Unele loviseră rafinăria Româno-Americană, altele mergeau să lovească din nou Vega. Ulița mare a satului se umpluse de oameni, care fugeau îngroziți de spaimă, trântindu-se la pământ când un avion sau un grup de avioane le trecea deasupra capului.

De ce un avion? Pentru că de la o vreme grupurile compacte începuseră să se risipească și apăreau aparate răzlete, care își căutau scăparea de focul din ce în ce mai viu al antiaerienei ce trecea razant, al mitralierelor, al puștilor care executau focul numit snop al oricărui mijloc pasibil de a lovi un avion aflat la o atât de joasă altitudine – sau își alegeau un loc cât mai puțin accidentat, pentru o aterizare forțată.

După ce apocalipsa s-a încheiat, am mers cu mic și mare pe câmpul dintre căile ferate Ploiești-Văleni și București-Brașov să vedem avioanele căzute pe terenurile arabile, unul foarte aproape de comuna noastră. Jandarmii primiseră ordin să cerceteze în ce măsură nu existau supra-

Baza din Benghazi, Libia, de unde au pornit în raid asupra Ploieștilui avioanele Grupului 346 bombardament, și comandantul acestei unități, cel care a condus raidul, colonelul Keith Compton

vietuitori din personalul navi-gant și să procedeze la arestarea lor. Patrulau pe câmp înarmați, în căutarea aviatorilor americani.

Așa cum am spus, în pagina publicată de Alexandru Alin Spănu se citează o notă telefonică din „timpul bombardamentului“, la ora 15.30, în care „se dă ca sigură lansarea a 80 de parașutiști în zona rafinării Vega“. Exact acolo unde ne aflăm noi. La un kilometru de noi și la câțiva zeci de metri de partea sudică a satului.

80 de parașutiști însemna un număr deloc neglijabil și cea mai mare parte ar fi trebuit să cadă chiar în zona satului nostru. Raportul vorbea și de 40 de parașutiști „care se pregăteau de atac la bariera dinspre Bucov“, iar la fabrica Unirea fuseseră prinși „câțiva parașutiști intrați în birourile fabricii“.

„Biroul 2 din cadrul Cabinetului Militar“ prezintă o notă cu situația de la ora 19.00 din regiunile bombardate, în care se vorbește despre 160-170 de parașutiști, repartizați conform notelor precedente. Ca a doua zi, la ora 7.00, o notă prezentată mareșalului Antonescu să spună că „plutoanele de vânători parașutiști trimise în zonele unde se semnalase că s-ar fi lansat parașutiști au cercetat aceste zone și n-au găsit nici un parașutist“. Și se recunoștea faptul că „au fost luați drept parașutiști personalul navigant care s-a salvat cu parașuta și care a fost capturat“.

În curtea casei bunicilor, de unde autorul a văzut primele forțăre zburaătoare

Documentul și socul psihologic

Pe bună dreptate, domnul Alexandru-Alin Spănu arată că în ultimul raport, cel care reda adevărul, nu se dă o „explicație plauzibilă pentru confuzia dintre echipajele de pe bombardiere care se salvară cu parașuta și zecile de parașutiști care au luat poziție de atac“.

Într-adevăr, ne aflăm în fața unei dezinformări de o mare gravitate. Pentru că – repetăm – în notele de la orele 15.30 și 19.00 nu se vorbește doar despre parașutiști, ci se dă numărul aproximativ al celor parașutați și locurile unde aceștia au căzut. Un număr atât de mare de parașute coborând în satul nostru nu putea trece neobservat. Ar fi căzut pe casele, în grădinile, pe terenurile noastre. Ceea ce nu s-a întâmplat.

Se mai adaugă faptul că între „zona rafinării Vega“ și „bariera dinspre Bucov“, unde căzuseră conform rapoartelor oficiale 120 de parașutiști, dis-

tanța era foarte mică și pe vremea aceea terenul era arabil, nu se construiseră atât de multe case, cum s-a întâmplat după 1944. În consecință puteau să fie foarte ușor percepuți.

Suspect este faptul că se dădeau cifre. Ce se urmărea? Cine a fost cel care a comis o atât de mare eroare? A urmărit să distragă atenția de la obiectivul principal: riposta în fața bombardamentelor? A vrut să ceară trupe suplimentare? Să zicem că noi, înspăimântați cum eram, n-am mai văzut și parașutiștii.

Dar iată ce spune volumul *Opération raz de marée sur les pétroles de Ploesti*, de James Dugan și Carroll Stewart, apărut în versiunea franceză la Editions J'ai lu: „Zburam cât mai jos cu putință [...]. Am ajuns deasupra obiectivului la șase metri înălțime. Mitralierele zburaătoare răspundeau mitralierelor de pe pământ.“ Când unul din avioane este lovit în depozitul de bombe și se transformă într-o mare de flăcări, „Porter a încercat dis-

Imagine din timpul bombardamentului

perat să ia puțină înălțime pentru a permite echipajului să sară cu parașuta. Dar motoarele n-au mai funcționat.

O parașută nu s-a deschis, iar una s-a deschis exact la timp ca să-i salveze viața aviatorului. A lovit pământul cu putere și a alunecat fără cunoștință într-un mic râu foarte puțin adânc (probabil Dâmbru). Din alt avion, cel ce sărise avea „picioarele arse”. Din avionul comandantului unaia dintre detașamente, după ce a fost redresat la 80 de metri, nimeni nu a supraviețuit, „nici cei care au sărit cu parașuta”.

Alte două parașute au căzut în flăcările provocate de lovirile de la sol. Coșmarul a întrecut orice limite. Un avion „a virat spre sud-est pe un mare bulevard al Ploieștiului”, la nivelul autobuzelor. Alte avioane „rădeau arborii” și mitraliorii „trăgeau ca niște turbati”.

„Altul a aruncat bombe pe un câmp înaintea de a se sfărâma pe o baterie [antiaeriană – n. n.].

Zece americani și opt români au fost omorâți. Unul dintre avioane zbura la 1,6 metri deasupra obiectivului (un turn de rafinare). Și aviatorii americani vedeau cum aparatele lor intrau într-un nor de foc și flăcări. Cărțile publicate de confratele Ioan Grigorescu – și el un supraviețuitor al acestui bombardament – aduc și mai multe argumente în acest sens.

Întrebarea persistă: chiar dacă au fost văzuți parașutiști, aceștia nu puteau forma un desant care să ia poziție de atac. Dimpotrivă, erau răzleți, în situații disperate. În orice caz, nu era vorba despre o parașutare, ci de salvări evidente cu parașuta pe un spațiu foarte mare, iar cei care ajungeau la sol nu puteau întreprinde operațiuni de regroupare. Așa cum am văzut, unii abia dacă se puteau mișca, cei mai mulți nu se mai puteau ridica de la sol, alții căutau un loc unde să-și vindece rănilor sau arsurile.

Dezinformare voită? Nu cred. Imaginație febrilă ali-

mentată de șocul apocalipsei, când totul părea posibil și nimic imposibil? Cred că în momentul în care au fost văzute parașutele, nu s-a mai făcut deosebirea – din pricina fumului uneori nici nu era posibil – între faptul că personalul navigant sărea ca să se salveze din aparatele lovite și între un desant în adevăratul înțeles al cuvântului.

Oricum, documentele publicate arată cum, sub șocul unor evenimente neobișnuite, ieșite din comun, apocaliptice chiar, percepția se deformează, trece într-un alt registru, și anume acela al imaginației și poate induce în eroare eșaloanele superioare. Și – de ce nu – abate atenția chiar de la obiectivul principal spre fapte inexistente. Documentele despre bombardamentul de la 1 august 1943 ne arată ce rol joacă factorul psihologic în momente critice și câtă bază se poate pune pe asemenea documente influențate de o stare de spirit nemăitrită. ■

CARDINALI ÎNTRE DREPTI AI POPOARELOR

Tânărul Roncalli,
sergent în armata italiană

Andrea Casullo

TEODOR WEXLER

Atitudinea Papei Pius XI și cea a succesorului său, Pius XII, față de problema salvării populației evreiești din țările aflate sub stăpânirea Axei, în timpul celui de al doilea război mondial, continuă să fie un subiect în dispută între istorici.

Există însă tot mai multe dovezi despre implicarea ierarhiei catolice în astfel de acțiuni de salvare.

Unul dintre înalții prelați catolici care s-au angajat cu tot sufletul în salvarea evreilor din Europa de Est a fost Monseigneurul Angelo Roncalli (viitorul papă Ioan XXIII, între anii 1958 și 1963). S-a născut la Sotto il Monte, lângă Bergamo, în Italia. A urmat cursurile Institutului Teologic de la Vatican, obținând în anul 1932 doctoratul în științe teologice, cu calificativul „magna cum laude”. A avansat rapid în ierarhia Vaticanului, ajungând în anul 1940 cardinal. Peste doi ani, era numit nunțiu apostolic în Turcia, o țară cu un rol important în contactele diplomatice ce se desfășurau între cele două tabere aflate în conflict. De altfel, Istanbulul devenise centrul acțiunilor de salvare a evreilor din Europa de Est.

Din prima zi a sosirii sale la noul post, cardinalul Roncalli s-a angajat în acest efort. A fost în contact permanent cu

ambasadorii german, bulgar, ungur, român și slovac la Ankara. S-a zbatut pentru a salva cât mai mulți evrei de „soluția finală” și a le înlesni emigrarea spre țări unde erau în siguranță.

Pedeapsa lui Dumnezeu

În anul 1943, împreună cu Chaim Barlass, delegatul la Istanbul al Agenției Evreiești (Sohnut) și al Organizația evreilor americani Joint, și cu Hirschman, reprezentantul la Istanbul al Mossadului, cardinalul Roncalli a participat la acțiunile de salvare a unui număr important de membri ai Comunității evreiești din Slovacia. Acțiunea a purtat numele de cod „Europa”. Pe lângă presiunile exercitate asupra conducătorului fascist al Slovaciei, Ștefan Tiso, Roncalli s-a ocupat și cu procurarea de nave de transport pe

Dunăre și apoi pe mare. În perioada octombrie 1943 – martie 1944 deportările au fost sistate temporar. Comunitatea evreilor din Slovacia a transmis la Istanbul un proiect elaborat de SS-ul din Bratislava, prin care naziștii solicitau plata în dolari pentru salvarea evreilor din Slovacia. Joint a virat în băncile elvețiene o primă tranșă de 400 000 dolari, dar guvernele american și britanic s-au opus plății întregii sume.

Au mai fost, în anii celui de la doilea război mondial, și alte situații când naziștii au încercat să pună în aplicare planul „bani pentru sânge”. Uneori, au reușit. Deja, în iunie 1938, Eichmann a permis emigrarea a 386 evrei austrieci în Palestina, prin Grecia.

În cazul evreilor unguri și slovaci, autoritățile occidentale au invocat și alte argumente. Astfel, lordul Walter Moyné, ministrul britanic pentru Orien-

tul Mijlociu, i-a declarat lui Joel Brand, lider al evreilor unguri, în 1944: „Ce voi face cu un milion de evrei? Unde să-i pun?”

În primăvara anului 1943, cardinalul Roncalli s-a implicat și în operațiunea de salvare a evreilor din Bulgaria. Fiind informat că Berlinul convinse Sofia să trimită la Auschwitz 25 000 evrei, cardinalul a plecat în capitala Bulgariei pentru a-l convinge pe țarul Boris să se opună deportării. „Niciodată nu l-am văzut pe Monseniorul Roncalli atât de tulburat – nota Luigi Bresciani, un asistent al său. Deși e calm și blând ca Sf. Francisc de Sales renăscut, nu s-a abținut să spună deschis că în nici un caz regele Boris nu trebuie să fie de acord cu această acțiune dezonorantă... în final amenințându-l, printre altele, cu pedeapsa lui Dumnezeu.”

Până la urmă, cardinalul Roncalli l-a convins pe regele Boris să nu accepte deportarea evreilor la Auschwitz. Suveranul bulgar a dispus împrăștierea celor 25 000 de evrei din Sofia, în regiunile rurale ale Bulgariei, salvându-i de la moarte.

Dacă misterioasa moarte prin otrăvire a țarului Boris (*Magazin istoric*, nr. 2/1993) s-ar fi datorat și acestei decizii rămâne de discutat. Sigur este că Boris figurează printre dreptii popoarelor.

În august 1942, când în guvernul Antonescu se mai discuta încă despre deportarea evreilor la Auschwitz, Belsen și Treblinka, cardinalul Roncalli a pus la punct cu nunțul apostolic la București, Andreia Casullo, un plan de salvare a evreilor din România. Prin intermediul parohiei franciscane Saint Vincent de Paul urma să se emită câteva mii de certificate de botez. Parohia era situată în București, pe Șo-

seaua Jianu (la Piața Aviatorilor) și îl avea drept confesor pe abatele François. Episodul este povestit de Wilhelm Filderman, liderul comunității evreiești din România, în *Memoriile* sale aflate în manuscris la Yad Vashem.

Pius XI

Locul unde viața era un infern

Întâlnirea din luna mai 1943 dintre cardinalul Roncalli și Ion Antonescu n-a avut aceleași rezultate ca aceea cu țarul Boris. Cardinalul i-a solicitat lui Antonescu permisiunea ca 70 000 evrei români, deportați în Transnistria, să poată emigra în Palestina. Navele cu care urma să se facă transportul erau asigurate atât de guvernul S.U.A., cât și de Roncalli, din Turcia.

Ion Antonescu a refuzat. Atunci cardinalul și-a oferit sprijinul pentru acțiunea clandestină organizată de Mossad, prin care, în 10 luni, au fost scoși din Transnistria 1 200 de deportați și duși în Palestina.

La cererea dr. Filderman, Monseniorul Casullo, împreună cu delegatul Crucii Roșii Internaționale, Karl Kolb, s-au deplasat, în decembrie 1943, în Transnistria, pentru a distribui ajutoare de-

portaților. Cardinalul a donat, în nume personal, suma de 1 353 000 lei pentru cumpărarea de medicamente. Era o sumă simbolică, dar cu un impact politic major. De altfel, autoritățile române au realizat cu prilejul vizitei și un film de propagandă.

Într-un memoriu comun, Casullo și Kolb i-au cerut lui Antonescu să readucă în țară 1 885 de copii orfani de ambii părinți. Cererea a fost aprobată. Reproducem în continuare un fragment din memoriul celor doi: „Viața în Transnistria este un infern, în care deportatul pierde orice rațiune, orice speranță. Fiecare an, fiecare lună, fiecare zi trăită aici este un coșmar îngrozitor, insuportabil pentru o ființă considerată că are un suflet omenesc.”

La 1 august 1944, cardinalul Roncalli îl primea pe Hirschman, reprezentantul Mossadului la Istanbul, care îi cerea să intervină pe lângă Papă pentru salvarea a 200 000 evrei unguri, câți mai rămăseseră după exterminarea altor 300 000 în lagărele germane. Suveranul Pontif a refuzat însă să se amestece. Nici guvernele american și britanic nu și-au dat acordul pentru acest nou plan „bani pentru sânge”.

Cardinalul Roncalli a venit atunci cu soluția botezării în masă a evreilor din Budapesta. El i-a trimis imediat nunțul apostolic Rotta din orașul de pe Dunăre 15 000 certificate de botez și mii de certificate britanice de imigrare. Beneficiarii lor vor lua drumul Palestinei, prin Iugoslavia, înțelegând gestul umanitar al cardinalului Roncalli și caracterul circumstanțial al abjurării. I-a scris lui Hirschman: „În măsura în care îmi permit puterile și condițiile, întotdeauna sunt gata să vă ajut în activitatea dumneavoastră caritabilă”.

Cardinalii Roncalli, Casullo și Rotta și-au înscris numele printre dreptii popoarelor. ■

Pe vremuri oamenii își trimiteau scrisori

GEORGETA FILITTI

Soarta i-a purtat adesea pe români pe câmpuri de bătălie îndepărtate. E și cazul lui George Bibescu (1824-1902), fiul fostului domnitor regulamentar George Bibescu (1842-1848), ofițer francez și participant, în calitate de locotenent de Stat Major, la expediția anglo-franco-spaniolă din 1862-1864 împotriva Mexicului.

Războiul a fost generat de luptele interne din Mexic între conservatorii catolici (conduși de generalul Miramon) și liberalii lui Juarez. În 1860 acesta îl înfrânge pe general (care părăsește țara) și instaurează un guvern de expresie reformatoare (caracterizat prin toleranță, desființarea ordinelor călugărești, secularizarea averilor mănăstirești, recunoașterea căsătoriei civile). Se produce o criză financiară acută și Juarez suspendă plata datoriei publice. La această situație se ajunsese și datorită speculațiilor bancherului elvețian Jecker – susținut de francezi –, care îi propusese guvernului Miramon o emisiune monetară de 75 milioane de franci garantată jumătate de statul mexican și jumătate de el, dar dăduse faliment. Franța, Anglia și Spania, marii creditori ai Mexicului, cer restituirea datoriilor și, în fața refuzului mexicanilor, rup relațiile diplomatice. Prin tratatul de la Londra (31 octombrie 1861) cele trei puteri decid o acțiune militară comună împotriva țării insolvable.

Napoleon III intenționează să creeze o monarhie puternică în America Centrală, pentru recuperarea banilor, contracararea influenței americane și impunerea latinilor în acest spațiu. Era susținut de soția sa, împărăteasa Eugenia.

Forțele tripartite ajung la Vera Cruz, conduse de generalul Prim, reprezentantul Spaniei. Disensiuni

nile dintre aliați fac ca spaniolii s-o ia înainte, francezii se grăbesc să plece spre nord, ca să evite sezonul ploios, iar englezii stau pe loc și încep să negocieze cu Juarez. Prin acordul de la Soledad trupelor invadatoare li se îngăduie trecerea spre zona temperată în așteptarea negocierilor cu mexicanii (cărora li se garanta că nu le va fi afectată suveranitatea, independența și integritatea teritorială).

Frigurile galbene, holera, atacurile gherilelor și clima imposibilă îi macină pe europeni. În plus se ceartă între ei. Generalul Prim pleacă să cucerească orașul Mexico. Robles (lider mexican pro-francez) e prins în tabăra amiralului francez Jurien de la Gravière, de la Tehuahan, și executat. Aliații pleacă de la Cartierul General de la Vera Cruz (prin Tejeria, Soledad, Chiquihuite, Cordoba) spre Orizaba. Aici, după certuri nesfârșite, englezii și spaniolii decid să se retragă. Francezii denunță acordul de la Soledad, primesc întăriri din țară (între care și zuavi, infanterie din Algeria) și rămân singuri – conduși de generalul Lorencez – să-i înfrunte pe mexicani. Ei îl recunosc pe generalul Almonte, proscris de Juarez, șef al statului. Sunt victorioși asupra lui Sarragosa în lupta de la Cumbres (28 aprilie 1862) și pierd bătălia de la Puebla (5 mai 1862). În 1864 Mexicul e transformat în imperiu, condus de arhiducele austriac Maximilian (fratele lui Franz Josef). Juarez continuă însă lupta împotriva invadatorilor țării sale; Maximilian e prins la

Queretaro și împușcat (1867). Aici se termină aventura franceză în Mexic, la care a luat parte, o vreme, și românul George Bibescu.

Scrisorile trimise de el tatălui și fratelui său Nicolae la Paris se păstrează la Biblioteca Academiei.

Executarea lui Maximilian, tablou de Edouard Manet

PRINTRE GLOANTE, CA PE BULEVARD

George Bibescu către
tatăl său

În rada Sacrificios, la două
mii (3700 m) de Vera Cruz,
orele 6 seara, azi, miercuri,
5 martie 1862, a doua zi după
aniversarea intrării lui
Fernand Cortez la Tabasco
(cucerirea Mexicului)

Nu credeam că-ți voi putea
trimite rândurile acestea, tă-
tădă. Astăzi am totuși răgazul
să ți le pun în grabă pe hârtie.
Traversarea, așa cum vei vedea
din scrisoarea către Nicol, s-a
făcut în chip fericit, începând
cu Jamaica, deși am fost zgâl-
fățiți de vântul din nord. Iată-
ne azi la Sacrificios, adevărat
port pentru Vera Cruz. Ne era
dor de pământ! La bord nu
știam încă nimic. Comandantul
s-a dus pe vasul amiral să afle
noutăți. Termin aici scrisoarea
mea ca să fii gata să cobor pe
țarm pentru instalarea Statului
Major. Dar îmi rezerv să-ți co-
munic ultimele noutăți înainte
de a pune scrisoarea la poștă.

Vă îmbrățișez, tătădă și
micuțelilor dragi, cu toată dra-
gostea.

Bunului colonel, o îmbră-
țișare viguroasă. Salutăți dom-
nișoarei Martin.

Ai să fii așa draguț, tătădă,
s-o saluți pe principesa Gobi-
neau, dacă o vezi, pe principesa
Stephanie, căreia n-am avut
timp să-i scriu, pe ducesa de
Bassano și pe duce, pe princi-
pesa de Beauvais etc.

Fiu iubitor și credincios,
George

P.S. Conțez pe tine și pe
Nicol să transmițeți vești
despre mine la București, unde
am să scriu curând.

P.S. Ultimele știri. 6 martie.
Am coborât la țarm în dimi-
neața asta și adaug aceste 99
cuvinte care vor pleca cu o
ocazie, pentru că poșta e deja
pe drum de două zile.

Trupele spaniole și fran-
ceze sunt la Cordova, aflată
în ținut sănătos, la cinci etape
de Vera Cruz. O convenție
încheiată cu condiții de ne-
crezut reține trupele franceze
și spaniole în anumite limite
restrânse, pe care nu vor
trebui să le calce, altfel riscă
un conflict, până în luna mai,
când vor începe noi con-

ferințe. Vreți să știți motivul
tăinac al acestor evenimente?
Iată-l, după informațiile gene-
ralului Almonte, ale consulului
francez, ale ministrului francez
în acest moment la Vera Cruz
și care l-au văzut pe general în
această dimineață: generalul
Prim se luptă să fie numit rege
al Mexicului și faptul e cu-
noscut printre marinari. Gene-
ralul Prim își bagă picioarele
în toate treburile ca să fie con-
siderat comandant general al
trupelor expediționare. Capitan
[ofițer de Stat Major], de la care
am vești, cere să vină la Statul
Major, dacă e cu putință. Bietul
prieten, trebuie să fie deza-

Napoleon III

magit de ce se întâmplă, are
capul toabă. Ministrul francez,
domnul de Saligny, care e și el,
prin depeșă telegrafică din 2
februarie, numit plenipotențiar
(cu domnul Jurien înseamnă
doi) e furios de tot ce se în-
tâmplă. Se pare că are dreptate.
Nădăjduiesc că prezența noas-
tră va schimba toate acestea și că
spiritul ce-i animă pe șefii

Intrarea armatei franceze în Mexico

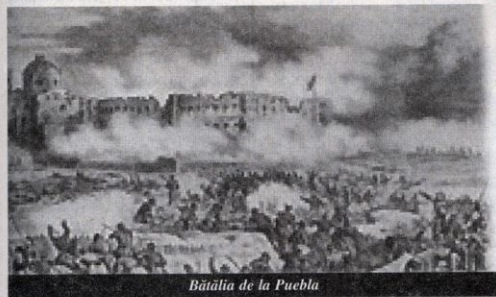
noștri va da un curs nou și o atitudine mai demnă situației și drapelului nostru.

Colonelul Valazé [din Statul Major] nu se va supăra dacă Nicol va transmite aceste fapte marelui, spunându-i în mod indirect că acesta n-a avut vreme să-și facă o idee foarte exactă asupra a tot ce se întâmplă aici. Noutățile se succed cu atâta repeziune și

ce se întâmplă aici. Lucrurile sunt grave și situația îngrozitoare. Te-ai putea întreba, cum se întâmplă uneori în asemenea împrejurări, cum de s-a ajuns aici? Cel mai simplu cu putință. Iată ce prevăd că va fi: febra galbenă fiind violentă la Vera Cruz și apărând odată cu holera la Soledad, la 17 leghe de Vera

Generalul Sarra-gosa, comandantul armatei mexicane

Bătălia de la Puebla

totuși nu se poate să nu le dai crezare.

Suntem cazați în două case mari, lăsate goale. Le-am găsit după plecarea englezilor care, nu se știe de ce, au părăsit palatul, nelăsând decât 100 de oameni nu știu unde. Intendentul s-a înțeles deja pentru 800 de catări. E bine. Sper că pe 18 vom părăsi Vera Cruz. Poate că colonelul și cu mine ne vom duce în tabăra din Cordova.

George Bibescu către fratele său Nicolae

Cordova, 12 aprilie 1862

Correspondența generalului nefiind terminată, diligența trebuie să aștepte, iar eu profit, frățioare iubite, ca să-ți scriu câteva cuvinte. Vă trimit calde îmbrățișări tuturor. Tatei, în câteva rânduri, i-am spus rapid

Cruz, se va hotărî să înaintăm, căci epidemia pândeste din urmă armata, iar lipsa de apă, de care această armată excepțională suferă, îi e un auxiliar cumplit căldurii. Spaniolii se retrag și se vor imbarca la Vera Cruz. Cu atât mai bine. Această canalie, acest trădător de Prim, care e galben ca lămâia de furie de când vede că noi nu vrem să fim fraierii lui, vine azi la Cordova. Sper să fim la Mexico înainte de 20.

Îmbrățișări, George

George Bibescu către tatăl său

Expediția din Mexic
Serviciul Statului Major

La Caniada, Cumbres
29 aprilie 1862

Un curier pleacă peste câteva clipe, probabil ca să

ducă vestea frumoasei noastre victorii de la Cumbres, câștigată ieri, 28, asupra armatei mexicane condusă de Sarra-gosa.

Fiul tău, scumpe părinte, care a primit botezul focului, cum se zice, a fost, crede-mă, din plin botezat. Nu mi-aș fi închipuit că mexicanii își vor apăra cu atâta tărie pozițiile. Totul a început la ora 1 d. m., când ne așteptam cel mai puțin. Zuavii se apropiau escortând marele tun și au prevenit, natural, Statul Major. Eram toți la masă. Capitan și cu mine, care cazăm zilnic pe cei 8 000 de oameni ai noștri, ne-am sculat de la masă și i-am dirijat pe zuavi (care se aflau la masă hrănindu-se cu turte de manioc) spre pozițiile lor, după ce am indicat celor două batalioane amplasamentul fiecăruia. Deja se trăgea din dreapta și din stânga, dar noi credeam că sunt câțiva oameni izolați din munți. Dar ne înșelam. Armata lui Sarra-gosa lua poziție la Cumbres și ne domina din toate părțile. Am fost de aceea întâmpinați violent, alături de garda noastră. I-am împins pe zuavi, în ideea că mexicanii se vor retrage, dar gloanțele zburau în

așa fel (unul a trecut între Capitan și mine, când mergeam), încât trebuia să avansăm cu prudență. Deodată mexicanii scot la iveală o baterie și încep să tragă. Socotind că asta e ceva mai serios decât credeam la început, că se profila o treabă complicată, Capitan și eu mine ne-am retras, urmăriți de gloanțe, ca să-l prevenim pe general de ce se întâmplă. Într-o clipă, armata a fost în picioare și, încet, toată lumea s-a prins. Căpitanul Michael și cu mine am încălecat primii ca să dirijăm trupele pe teren. Ne-am aflat în sectorul cel mai periculos al intervenției, până la venirea generalului. Nu vorbesc de începutul propriu-zis al acțiunii lui Capitan și a mea, care eram de la Statul Major. A doua parte a intervenției, la fel de strălucită, a fost mai puțin periculoasă.

La ora 6 lanțul Cumbres fiind cucerit, 800 de oameni s-au aflat sub un foc dintre cele mai vii al infanteriei și artileriei, fără însă a-l porni pe al nostru. Căpitanul Michael și cu mine am plecat teferi. Eu, tăticule, nu pot să-ți spun cât sunt de fericit de a mă fi aflat în această luptă, prima la care am participat, la fel de calm și

în același timp de bine dispus, ca și cum m-aș fi aflat pe bulevard. Gloanțe și ghiulele cădeau pretutindeni în jurul meu, fără să mă sperie mai mult decât aș fi crezut. În fine, sunt mulțumit. Sărutări tuturor,

Fiul tău iubitor și devotat,
George

**George Bibescu către
tatăl său**

Mexico,
16 octombrie 1863

Mă grăbesc să răspund la scrisoarea ta din 16 septembrie, dragă tăticule, fiindcă dintr-o clipă într-alta divizionul poate primi ordin să se îndrepte spre nord și aș putea fi luat prin surprindere.

Scrisoarea ta îmi spune că Nicol a vorbit cu mareșalul, dar nimic altceva. Ceea ce mă face să presupun că ordinul meu de plecare nu e în această corespondență. Curierul care a adus scrisorile din 19 septembrie e un călăreț care a făcut în 40 de ceasuri drumul de la Vera Cruz până aici. Doar generalul și câțiva ofițeri au primit ceva scrisori. Iar nimic de la acest Nicol, e a doua oară luna asta. Din fericire, cea mai mare parte a

corespondenței n-a sosit încă și nu-mi pierd nădejdea să găsesc printre scrisorile pe care le aștept, pe cea pe care Nicol trebuia să mi-o fi trimis pe data de 15 septembrie. Cea pe care mi-a expediat-o vorbește de o scrisoare din 19 august, pe care o credeam pierdută și aflată în pachetul sosit ieri.

Probabil, tăticuțule, că ordinul de a mă întoarce în Franța va fi în curând transmis; dar va sosi prea târziu, voi fi pe drum și, pe Dumnezeu meu, înțelegi că în ciuda dorinței mele fierbinți de a vă revedea, va trebui să aștept întoarcerea la Mexico o coloanei ca să iau calea Franței. Cât va dura expediția? Nimeni nu știe, dar nu cred că asta mă va întârzia dincolo de februarie-martie.

Oricum, dragă tată, fi fără grijă. Expediția asta va fi mult

Maximilian I al Mexicului (dreapta sus) își ia adio de la supuși

mai puțin serioasă decât ultimele două și cât despre climă, pot să-ți spun că e bună acolo unde ne ducem. Și pe urmă, această cursă în interior va fi pentru mine un izvor de învățăminte de preț. Trebuie deci să ne consolăm, tăticuțule, și să profităm.

Trebuie să-ți mărturisesc că vestea morții soțului Elisei [sora lui] mi-a făcut mai curând

plăcere decât durere. Nu m-am gândit desigur la mâhnirea încercată de biata mea soră, în ciuda vieții nenorocite pe care i-a făcut-o acest om. Nu m-am gândit decât la viitor care, mulțumită solitudinii tandre a unui excelent părinte, va trebui să nu semene defel cu trecutul trist. Ai s-o scoți, dragă tată, din situația grea în care se află Elisa noastră și ai să-i

Providența nu-i poate trimite un atac de apoplexie ori să-l ajute să cadă de pe cal? Dacă Adunarea ar fi formată din BĂRBAȚI, ar împlini rolul Providenței și ar face să cadă acest om din înălțimea pedestalului său viu, spre a fi pedepsit aici, înainte de lumea cealaltă. Să așteptăm și să sperăm. Se va face dreptate. Te las, scumpe tată,

Benito Juárez și monumentul dedicat memoriei sale din Mexico

pregătești o viață liniștită, ce va fi cu atât mai mult pe gustul ei, cu cât până acum n-a avut parte de așa ceva. Mai e o grijă în casa aceea, puștiul, care din nenorocire seamănă cu tatăl! În fine, ce o vrea Dumnezeu! Nu-i doresc aceeași fericire dragei noastre Catherinette, căci are încă slăbiciunea să-l iubească pe cel atât de nedemn de tandrețea ei. De fapt, dacă Providența ar fi fost dreaptă, ar fi lipsit-o mai curând de soț decât de îngerașul pe care l-a băgat în pământ.

Bietele surori dragi, va trebui să le scriu totuși un cuvânt fiecăreia!

Îți înțeleg scârba pentru călătoria pe care ești obligat s-o faci în Principate. Mărturisesc că a mă apropia de mizerabilul de Cuza mi-ar fi cu totul dezagreabil. Doamne,

ca să mă duc să văd dacă sunt noutăți. Voi încheia scisoarea, dar în ultimul moment.

24 octombrie

Nimic nou, dragă tată. N-am primit scrisoarea lui Nicol cu acest curier. Te îmbrățișez pe tine și pe iubitele surori.

Fiul tău credincios,
George

Bilet în scrisoarea precedentă pentru fratele său Nicolae

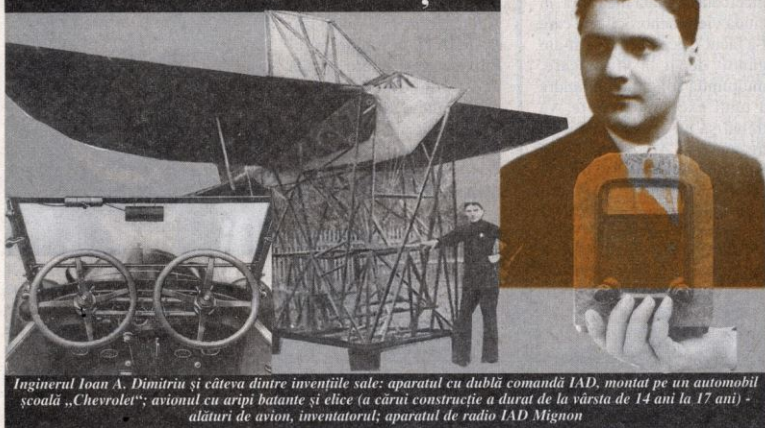
Amănunte despre asasinarea lui Robles (ți-ar putea fi de folos)

În fața noii politici pe care o urmează Franța, ți-am spus deja că partidul moderat face să iasă din sânul său oameni gata să ne susțină: Marquez și [...], în text). La 21, luna

aceasta, Robles, persoană pe cât de onorabilă, pe atât de inteligentă, vechi extern, se zice, al Școlii Politehnice, se îndrepta spre Orizaba, ca să ia de la generalul Lorencez instrucțiunile necesare. Dar înainte de a ajunge în acest oraș, a fost prins cu lasoul, și-a rupt brațul în cădere și a fost dus în fața lui Sarragosa. Aghiotantul lui a avut norocul să scape, cu hârtii foarte importante, pe care i le dăduse ca urmare a unei presimțiri stranie. „Să fie imediat împușcat în ceafă ca un trădător“, ar fi spus Sarragosa, apoi s-a îndepărtat încredințând aghiotantului său executarea sentinței. Dar soldații au refuzat să tragă auzind de numele lui Robles. Abia la comandă, fără îndoială arbitrară și stupidă, „soldați, prima voastră îndatorire este de a vă supune...“, a fost împușcat, pe 23, la ora șase dimineată. A stat, fără îngrijiri, între 21 și 23. Intervenția (tardivă) a aliaților n-a mai slujit la nimic atunci când i-a parvenit lui Sarragosa. Se zice că o familie onorabilă ar fi obținut să-l așeze, pentru execuție, într-un fotoliu, ca să-l scutească de procedura pentru criminali.

P.S Trebuie să mă abonezi la *Constitutionnel*. Să-ți din venitul meu trimestrial ce cheltui pentru asta. ■

Inventatori uitați

Inginerul Ioan A. Dimitriu și câteva dintre invențiile sale: aparatul cu dublă comandă IAD, montat pe un automobil școală „Chevrolet”; avionul cu aripi batante și elice (a cărui construcție a durat de la vârsta de 14 ani la 17 ani) - alături de avion, inventatorul; aparatul de radio IAD Mignon

INGINERUL IOAN A. DIMITRIU

ANDREI DIMITRIU

Vara anului 1915. De câteva luni, romășcanii care trec spre Grădina Publică sau spre gara orașului privesc intrigati și curioși în curtea casei cu nr. 271 (astăzi 239) din Strada Mare (Ștefan cel Mare). Acolo, unul dintre fiii subdirectorului Poliției din Roman, Andrei Dimitriu (care va ajunge mai apoi directorul Poliției orașului) construia un aeroplan în mărime naturală. În august, același an, aparatul era gata, după ce inventatorul, tânărul cercetaș Ioan A. Dimitriu, elev în clasa a VI-a a Liceului „Roman Vodă”, lucrase cu mare pasiune, singur sau ajutat, timp de patru ani, în atelierele din oraș și în curtea casei din Strada Mare. S-a bucurat de sprijinul material al părinților și al prietenilor și de cel tehnic al ing. N. Moisescu.

Macheta avionului, realizată încă în 1911, după cum descriu documentele vremii, avea „o anvergură a aripilor de 80 cm, cu aripi batante, dispozitiv-ceasornic, va zbura cca 3 m, ridicându-se de la pământ până la 1,5 m și aterizând fără să se răstoarne”. Când a construit această machetă, I. A. Dimitriu avea aproape 14 ani, iar de la zborul istoric al lui Aurel Vlaicu, din 17 iunie 1910, abia trecuse un an:

„Lansarea” publică a invenției și a autorului ei a avut loc la sfârșitul lunii august 1915. Au fost prezenți prefectul George Capri (liberal), susținător entuziast al tânărului inventator, căpitanul Borcescu, șeful cercetașilor romășcani, oficialități locale, ofițeri, profesori, jurnaliști, mulți, foarte mulți curioși, după cum consemna *Dimineața* – 27 august 1915. Oaspetele de onoare a fost Ion G. Duca, ministrul

Culturii și Instrucțiunii Publice în guvernul I. I. C. Brătianu, venit la Roman nu numai pentru festivitățile legate de comemorarea celor 25 de ani de la moartea poetului V. Alecsandri, dar foarte probabil și din curiozitatea provocată de invenția tânărului în favoarea căruia pledase călduros fostul său șef de cabinet, atunci prefect al județului.

Ministrul îi va promite lui Dimitriu acordarea unei burse

pentru studii tehnice în străinătate la terminarea liceului. Tot el va interveni pentru transportarea avionului (IAD I – inițialele numelui său) la Atelierele Aeronautice de la Băneasa, unde specialiștii Pirotehnicii Armatei, după ce vor opera mai multe modificări, vor începe execuția motorului „în doi timpi, cu dublu efect, de 60 HP”, inventat de Dimitriu (Pirotehnica Armatei, certificat nr. 16513/12.03.1916). Ministerul de Război recomandase construcția motorului.

Intrarea României în război la 14 august 1916, afectează proiectele tânărului cercetaș. Bombardarea din Zeppelinuri a hangarelor de la Băneasa a distrus și prototipul aeroplanului său. Cea de a doua variantă a avionului cu aripi batante (ornitopter) – IAD II – a rămas astfel doar în stadiu de proiect (1919).

După absolvirea Școlii de Ofițeri de Rezervă Dorohoi, în 1918, I. A. Dimitriu a fost repartizat la Rezerva Generală a Aviației de la Iași, unde a condus secția de reparații motoare de avioane. Bun prilej pentru talentatul tehnician de a se familiariza cu domeniul care continua să-l fascineze.

Îl întâlnim, în calitate de aghiotant al generalului

Theodor Pirici – dezrobitorul Aradului – la intrarea în Budapesta (4 august 1919) și la eliberarea Ungariei de sub dictatura sovietelor comuniste ale lui Bela Kun.

Automobilul, altă pasiune

În toamna aceluiași an, cu bursa oferită de I. G. Duca, Ioan A. Dimitriu a plecat la Paris, unde se va specializa în inginerie mecanică (1919-1923).

În capitala Franței, o nouă pasiune tehnică pune stăpânire pe el: automobilul. Aici a brevetat „Aparatul de direcție destinat învățării conducerii automobilelor” (brevet nr. 570981/23 sept. 1922), respectiv dubla comandă, având prioritate mondială. Sistemul este generalizat astăzi în toată lumea.

Imaginând o metodă de predare originală, a deschis primul curs al viitoarei sale rețele de școli pentru specialiști în automobile (conducere și depanare). Inițial, cursurile aveau loc într-o sală de reuniuni a unei cafenele pariziene, din Place d'Italie. Succesul a fost extraordinar. A extins numărul cursurilor de la Paris, paralel cu deschiderea unor școli în provincie (Marsilia, Bordeaux, Lille, Nisa ș. a.).

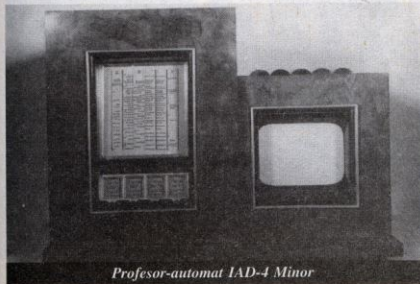
Cursurile aveau loc seara între orele 17,00-19,00 și 20,00 - 22,00, pe durata de șase luni, urmate de lecții de conducere auto. Taxele pentru ora de curs, plătitibile săptămânal, valorau aproximativ, cât un bilet de cinematograful.

Acest criteriu al accesibilității taxelor, împreună cu metoda sa didactică originală și eficientă, l-au impus în fața școlilor autohtone.

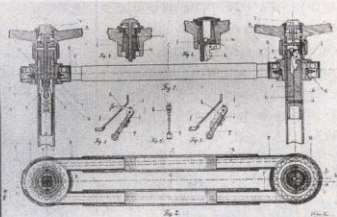
Revenit pentru scurt timp în țară, în primăvara anului 1923 și-a consolidat sistemul didactic, completându-l cu o societate comercială, „Automobilul S.A.”, cu „ateliere de reparații și renovări de automobile” la Arad și București.

Școlile „IAD” din România (București, Iași, Chișinău, Roman, Reșița, Cernăuți, Galați) erau administrate de fratele său, Constantin A. Dimitriu (1899-1979), pe atunci student în ultimul an la Institutul Electrotehnic din București, condus de fizicianul Dragomir Hurmuzescu (1865-1954).

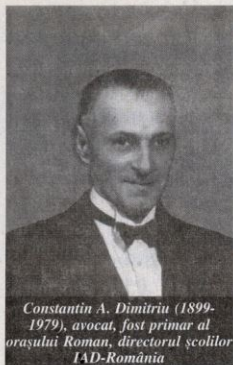
La începutul anului 1924, Ioan A. Dimitriu a inaugurat primele sale școli de automobilism în peninsula italică (Napoli, Roma, Milano, Florența ș. a.), după ce, cu un an înainte, făcuse același lucru în Cehoslovacia.

Profesor-automat IAD-4 Minor

Detaliile tehnice ale aparatului cu dublă comandă IAD, adaptabil la orice automobil, pentru învățarea conducerii

Constantin A. Dimitriu (1899-1979), avocat, fost primar al orașului Roman, directorul școlilor IAD-România

Italia, cum mărturisea într-un memoriu de activitate, *Comunicarea despre învățământul automat IAD*, prezentat Academiei Române (aprilie 1959), l-a atras și prin interesul său susținut pentru radiofonie. Radioul, ca realizare tehnică, dar și ca mijloc eficient de comunicare-informare, constituia o continuă provocare pentru imaginația creatoare a tânărului inventator. Autodidact în domeniu, Dimitriu a cercetat cu rigoare și pasiune, încă din perioada studiilor politehnice pariziene, literatura radiofonică. Acum marea lui dorință era să-l cunoască pe Marconi, fondatorul radiofoniei. I-a audiat cursurile, a asistat la demonstrațiile practice ale celebrului inventator italian, conturându-i-se tot mai clară ambiția de a construi un aparat de radio.

A reușit, la sfârșitul anului 1925, să realizeze, după o concepție originală, „un receptor radio la baterii, singurul sistem de alimentare pe atunci al receptoarelor de radio”. Reprezenta o premieră națională: cel dintâi aparat de

radio conceput și realizat de un român.

Profesorul automat

Pasionat, și-a continuat cercetările, brevetând sistemul său „de separare a receptorului de radio pe circuite și diagnosticarea defectiunilor după simptomele receptorului defect”, care stă la baza metodei sale didactice privind depanarea radio.

Primul curs de acest fel l-a deschis la Veneția, extinzându-l ulterior la toate școlile sale din Europa, care funcționau cu două departamente: automobile și radio.

Eficient organizator, pasionat și energic, Ioan A. Dimitriu a deschis în anii următori școlile „IAD” în 106 orașe, din 17 țări europene (Franța, Italia, Cehoslovacia, România, Belgia, Elveția, Germania, Polonia, Austria, Portugalia, Spania, Grecia, Ungaria, Bulgaria, Turcia, Iugoslavia, Olanda) formând până în 1938, după aprecierile sale, peste 100 000 de specialiști. La Bruxelles, unde

și-a stabilit sediul central, a fondat „Școala Superioară de Radio și Automobile” pe care a condus-o ca director-fondator între 1929-1938, predând fără întrerupere.

În noua strategie de dezvoltare a rețelei școlilor sale, după 1930, ponderea covârșitoare o avea departamentul „Radio”. Activitatea sa științifică se îndrepta aproape exclusiv spre acest domeniu.

La București a întemeiat „Laboratorul de construcții și cercetări radioelectrice” (1936) unde s-au realizat diferite tipuri de radioreceptoare, concepute după proiectele sale originale: Concert, Mignon, Melody, Simfonia, Nocturna.

În 1938 a revenit în țară, cu intenția de a se dedica dezvoltării producției de radioreceptoare și de a extinde numărul școlilor de radio.

De acum însă, evenimentele îi vor fi ostile. În anul următor a fost mobilizat cu gradul de căpitan și numit comandant al școlii STMIA (Școala Tehnică Militară Industrială pentru Auto) din Roman, Batalionul 3 instrucție și reparație auto. S-a aflat cu

Profesorul Ioan A. Dimitriu (x) cu elevii săi din Veneția, în Piața San Marco (noiembrie 1924)...

...cu cei din Lisabona, în fața Arenei (martie 1928)...

unitatea sa pe fronturile celui de-al doilea război mondial, atât în Est, cât și în Vest, de la Cotul Donului, până în Munții Tatra.

Bombardamentul Aliaților de la 4 aprilie 1944 i-a afectat imobilul școlii din București (str. Iacob Negruzzi, 46), distrugând arhivă, material didactic, aparatură, mobilier pe care nu le-a mai putut reconstitui decât în foarte mică măsură și după mult timp.

După demobilizare (1945), regimul politic comunist i-a interzis să părăsească țara și i-a închis laboratorul. Începea perioada cea mai dificilă din viața sa.

Fire luptătoare, neacceptând să renunțe la proiectele sale, în pofida diferitelor dificultăți, Dimitriu a început refacerea cursurilor, manuscriselor, planșelor, procurarea aparaturii, astfel că a reușit, cu perseverența și încrederea în sine care l-au susținut toată viața, să redeschidă la București, în 1947, „Școala Universală IAD”. Noutatea o constituia cursul de inițiere în funcționarea și depanarea

televizoarelor, domeniu cu totul nou, necunoscut în România. Era prima instituție de la noi care pregătea tehnicieni pentru televiziune, o școală-laborator, privată. Unicitatea școlii i-a permis să funcționeze până în 1961, cu o tentativă a autorităților de a o închide în 1959, amânând însă la intervenția Academiei Române. De menționat că primele transmisiuni publice de televiziune s-au efectuat abia în 1956.

În anii '50 a lucrat și la materializarea unui mai vechi proiect al său: un aparat în

slujba instruirii didactice. Preconiza înlocuirea profesorului cu un „automat”, respectiv a unui dispozitiv complex prin intermediul căruia să se realizeze procesul de însușire a unor cunoștințe în diferite domenii.

Anterior realizase mai multe variante: un aparat sincron film de 8 mm cu placă de patefon (Milano, 1925), un altul cu film sonor didactic (Viena, Graz, 1934), care nu l-au satisfăcut.

În școala sa de radio-televiziune a construit și experimentat cu elevii „profesorul automat cu memorie electromagnetică și braț mecanic” (1960-1961), care s-a bucurat de mare interes și succes.

Mai târziu, după realizarea prototipului aparatului de radio IAD-4 Minor (aflat la Muzeul Tehnic „D. Leonida” din București, împreună cu alte obiecte, proiecte, documente care i-au aparținut), a definitivat proiectele altor variante de aparate (IAD: Bloc 18; Normal-56 ș.a.), stabilind principiile „celulei de învățământ automat IAD”.

...și cu cei din Bruxelles, în fața „Casei Regelui” din Piața cea Mare (august 1932)

Planurile sale nu au fost însă popularizate și nu s-au bucurat de o largă răspândire.

Extraordinara Irma

Saten, cu ochi albaștri, înalt, figură distinsă, afișând permanent o ținută elegantă, curtenitor, cu o experiență de viață captivantă, I. A. Dimitriu a fost un admirat și solicitat partener.

Un incident amoros, pe care îl rememora cu umor, s-a petrecut la Palermo, în deceniul trei al secolului trecut, când insistența agresivă a unei tinere italiene l-a hotărât să nu mai calce în Sicilia.

La 45 de ani, în plin război, s-a căsătorit cu Valerica Popovici (19 ani) din Roman, care, un an mai târziu, primea locul întâi la un concurs de frumusețe din România. A fost o nuntă în stil hollywoodian, care „a tulburat” viața orașului. Multe automobile, trăsură, mulți invitați. Totul a fost filmat în „regia” mirelui. Au divorțat 27 de ani mai târziu.

După 1961, I. A. Dimitriu s-a întreținut numai din lecții particulare de limbi străine (franceză, germană, italiană) și, accidental, din traduceri. N-a avut niciodată pensie. A refuzat orice colaborare cu regimul comunist, inclusiv o tentantă ofertă de a preda un curs practic despre televiziune la Politehnica din București. Mulți ani a sperat că autoritățile vor accepta să-i redeschidă școala de radio-televiziune, unică atunci în țară, atât pentru calitatea recunoscută a programei, cât și pentru utilitatea socială a absolvenților. Dar demersurile sale,

Cu soția, Valerica

numeroase și argumentate, n-au avut succes.

Toată viața I. A. Dimitriu a fost propriul său stăpân și nu putea accepta să-și schimbe statutul, chiar dacă acest lucru însemna mari privațiuni.

La începutul anilor '70, într-o după-amiază de vară bucureșteană, când canicula și monotonia îl copleșeau în garsoniera pe care o ocupa în apropierea Gării de Nord, o doamnă, trecută de 60 de ani, cu trăsături delicate, a sunat la ușa lui. Era belgianca Irma Claeysens, cea care îi fusese secretară în ultimii ani la Bruxelles. Aflase că e singur, confruntat cu mari dificultăți și venise să-l ducă în Belgia. Irma deținea reprezentanța unei firme germane de coloranți și se descurca bine. Nu se căsătorise, gândindu-se la Jean – așa cum obișnuiau prietenii să-i spună – aflat în spatele „cortinei de fier”, sperând că, poate, odată și odată, iubitul ei va reuși să ajungă la ea.

Din banii ei plătiese în tot acest timp chiria pentru biroul lui și secretariatul ei din

capitala Belgiei. Acolo, spunea ea, totul rămăsese așa cum le lăsase el, atunci când se văzuseră pentru ultima dată, în acel îndepărtat 1938. Ca dovadă, adusese fotografii recente, două costume de haine, mai multe cămăși, cravate și o servietă cu documente care îi aparțineau. Toate erau într-o stare perfectă, deși trecuseră mai bine de 30 de ani.

Jean Dimitriu se considera însă prea bătrân – avea peste 70 de ani – pentru a începe o nouă existență, așa că a declinat oferta. Dificultățile materiale, eșecul repetat al demersurilor sale de a i se publica cursurile de radio și televiziune îi zdruncinaseră serios optimismul.

Irma nu a renunțat însă. A continuat să vină în fiecare vară, să locuiască la București cu inventatorul român căzut în uitare. A încercat să-l convingă s-o urmeze în Belgia, fără să fi reușit însă.

Această femeie extraordinară a făcut ca ultimii săi ani să fie nesperat de frumoși. L-a ajutat material, i-a schimbat aproape în întregime garsoniera, dotând-o cu mobilă și aparatură de ultimă generație în Occident. Confortul era la standarde vestice. De obicei, seara ieșeau să mănânce la restaurant. Erau o pereche de mare distincție, stârnind curiozitatea trecătorilor.

În ultimul an, șederea Irmei s-a prelungit și în septembrie. Jean era după un al doilea accident vascular. Medicamentele pe care i le adusese ea îl restabiliseră complet. Avea o constituție puternică și își recăpătase tonusul de altădată.

La ceva mai mult de o lună de la plecarea Irmei, la 25 octombrie 1975, s-a stins din viață, la București. Avea 78 de ani. ■

AR FI ÎMPLINIT 75 DE ANI

În septembrie 1995, timp de două zile și două nopți, acasă la el, pe malul lacului Snagov, profesorul Ion Dumitriu-Snagov mi-a împărtășit gândurile sale despre ceea ce avea să se numească *Monumenta Romaniae Vaticana*. Era trist și dezamăgit. O vară întreagă se zbatuse să obțină concursul unor autorități din țară pentru ambițiosul său proiect.

Vedea în expoziție un corolar al celor trei decenii de investigații în arhivele și bibliotecile Vaticanului. Fusesse o muncă îndârjită, plină de sacrificii și privațiuni. Îl obosiseră indiferența și lipsa de înțelegere a multora dintre cei aflați în spatele ușilor la care bătuse. Era trist și dezamăgit pentru că nu reușise să convingă. Primise încurajări și semne de solidaritate, dar i se repetase că lipseau fondurile.

Era obosit, trist și dezamăgit. Nu și înfrânt. Peste câteva zile pleca la Roma și m-a asigurat că expoziția va fi. Întrebându-l care era motivația demersului său, mi-a vorbit ore în șir:

„După o lungă perioadă de investigații (începute în 1967) în arhivele și bibliotecile Vaticanului, am considerat necesar să prezint rezultatele cercetărilor. Mă simt obligat să aduc la cunoștința celor interesați aceste dovezi istorice despre români și țara lor. Dincolo de volumele pe care le-am publicat de-a lungul anilor, expoziția

reprezintă în mintea mea o poartă deschisă spre cunoașterea obiectivă a trecutului. Prin această expoziție, cunoștințele obiective despre poporul român își vor mări aria de răspândire, pentru că ea va rămâne deschisă mai mult timp și va fi vizitată de zeci și sute de mii de oameni veniți din toată lumea să vadă muzeele Vaticanului. Am spus în repetate rânduri că sursele din

depozitele Vaticanului produc probe care au autoritatea morală a unui for ce prin definiție este obligat să respecte adevărul, să-l verifice și să-l conserve. De aceea, arhivele Vaticanului au un plus de autoritate față de celelalte arhive. Vreau ca expoziția să beneficieze și de un catalog-album în limbi de circulație și care va intra în toate marile biblioteci catolice din lume...”

Si, într-adevăr, profesorul s-a ținut de cuvânt. M-am putut bucura, ca invitat al său și trimis al revistei *Magazin istoric* (nr. 1/1996), de reușita sa. Am putut constata afluența de vizitatori. Practic, toți cei care treceau pragul salonului Sixtin vizitau și *Expoziția Monumenta Romaniae Vaticana*.

Reîntoarsă în țară – după ecoul deosebit la Roma, ce convinsese de acum și pe cei mai sceptici de valoarea ei – expoziția a fost prezentată în multe din marile orașe ale României.

A urmat apoi un drum peste Ocean. Dar despre acest episod să îl lăsăm să ne povestească pe domnul dr. Paul Dăncescu.

„Am întârziat mult aceste rânduri, pe care le-am tot pigulit în dorința de a fi cât mai scurt, dar de a spune cât mai multe. Gândul mi se îndreaptă cu grea tristețe către cel care a fost profesorul Ion Dumitriu-Snagov. Mi se impusese încă de pe băncile Liceului «Sfântu Sava», dar mult mai târziu am ajuns să-l admir pentru dăruirea și abnegația cu care și-a servit crezurile sale. Munca de cercetător în arhivele și bibliotecile Vaticanului, din care a cules mii de documente, parte din ele publicate apoi în volume de mare interes, reprezintă de fapt măsura iubirii sale pentru țara și poporul său. Din aceeași dragoste se născuse și răzvrătirea care îl adusese în rândurile studenților clujeni greviști în 1946 și care i-a atras exmatricularea din facultate și o grea pedeapsă de 11 ani de temniță.

Profesorul Ion Dumitriu-Snagov știa că expoziția organizată în salonul Sixtin al Bibliotecii Vaticanului avea o semnificație deosebită pentru noi românii, indiferent unde ne aflam. Am simțit din tot sufletul acest lucru în zilele de 24-29 iulie 2001, când, după destule emoții, sala Centrului Cultural din Montréal, de pe lângă Biserica «Buna Vestire», a găzduit *Expoziția Monumenta Romaniae Vaticana*.

Sosită în Canada cu sprijinul Ministerului Culturii și Cultelor din România, al Muzeului Național de Istorie din București, al Ministerului Culturii și Comunicațiilor din Québec, al Ambasadei României în Canada și al Companiei de Transporturi Aeriene TAROM, expoziția îndeplinea o dorință vie a intelectualilor din colonia română din Montréal și era un gest ce onora cel de al XXVI-lea congres al Academiei Româno-Americane. Expoziția a redeșteptat în noi sentimente de mândrie patriotică și de solidaritate, am simțit că nu suntem singuri, că există un focar de cultură și de sentimente ce se cheamă România. Și am fost mândri când au pășit pragul acestei expoziții reprezentanți ai intelectualității francophone din Montréal, precum și Père J-P. Talien, directorul Arhivelor sulpiciene de pe lângă Arhiepiscopia romano-catolică a orașului,

sau reprezentantul Ministerului Culturii și Comunicațiilor din Québec. Profesorul A. Sutto, de la Catedra de Istorie a Universității Franceze din Montréal, specialist în istoria Evului Mediu european, a zăbovit ore în șir în fața exponatelor. Succesul acestei acțiuni culturale a fost reflectat și în paginile ziarelor și revistelor noastre de aici și nu numai.

La 19 august, Ion Dumitriu-Snagov ar fi împlinit 75 ani. ■

Marian ȘTEFAN

Editura
CORINT

Noi aparitii
In colecțiile:
MICROSINTEZE

Civilizația
amerindiană
36
CORINT

Războiul
de Șase Zile
37
CORINT

SCHIMBAREA SOCIALĂ
ÎNTR-O SOCIETATE
PERIFERICĂ
CORINT

CLIO

CORINT Difuzare
Tel.: 222.19.49; 223.19.28
Fax: 222.40.34
e-mail: corint@dnt.ro

ALBUM ISTORIC

Stațiuni de odihnă și tratament la începutul secolului trecut

Constanța. Vila Sufu

Constanța.
Palatul Sturdza
(vedere spre mare)

Constanța.
Băile de la Mamaia

*Carmen-Sylva
(Eforie-Sud).
Vila Nicolina*

*Mangalia.
Plaja Cabanelor*

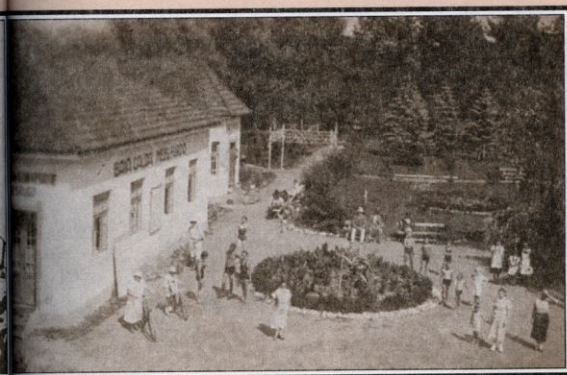
*Tuzla.
Plaja*

*Călimănești.
Vila Cantacuzino*

*Băile Herculane.
Hotel Carol*

*Parcul și
stabilimentul băilor
calde de la
Sângeorgiu de
Mureș*

Băile Buziaș

*Băile Borsec.
Intrarea băilor*

*Băile Baza.
Aleea principală*

Dicționar istoric

Fortăreața Petrovaradin (litografie) și, în sensul acelor de ceasornic, de sus: Desislav Obradović, învățat iluminist; Milos Svetić, primul președinte al Matiei Srpska; Branko Radicev, poet romantic; Djordje Stratimirović; Djura Jakšić, poet și pictor; Jovan Sterija Popović, autor dramatic

VOIVODINA

GHEORGHE ZBUCHEA

În partea de nord a Serbiei se află o provincie distinctă numită Voivodina. Numele ca atare a apărut din anul 1848, când s-a constituit o formațiune politico-statală purtând această denumire. Existența ei a fost de scurtă durată, dar denumirea s-a păstrat. O dată cu sfârșitul celui de al doilea război mondial și cu instaurarea în spațiul iugoslav a regimului titoist, în cadrul uneia dintre cele șase republici federale, respectiv Serbia, au fost create două provincii distincte, cu o autonomie ale cărei limite au variat în ultimele decenii, respectiv Voivodina și Kosovo-Metohia.

Provincia Voivodina are o suprafață de 21 506 kmp, ceea ce constituie 24,34% din teritoriul Serbiei (8,41% din teritoriul Iugoslaviei federale, așa cum era înainte de 1991).

Cele două principale ape curgătoare ce străbat provincia,

respectiv Dunărea și Tisa, au împărțit-o în trei regiuni distincte, care au atât caracteristici comune, cât și o serie de particularități. Înspre răsărit, între Tisa și actuala frontieră cu România, se află Banatul. În părțile centrale, între Dunăre și Tisa, se află Bacika, iar înspre

vest, între Dunăre și Sava, se află regiunea denumită Srem.

Voivodina este o zonă de șes, o câmpie străbătută de râuri și canale, multe dintre ele navigabile. Singurele înălțimi sunt așa-numiții munți (în fapt, niște dealuri) ai Vârșetului în partea dreaptă a Dunării,

Imagine din Voivodina

Fruška Gora, a căror înălțime nu depășește 539 m. Spațiul Voivodinei este străbătut de Dunăre pe o lungime de 370 km. Tisa se învârtte pe o lungime de 167 de km, primind și o serie de râuri bănațene – între care Bega –, ce-și au izvoarele în spațiul românesc. În trecut, au existat multe lacuri, precum și o rețea mult mai deasă de râuri. În ultimele două secole făcându-se importante amenajări funciare, au mai rămas doar două mici lacuri în nord.

Clima din Voivodina este continentală temperată, cu influențe mediteraniene. Condițiile de sol ca și cele climatice, pământul fertil, abundența de apă, clima temperată au atras încă din vremuri imemorabile oameni care s-au stabilit și și-au lăsat amprenta existenței lor în această zonă.

Primele urme de practicare a agriculturii alături de creșterea animalelor aparțin neoliticului, atestat între altele de descoperirile făcute la Starcevo și care au dat numele unei culturi ce se întindea spre nord-vest până înspre Munții Apuseni, respectiv zona Crișurilor. În zonă a fost atestată și epoca bronzului.

În cursul mileniului I î.Hr., în zonă au pătruns scordisții,

respectiv boii, ce făceau parte din marele neam al celților, de care se leagă și începuturile civilizației fierului. A fost atestată și existența unor elemente dacice, mai cu seamă în părțile bănațene.

Treptat, romanii s-au înstăpânit în zonă, rămânând o jumătate de mileniu. Așadar, și aici s-a desfășurat un proces de romanizare. Multă vreme principalul centru a fost orașul Sirmium (actualmente acolo se află Sremska Mitrovica), metropolă în care și-au petrecut o parte mai scurtă sau mai lungă din viața lor o serie de împărați sau uzurpatori, între care menționăm pe Traian, Aurelian, Dioclețian.

Migrațiile diferitelor populații din perioada de trecere de la Antichitate la Evul Mediu nu au ocolit zona. Goții au apărut încă din secolul IV. În mai multe rânduri s-au desfășurat pustiitoare expediții ale hunilor lui Attila. Ei au distrus în anul 441 orașul Sirmium, pe care l-au stăpânit apoi până la moartea sângerosului lor conducător. Au urmat gepizii, longobarzii și avarii, care și-au disputat cu succese schimbătoare stăpânirea în zonă cu împărații de la Constantinopol.

Spre sfârșitul secolului VI și-au făcut apariția slavii, care aveau mai apoi să marcheze evoluția istorică a zonei. Și Voivodina a trecut prin fenomenul slavizării, respectiv al modificărilor etno-lingvistice ale unei părți a romanității orientale.

În ultimul deceniu al secolului VIII, nimicind haganatul avar, Carol cel Mare a întins hotarele răsăritene ale imperiului său până în zona Fruška Gora, unde s-a învecinat un număr de ani cu primul țarat

bulgar, aflat atunci la apogeu, sub conducerea lui Krum și Omurtag.

În jurul anului 900, în părțile răsăritene ale Voivodinei exista ducatul (voievodatul) lui Glad, care stăpânea întregul Banat, avându-și capitala la Cuvin. În secolele X-XI, zona a fost disputată de factorii politici ai vremii, respectiv Imperiul bizantin, Țaratul bulgar și nou apărutul stat maghiar creat de Arpad și creștinat de către regele Ștefan cel Sfânt. Tot atunci izvoarele menționează clar o intensă viață religioasă creștină, inclusiv existența unei episcopii cu reședința la Sirmium. Deja o serie de surse vorbesc despre una dintre cele mai pregnante caracteristici ale Voivodinei, marea varietate de populații: sârbi, maghiari, români, bulgari, chazari etc.

La mijlocul secolului XIV a început expansiunea otomană în Europa, ce avea să se soldeze, în mai puțin de două secole, cu întinderea hotarelor noii mari puteri de la Marea Neagră la Marea Adriatică și din Peloponez până în apropiere de Viena. În aceste condiții, a avut loc un proces continuu, greu cuantificabil, de mutare a sârbilor din părțile centrale ale Peninsulei Balcanice spre nord, inclusiv în teritoriul de astăzi al Voivodinei, care a fost încorporat în regatul maghiar până la dispariția acestuia după lupta de la Mohács, din 1526. Între 1526 și 1552, în spațiul Dunării mijlocii, inclusiv în cel al Voivodinei, a fost instituit sistemul otoman tipic.

După înfrângerea otomanilor sub zidurile Vienei, în anul 1683, oștile austriece au avansat în spațiul central și sud-est european, alungând pe otomani și ocupând cea mai mare parte a Ungariei, o parte

a Croației, Transilvania, Voivodina, Vechea Serbie și ajungând până în Macedonia, la Skopje. Ofensiva austriacă a fost stopată de otomani, care, la rândul lor, au recuperat o parte din teritoriile pierdute până la Dunăre și sudul Ungariei de mai târziu. De aceea, în anul 1690, un număr important de sârbi (după unele aprecieri, până la 100 000 de suflete), sub conducerea patriarhului Arsenie III, s-au refugiat spre nord, stabilindu-se în bună parte în Voivodina, unde curtea vieneză le-a acordat numeroase privilegii, inclusiv autonomie. De altfel, în deceniile următoare habsburgii au sprijinit în diverse forme în Voivodina, ca și în Banatul învecinat, tot felul de populații, precum maghiari, români, bunievați (croați), cărora li s-au adăugat într-un număr crescând germani (șvabi), romi, ruteni, slovaci etc.

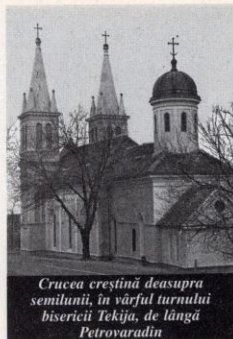
După păcile de la Karlowitz (1699) și Passarowitz (1718), istoria Voivodinei, ca și a Banatului vecin, s-a integrat timp de două secole, până la prima conflagrație mondială, în destinul monarhiei habsburgice. Regiune militară de graniță, aflându-se între cele două imperii care s-au înfruntat în-

tr-o serie de războaie, a furnizat grăniceri care au participat nu numai la acțiunile militare din zonă, ci și la multe din operațiunile armate ale Vienei în întregul spațiu european.

In secolul XVIII, ca urmare a unei acțiuni sistematice și continue, a crescut potențialul demografic al zonei. Acolo au fost aduse experiențe și realizări economice din părțile mai dezvoltate ale Europei, realizându-se astfel un progres economic și dezvoltarea unei burghezii moderne. Ca și Croația vecină, Voivodina a devenit partea cea mai avansată pe calea modernizărilor din fostul spațiu iugoslav. În cursul secolului XVIII, de exemplu, s-au pus bazele ideologiei naționale sârbe moderne, ale tiparului și educației în limba națională. Un rol deosebit l-a jucat Mitropolia ortodoxă de la Karlowitz, ridicată după 1848 la rangul de Patriarhie națională sârbească. La Novisad s-au aflat multă vreme – uneori acolo s-au și născut – o serie de instituții culturale, ca de exemplu Matica Srpska, ce a precedat Academia sârbă de mai târziu.

Între 1804-1815 a avut loc revoluția sârbă, care s-a soldat cu apariția statului sârb modern, cu regim de autonomie, cu capitala la Belgrad. Acest stat, atunci ca și mai târziu, a urmărit să se extindă și în Voivodina. În aceeași zonă s-a desfășurat și acțiunea militanților naționali unguri, care considerau că Voivodina e parte integrantă a patrimoniului național ungar, de unde și politica de maghiarizare în diverse forme.

În acest context, Voivodina a fost una dintre puținele regiuni iugoslave în care s-a

Crucea creștină deasupra semilunii, în vârful turnului bisericii Tekija, de lângă Petrovaradin

desfășurat la 1848-1849 o acțiune revoluționară cu dublu caracter programatic, social și național. Evoluțiile din Voivodina prezintă destule similitudini cu realitățile istorice ale vremii din Banat sau Transilvania.

În martie, revoluționarii unguri au proclamat încorporarea acelor ținuturi între limitele statului ungar și supremația maghiarilor, considerați ca alcătuind singura națiune politică legal recunoscută. Ca și românii din Ardeal, sârbii au respins o asemenea soluție politică. Precum la Blaj, în aceleași zile de 13-15 mai 1848, a avut loc o mare adunare a sârbilor la Šremski Karlovci, care a proclamat formarea așa-numitei Voivodine sârbești și intrarea în alianță cu Croația. Nu a fost recunoscută autoritatea Budapestei și a fost afirmată loialitatea față de Viena, ce părea atunci a fi pornit pe calea democratizării. Deciziile nu au fost recunoscute de guvernul ungar, care a ales soluția forței. În iulie 1848 s-a ajuns la un război sârbo-maghiar care, cu intensitate variabilă, a durat până în vara anului 1849, când a dispărut statul ungar condus de L. Kossuth.

Măria Bălan, din Uzdin, pictoriță naivă

Cula din Vârset, o amintire a vechiului oraș, construit pe la mijlocul secolului XV

Autoritățile de la Viena au admis până în 1860 existența așa-numitei Voivodine (termenul provenea de la cuvântul sârb voivod, considerat echivalent cu cuvântul german herzog, adică duce). Aceasta, împreună cu Banatul învecinat al Timișului, era condusă de un guvernator austriac ce-și avea reședința la Timișoara.

În anul 1860, renunțându-se la neoabsolutism, regimul de autonomie al Voivodinei, ca și al Banatului, a fost desființat și întreaga conducere a revenit instituțiilor administrative de la Budapesta, situație consfințită mai apoi prin instituirea dualismului în anul 1867. Guvernării de la Budapesta au promovat în diverse forme în Voivodina o politică de deznaționalizare, respectiv de maghiarizare. În paralel cu o serie de înnoiri în planul vieții materiale, al structurilor social-politice, s-au adâncit și diversificat contradicțiile naționale.

După declanșarea primului război mondial sârbii au declarat că unul dintre scopurile participării lor la război era și acela al unirii, respectiv al încorporării Voivodinei într-un viitor stat al tuturor popoarelor iugoslave, soluție ce atunci era

îmbrățișată de marea majoritate a militanților politici ai respectivelor popoare. O asemenea soluție a devenit realizabilă la terminarea primului război mondial, o dată cu dispariția Dublei Monarhii în toamna anului 1918. La 25 noiembrie 1918, o adunare națională întrunită la Novisad a adoptat hotărârea ca Voivodina să se separe de Ungaria și să se unească cu Serbia în cadrul noii comunități statale constituite atunci, Regatul sârbilor, croaților și slovenilor, proclamat la 1 decembrie 1918 și care, în 1929, și-a luat denumirea de Iugoslavia.

Timp de peste două decenii, Voivodina a făcut parte din Iugoslavia regală. Autoritățile de la Belgrad au promovat o politică centralistă, autoritară, ceea ce excludea eventuale forme de autonomie regională și diminuea până la dispariție drepturile și libertățile pentru minoritățile care, proporțional, aveau o pondere însemnată. Evoluția Voivodinei a fost contradictorie, între unele progrese în plan economic și contradicții tot mai accentuate în plan național folosite, nu o dată, și de factori străini, precum revizionismul ungar sau mișcarea comunistă, dirijată în mod direct de Comintern, care a urmărit în mod statornic destrămarea Iugoslaviei, ca și a României vecine.

Iugoslavia regală a durat până la invazia germană din aprilie 1941. După capitularea din 18 aprilie, Voivodina a fost împărțită în trei: părțile vestice, Sremul, a fost înglobat de Zagreb în așa-numitul stat croat independent. Părțile centrale dintre Dunăre și Tisa, Bacika, au fost anexate de

Horthy și incluse în statul ungar, iar părțile răsăritene ale Banatului au devenit un protectorat german, după ce I. Antonescu refuzase să cuprindă și Banatul sârbesc între frontierele României ciuntite, așa cum îi propusese Hitler. Ungurii, croații, germanii au dus o politică de purificare etnică, îndreptată mai cu seamă împotriva sârbilor, țiganilor și evreilor, ca și împotriva coloniștilor stabiliți acolo în perioada anterioară (*Magazin istoric*, nr. 10/1991). Și în Voivodina au apărut mișcările de eliberare națională împotriva ocupanților, atât cea a cetnicilor lui D. Mihailovici, cât și cea a partizanilor aflați sub conducerea comunistului Iosip Broz Tito. În contextul desfășurării războiului de partizani, s-a ajuns și la soluția unei organizări distincte din punct de vedere teritorial, pe baza principiilor autonomiei și autodeterminării. Ideea ca atare s-a conturat încă la sfârșitul anului 1943 și a devenit o realitate în aprilie 1945, organizarea finală încheindu-se în august același an. Atunci Voivodina a fost proclamată provincie autonomă, alături de Kosovo Metohia, în cadrul Republicii Serbia.

Capela păcii, aflată la marginea orașului Sremski Karlovci, în locul unde, în 1699, s-a încheiat pacea dintre austrieci și otomani

O serie de constituții succesive adoptate imediat după război au stabilit drepturile provinciilor autonome, acestea crescând continuu. Un moment deosebit l-a constituit adoptarea Constituției iugoslaviei din anul 1974, când provinciei autonome Voivodina, rămasă formal în componența Serbiei, i s-au recunoscut practic cam aceleași drepturi și același regim ca și celor șase republici ce alcătuiau atunci Federația iugoslavă. Ea avea reprezentanți în organismele legislative și executive centrale, inclusiv în prezidiul R.S.F.I. În toate organismele politice delegații provinciei participau în condiții de egalitate și decideau cu aceleași drepturi ca și delegații din republici. Voivodina avea propria Constituție, propriul parlament și guvern etc. Constituția prevedea deplina egalitate în drepturi a popoarelor și naționalităților ce trăiau atunci în provincie, bineînțeles sub egida Ligii Comunistilor.

După război, populația a crescut constant. Trăiau acolo peste 20 de popoare și naționalități. La recensământul din 1971 erau înregistrați 1 952 533 locuitori, pentru ca 20 de ani mai târziu, la recensământul din 1991, numărul să ajungă la 2 012 517. În 1971, sârbii reprezentau 55,8%, ajungând în 1991 la 57,3%. Numărând 423 866 suflete, maghiarii reprezentau atunci 21,7%, pentru ca două decenii mai târziu, oficial, ei să reprezinte 16,9%. O situație asemănătoare procentual se înregistrează și în cazul croaților, a căror pondere a scăzut de la 7,10% la 3,2%, ca și în cazul românilor, cu o pondere de 2,7%, respectiv 1,9%.

Slovacii au scăzut de la 3,7% la 3,2%. Statisticile mai înregistrau iugoslavi, macedoneni, țigani, muntenegreni, bulgari, cehi, polonezi etc.

Conform actelor constituționale de după 1974 se prevedea că în Voivodina erau legale și în uz atât alfabetul latin, cât și cel chirilic, pentru limba sârbocroată considerată ca fiind limbă oficială. Alături de aceasta, erau stabilite atunci cu regim oficial și limbile maghiară, slovacă, română și ruteană cu alfabetele lor, acordându-se de asemenea anumite drepturi pentru folosirea limbilor proprii și altor minorități naționale. Astfel, în fiecare comună (diviziune teritorial-administrativă internă), în funcție de ponderea demografică, pe lângă limba sârbă se folosea una, două sau chiar trei limbi ale minorităților (în Voivodina erau 45 de comune, iar în 35 se foloseau și alte limbi decât cea sârbă, respectiv: maghiara în 29 de comune, slovacă în 12 comune, româna în 9 comune, ruteana în 6 comune, ceha într-o comună etc.). Există în mod corespunzător o rețea de instrucție la nivel primar și secundar și chiar la nivel universitar în toate limbile cu statut oficial. Principiile au fost aplicate și instituțiilor culturale, în activitatea editorială, în presă, la radio și televiziune.

Caracteristică Voivodinei i-a fost și asocierea și organizarea politică pe un dublu criteriu, cel al ideologiei, dar și cel al apartenenței la diverse popoare sau naționalități. Practic, toate etniile din spațiul Voivodinei își au propriile lor organizații politice sau culturale (multe dintre acestea, ca

Prima biserică ortodoxă din Bevcin, menționată la 1622

în cazul românilor de exemplu, desfășurând și activități cu caracter politic, independent sau în cadrul unor coaliții).

În contextul general al evoluției spațiului iugoslav după moartea lui Tito și mai ales după venirea la putere în Serbia și apoi în Iugoslavia restrânsă a lui Slobodan Milošević, s-a produs mai întâi *de facto*, apoi și *de jure* o restrângere continuă a drepturilor în Voivodina. Practic, autonomiile provinciale au dispărut complet în 1991, când organismele provinciale, legislative, executive, judiciare au fost lichidate, autoritatea și controlul Belgradului devenind atotputernic. De atunci, istoria Voivodinei s-a „topit” în istoria Republicii Serbia, nemaieexistând deosebiri semnificative între regimul de la Novisad și cel din alte zone ale celei de a treia Iugoslavii. Astăzi, Voivodina face parte din Republica Serbia. Există nemulțumiri și agitații naționale în interior, dar se pare că antrenarea în ultima perioadă a Iugoslaviei pe calea unei democratizări și apropieri de Europa deschide și perspectiva existenței mozaicului etnic al Voivodinei în cadrul Iugoslaviei. ■

„Chefulu 7”
și, în medalion,
epava
„Rândunica”

ÎNTÂLNIRE CU TRECUTUL DE SUB APE

SERGIU IOSIPESCU, RALUCA VERUSSI-IOSIPESCU, ȘTEFAN DATCU

Comisia și Direcția Monumentelor, Ansamblurilor și Siturilor Istorice, reînființate imediat după revoluție, și-au propus, în scurtul răstimp al funcționării lor (1990-1994), între alte domenii de cercetare și pe acela al patrimoniului maritim și fluvial. Primele contacte internaționale au fost stabilite cu Direction de la Recherche Archéologique Sous-Marine, de la Marsilia (1991), punându-se temelii unei colaborări ce o sperăm de durată.

În aprilie 1992, la Nantes, s-a desfășurat primul simpozion internațional al patrimoniului maritim și fluvial intitulat, semnificativ pentru locul de desfășurare – la vărsarea Loirei în Atlantic – Estuaire '92.

Cu acel prilej a fost definit generos patrimoniul a cărui cercetare și inventariere urma să fie impulsionată și a cărui protejare trebuia neîntârziat asigurată. Monumentele, ansamblurile și siturile terestre și subacvatice aparținătoare domeniului naval: porturile și instalațiile portuare, fortificațiile insulare și litorale, fie ele izolate, fie corelate în sisteme, navele istorice și epavele, în general bunurile culturale cu vocație maritimă ori fluvială sau situate în acest mediu, în apele litorale și zona contiguă sau pierdute în mare.

În mai 1992 a sosit la Constanța yachtul „Mary Rose”, cu o echipă de cercetători de la Institutul nord-american de Arheologie Navală, condusă de George

Bass. Împreună cu aceștia, am trecut în revistă necesitățile și posibilitățile cercetării arheologice submarine românești. În toamna aceluiași an, Direcția Monumentelor, Ansamblurilor și Siturilor Istorice din România a elaborat programul de cercetare, inventariere și protejare a patrimoniului istoric maritim și fluvial a cărui aplicare a început în 1993 și, cu toate vicisitudinile, a continuat an de an.

Un precursor: comandorul Constantin Scarlat

Între componentele esențiale ale programului se afla desigur arheologia submarină,

domeniu în care încă de la sfârșitul anilor '50 ai secolului XX România a avut un remarcabil pionier – comandorul Constantin Scarlat, activ încă și astăzi. Explorările sale submarine au scos la lumină nu numai vestigiile arheologice mobile ale navigației pontice antice, medievale și moderne – epave, ancore, tunuri, amfore –, ci și instalațiile portuare scufundate ale țărmlui de la Constanța la Mangalia. Prin cercetările sale, ale școlii inițiate de domnia sa – cu tot dezinteresul oficial, mai mult sau mai puțin manifest – au fost îmbogățite nu numai colecțiile muzeale cu exponate de o certă valoare, dar a putut fi schițată și harta submarină a litoralului pontic românesc de la Mamaia la Mangalia.

Tărmlul dantelat cu promontorii ce înaintază departe în mare, golfulurile și văile azi submerse pătrunzând odinioară adânc în uscat, unele estuare ale azi măruntelor derele (păraie) dobrogene sunt marea revelație a operei de o viață a comandurului Scarlat. Explicația dispariției sub apă a acestui relief și existența acum a unui tărml preaputln ondulat s-ar găsi după domnia-sa (1988, 1989) în eroziunea și abraziunea marină.

În vremea când se încheia această primă serie de explorări submarine, săpăturile industriale de la capătul sudic al „grîndului” Chituc, sud-sud-est de șantierul arheologic al cetății Karaharman de la Vadu, au scos la lumina zilei un fragment de copastie al unei nave, însoțit, din fericire, de rămășițe ceramice caracteristice amforelor romano-bizantine. Dincolo de interesul în sine al descoperirii pentru arheologia navală, locul unde se scufundase nava marca o zonă, poate primejdioasă acum un mileniu și jumătate, a estuarului celui mai sudic braț dunărean, atunci încă funcțional.

Odată cu această descoperire ni se semnalase la nord-est de Vadu, pe plaja maritimă (orientală) a Chitucului, o concentrare semnificativă de fragmente ceramice. Sondajele pe tărml și scufundările în apă au dus la recoltarea unui interesant material arheologic aparținător cu mare probabilitate unei așezări. Căluza noastră, regretatul Nicolae Drăgan, ne-a atras atenția asupra locului unde, în larg, la 2-300 de metri de tărmlul actual, se aflaseră

pichetele grănicerești de după 1878. Așadar, marea înghițise centenarele pichete grănicerești și spăla acum straturile arheologice ale unui sat din epoca romană de la extremitatea sudică a Chitucului. Ne aflam deci nu în fața unui grind recent, ci a unei insule, pentru a cărei existență antică pledau și noile descoperiri.

Întrebări încă fără răspuns

De mai bine de un mileniu impozante ruine din blocuri mari de piatră fățuită rezistă apelor fluviului la vechiul vad al Derventului (în limbile turcice o „poartă”). Azi, pe lungul ostrov al Păcuiului lui Soare, din aval și vecin Silistrei și Ostrovului, ruinele lasă să se citească atât masiva poartă de nord a cetății, cât și debarcaderul străjuit de două turnuri, între care terasele succesive coborau odinioară spre fața apei. Aici acostau navele militare bizantine în cursul războaielor de la finele secolului X și începutul celui de-al XI-lea, războaie ce au

readus frontiera imperiului constantinopolitan la Dunărea de Jos.

Debarcaderul fortificat din cetatea bizantină de pe ostrovul Păcuiul lui Soare, descoperit în anii '60 ai secolului XX (P. Diaconu, D. Vâlceanu), a fost, desigur, cea dintâi zonă protejată a patrimoniului fluvial. Cum însă cea mai mare parte a cetății se află sub apă din pricina schimbării seculare a cursului principal al Dunării și deoarece lipsa de vizibilitate, viteza curentului și vârtejurile (anafoare) împiedică o eficiență cercetare arheologică submarină, numai investigații prin teledetecție (efectuate cu sonarul) vor putea contura forma cetății și vor răspunde întrebării dacă și alte instalații portuare mai fuseseră amenajate de-a lungul zidurilor azi scufundate.

Până atunci, atente observații în momentele de scădere pronunțată a nivelului apelor Dunării au dus la descoperirea (septembrie 1992) unui nou turn, sud-vestic, al cetății. Pe malul vecin, dobrogian, la vadul de piatră al Derventului, carierele de piatră bizantine

Triglif dintr-un templu de la Histria, ajuns în zidul cetății Karaharman

Turnul nord-estic al cetății Karaharman

sunt și ele, astăzi, sub nivelul apelor Dunării.

Portulanul pisano-amalfitan de pe la anul 1300 fixează într-un punct aflat la 200 de mile de la vărsarea fluviului în mare prin gura Asprei, în amonte, cetatea *Vecina*: aflăm astfel numele din secolele XIII-XV al cetății din insula Păciul lui Soare.

Instalațiile portuare din cetatea de la Păciul lui Soare nu sunt însă unice pe marele fluviu. La Capidava, favorizate tot de o perioadă secetoasă, săpăturile arheologice din anii '80 (R. Florescu, Cr. Matei) au scos la iveală un splendid chei de acostare din blocuri de piatră ecarisată.

Dacă la cetatea de la Pârjoaia, în aval de Păciul lui Soare, la Hârșova (anticul Carsium), Dinogetia (Garvăn), Arrubium (Măcin) nici cercetările arheologice nu au pus în evidență instalații portuare, la Noviodunum (Istaceea), în prundișul malului Dunării, se ghicesc urmele fortificațiilor la adăpostul cărora se afla, desigur, un loc de acostare.

Un port prea îndepărtat: Sulina

Pe brațul Sulina, nava de pasageri se îndreaptă spre mare, către gura Asprei din porturile italiene.

Pe aceste meleaguri o îndârjită și de durată acțiune inginerescă a reușit să mențină, încă din secolul XVIII, navigația pe la celebra *bară* a Sulinei. Împotriva înnisipării acestei guri au luptat an după an ingineri români și francezi în serviciul Imperiului otoman și, apoi, Comisiunea Europeană a Dunării, instituită prin Tratatul de la Paris din 1856.

Sulina a fost, în largă măsură, o creație a Comisiunii, evoluția ascendentă a acestui „Europolis”, culminând înaintea primului război mondial. Conflagrația din anii 1914-1919 a dus la prăbușirea marelui comerț dunărean, reluarea sa până la noua și grava perturbare din 1939-1945 neatingând cotele de la cumpăna veacurilor XIX-XX. De la cei 13 000 de locuitori de la începutul deceniului trei

al veacului trecut, Sulina actuală este, cu cele cca. 3 000 de suflete, aproape un oraș-fantomă. Patrimoniul său istoric, fluvial și maritim este însă impresionant. De la vechile faruri, construite pe temelii din secolul XVIII de Comisiunea Europeană a Dunării, la intrarea de la 1870 în șenalul navigabil, la uzina electrică și castelul de apă, fără a uita pitoreștile case, Palatul Comisiunii, atelierele ei, cheiurile de granit și marmură și terminând cu impresionantul cimitir naval, toate fac din Sulina un adevărat oraș istoric danubiano-maritim. În căutarea patrimoniului naval de-a lungul brațului Sulina spre mare descoperim, eșuată, parțial tăiată, o epavă; literele păstrate la prora dau numele navei: „Rândunica” – vestita ambarcațiune din vremea războiului de la 1877-1878, refăcută în 1906. O vom include în listele adiționale ale monumentelor istorice între numele patrimoniale. Ceva mai departe, într-o cută a terenului paralelă cu plaja, două cazemate din sistemul de fortificații litorale din vremea celei de-a doua conflagrații mondiale și a războiului rece – un „zid al Mării Negre” intrat și el în istorie.

Zidurile de sub lacuri

De la Tulcea pe alt braț, mai sudic, al Dunării, trecem în revistă fortificațiile romane și romano-bizantine de la Nufărul și Morughiol (Murighiol), stațiuni ale unor unități navale la sfârșitul antichității. Tăiem apoi „peninsula” Dunavăț spre

„Cetatea Zaporojenilor”, încadrată și ea acelorăși orizonturi arheologice. De aici, până departe spre sud, complexul lagunar Razelm-Sinoe, vastă întindere de ape, acoperă taina brațului ultim, meridional, al Dunării. Pe un stâncos deal ce domină intrarea din Razelm în lacul Babadag, cetatea Yeni-sale (Enisala) adăpostea în a doua jumătate a secolului XIV o seniorie ce vămuia navigația dunăreanopontică.

În aval, cetatea greacă, apoi romană și romano-bizantină de la capul Dolojman – străvechiul Orgame (Argamum) – se învecinează, poate din veacul IV d.Chr., cu fortificația din insula de azi Biserițuța, străjuind Gura Portiei.

Cercetările inițiate în apele Razelmului, între capul Dolojman și Biserițuța, au conturat, grație sonarelor, înămolite văi submarine, a căror direcție posibilă este nord-sud. Noi și mai ample investigații vor trebui să precizeze profilul vechii albiei danubiene între cele două fortificații.

Și mai spre miazăzi, cetatea fluviului Istros-Histria – își prelungește construcțiile sub apele lacului Sinoe de astăzi. Investigații recente au încercat să le precizeze traseele, iar prin dezvelirea laturii sudice a incintei târzii s-a căutat, fără succes, să se scoată la lumină portul cetății, presupus a se fi aflat aici.

Pe la Karaharman-Vadu urmăm cel mai sudic braț danubian până la vărsarea sa în mare la Gura Boazului (Canalului); până pe la 1950, lotcile cu pânze pescărești

mai străbăteau încă această cale...

Cu „Cheful 7” la drum

Transformat în navă bază a unei puternice antreprize de scafandri (comandor Aron Petru), vechiul pescador „Cheful 7” ne poartă de la Constanța la Mangalia. Misiunea acestei călătorii este determinarea, cu ajutorul ecosondei, a profilului fundului marin, cât mai aproape de țărnam.

Ieșit din portul comercial, pescadorul face o voltă largă spre nord și apoi se îndreaptă spre sud, de-a lungul țărnamului. Urmărim fascinați micul ecran al ecosondei, unde apar mai întâi bancurile de pești, iar desedubt, cu o linie mai groasă, fundul mării. Și, deodată, în dreptul așa-zisului „far genevez”, un ade-vărat promontoriu submarin se prelungește în mare. Extremitatea sa spre larg pare să coincidă amplasamentului stâncilor Medeei, vizibile încă la finele veacului XIX.

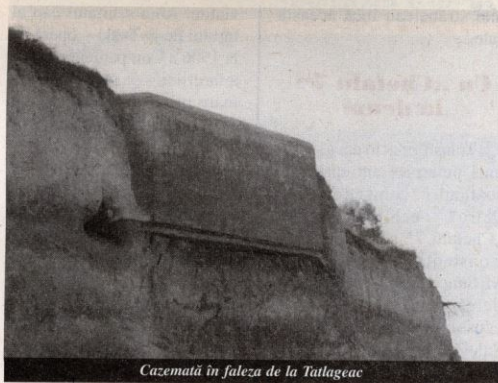
„Cheful 7” se îndreaptă spre sud. Lacul Agigea – distrus în perioada comunistă – și marele ghiol sărat al lui Tekir, Techirghioulul, au fost și ele odinioară limanuri flu-

viatile. Abia schițatul cap al farului de la Tuzla – operă de la 1906 a Companiei franceze a farurilor – se prelungește în mare printr-un bine conturat promontoriu submers.

Pe ecranul sondei apare acea linie oscilantă a fundului mării. Ne apropiem cât este cu putință de plajă, spre a prinde contururile vâilor submerse. Actualul lac Tatlageac are și el o astfel de vale orientată spre est-sud-est; scufundătorii de la GESS (Grupul de Explorări Speologice Submarine) au urmărit-o treptat, părându-li-se a distinge între stâncile îngropate de nisipuri și un capac de sarcofag. De altfel, pe faleza înaltă ce domină la nord scurgerea lacului în mare se disting urmele habitatului antic. Așezarea, depistată în malul lacului încă din 1961 de amiralul de azi Marcel

Ruinele cetății Karaharman-Vadu (secolul XVII)

Cazemată în faleză de la Tatlageac

Diaconescu, se prăvale treptat odată cu faleză; zidurile din pietre masive ale unei construcții, marile gropi de provizii evocă una dintre neidentificatele colonii ale Pontului Stâng – Stratonis Portus sau Parthenopolis.

Callatida scufundată

„Cheful 7” își continuă drumul spre străvechea Callatida, peste care s-a întins și se mai întinde încă Mangalia. Brusc, ecranul ecosondei înnebunește, se întunecă și... doar un val poartă nava peste amenințătoarea culme submarină. Marcăm pe hartă încă un promontoriu astăzi scufundat și care odinioară apăra de curenții, valurile și vânturile de nord portul Mangaliei – Pangalia hărților și portulanilor medievale și premoderne. Din barca pneumatică lansată la apă de „Cheful 7”, ancorat acum, urmărim evoluțiile scafandrilor ce studiază promontoriul submers. O amenajare din dale de piatră

pare să se afle chiar la extremitatea sa dinspre larg.

Ca și în atâtea locuri ale litoralului românesc și la Mangalia și în împrejurimi comandorul Constantin Scarlat și elevii săi au făcut în anii '50-'70 ai secolului trecut o muncă de pionierat, semnalând și recuperând valoroase vestigii submarine antice, medievale, moderne: amfore, ancore, tunuri.

Cercetările patrimoniului maritim la Mangalia le-am început din perspectiva crâmpeiilor de descrieri ale locurilor din Antichitate și până în zilele noastre. Atrage îndeosebi atenția relatarea franceză a călătoriei cruciate întreprinse de flota burgundo-papală, aceea a lui Wallerand de Wavrin, din 1445: „Portul este «ocrotit» de un zid puternic care înaintează în mare și are o latură de 30 sau 40 de picioare și marea și portul se află între zid și țarm... Dar acum acel zid este stricat și dărâmat în multe locuri, așa că adesea multe vase se zdrobesc acolo împinse de

furtună; dar se mai vede bine încă starea «de odinioară» a zidului și a portului...”

Am așteptat cu nerăbdare dimineața pentru ca, scufundându-ne, să atingem pietrele mari lucrate ale zidului, să fotografiem blocurile cu lăcașurile de prindere în coadă de rândunică, să măsurăm zidul ce se pierdea spre larg, pe fundul mării. El nu era decât continuarea în mare a laturii nordice a cetății antice. Surprinzătoare retrageri ale mării din anii '20 ai secolului XX au lăsat pentru o clipă să se vadă un vechi cartier al Callatisului și, ceva mai departe de țărm, conturul zidului de incintă. Astfel, dincolo de unele exagerări firești relatărilor medievale, descrierea Pangaliei/Mangaliei lui Wallerand de Wavrin se decriptează. Portul, nesigur descris, nu este altceva decât secțiunea nord-estică și estică a incintei antice, la mijlocul veacului XV încă parțial vizibilă la suprafața mării.

Construcția pripită a digurilor în a doua jumătate a secolului trecut, provocând înnisipări și spălări sau chiar ruperi ale plajei, a modificat și situația sitului submers. Ierni grele, în anii '60 de pildă, cu tăvălugul gheturilor martelând fundul marin, au făcut și mai grea depistarea și cercetarea patrimoniului maritim subacvatic. Apele întunecate, multe luni pe an foarte reci ale Mării Negre, desfid investigațiile. Dar și în Pontul Stâng Antichitatea, Evul Mediu și chiar timpurile moderne au lăsat vestigii ce-și mai așteaptă încă descoperitorii... ■

A FI BĂTRÂN ÎN CHINA ANTICĂ

ANNA EVA BUDURA

Educația, în sensul respectului față de înaintași, începea din pruncie, „odată ce un copil a învățat să vorbească și să mănânce singur”. Apoi ea era continuată în instituțiile de învățământ și desăvârșită prin ținuturile periodice consacrate cinstirii persoanelor ajunse la „vârsta bărbilor colilii”.

Conform concepției chinezilor antici, la 50 de ani – vârsta la care, asemenea lui Confucius, „începe să cunoască legile cerului” – o persoană pășește pragul senectuții. Vârstei i se spunea metaforic *etatea ai* – adică a părului spicat, asemenea frunzei de pelin. Este momentul când individului semicentenar i se înmânează un toiag înalt, în vârful căruia este sculptat un porumbel. Însemnul îi conferă respect din partea celorlalți, inclusiv a împăratului, și un tratament privilegiat între membrii societății. Așa se face că în limba chineză substantivul „toiag” este sinonim cu „bătrân respectat”.

La 60 de ani, o persoană ajunge la *etatea qi*, adică a celor vârstnici, când individul a împlinit cele cinci cicluri. Este vârsta când Confucius a acceptat să fie dascălul altora, bucurându-se de încrederea lor.

70 de ani este vârsta venerabilă, *lao*. Ceilalți ți se adresau respectuos *guxi zhi nian*, „cel ce a

În comunitățile umane din Valea Râului Galben – ne dezvăluie mărturiile istorice – părul alb al senectuții era, încă din zorile civilizației chineze, asociat cu înțelepciunea, cu experiența de viață. Persoanele în etate erau considerate deținătoarele abilității de a menține ordinea și cooperarea între membrii colectivității, posesoarele artei negocierii cu persoanele și grupările din afara acestora. Potrivit cărților clasice chineze, cei în vârstă se impuneau datorită faptului că ajunseseră să posede Cele Trei Virtuți (*San De*), respectiv, integritatea morală, fermitatea și gentilețea binevoitoare și Cele Cinci Calități (*Wu Shi*), respectiv, ținuta demnă, exprimarea elegantă, privirea încurajatoare, ascultarea înțelegătoare, gândirea atotcuprinzătoare. Datorită acelorai Trei Virtuți și Cinci Calități, generația vârstnică era îndrituită să se erijeze în dascălul generației tinere.

atins o etate rar întâlnită”. Unei persoane de 80 și 90 de ani i se spunea *mao* – ceea ce semnifica apelativele „barbă colilie” și „cel cu umerii împovărați de ani”. Persoanele care atingeau vârsta de 100 de ani erau numite centenare, ce „inspiră speranță altora”.

Șapte ceremonii de cinstire

Regulile de comportament prevedeau ca o persoană ce vorbea cu vârstnicii să se refere la sine în termeni depreciativi, iar în rostirea lui să repete față de cel în vârstă apelative ca: venerabil, onorabil, virtuos, gentil, respectat, vrednic, demn de laudă.

Primele ritualuri de cinstire a celor în etate au fost consemnate începând cu secolul XVII î.e.n. pe oase de divinație. În următoarele veacuri, ele s-au extins, instituindu-se ceremonii de-a dreptul fastuoase. Strămoșii primeau sacrificii de animale și li se făceau libațiuni. La începutul secolului XI î.e.n., în timpul dinastiei Zhou, practicile au atins apogeul. Normele și conceptele elaborate în acea perioadă au ocupat un loc important în opera lui Confucius *Liji* (Însemnări cu privire la ceremonial, numită și Cartea Ceremonialului).

Pentru a-i educa pe copii în spiritul respectului față de părinți și bunici, în China antică exista un manual, bogat ilustrat și intitulat *Cele 24 de povești de dragoste filială*. Ilustrăm articolul cu imagini din această carte: un fiu de 14 ani omoară un tigru care îi ataca tatăl...

În volum sunt strict delimitate categoriile celor vârstnici îndreptățiți să fie cinstiți în ceremoniile rituale. Pe primul loc se aflau funcționarii de la sate, depozitarii unei experiențe bogate în ceea ce privește rostul treburilor în zonele rurale. Ei erau urmați de bătrânii ai căror fii sau nepoți își sacrificaseră viața pentru patrie, apoi de înalții funcționari reînforși, după pensionare, în locurile de baștină și angajați în munca de educație. Ierarhia se încheia cu toți bătrânii trecuți de 90 de ani, indiferent de pregătire sau merite.

În cursul unui an aveau loc șapte ceremonii de cinstire a bătrânilor, respectiv în fiecare din cele patru anotimpuri, în ziua când împăratul își cinstea strămoșii cu ofrande și cu ocazia marilor concerte de primăvară și de toamnă, în cadrul cărora orchestra și corul interpretau melodii strămoșești.

Ceremoniile se desfășurau după reguli bine stabilite. Venerabilii soseau la locul unde urma să aibă loc banchetul ritual, unde erau întâmpinați, în capul treptelor, și invitați să urce. Pentru a-și exprima modestia ei refuzau invitația; o acceptau abia după ce li se repeta de trei ori. Apoi, sprijiniți pe toiagele lor înalte și

înveșmântați în elegante robe de mătase, urcau cu demnitate scările ce duceau spre terasa unde urma să aibă loc ceremonia. Acolo își ocupau locurile. Cei care împliniseră doar 50 de ani rămăneau în picioare, pentru a-i putea servi pe cei mai vârstnici decât ei; cei de peste 60 de ani luau loc fie pe rogojini, perne sau scaune, în funcție de epoca istorică.

Legi iertătoare

Banchetul începea cu prezentarea ofrandelor închinat spiritului strămoșilor. Apoi, pentru a se da expresie dorinței ca cei de față să aibă parte de prosperitate, sănătate și viață lungă, urma un ritual de cinstire a Zeului Soarelui Răsare, al răsăritului, unde, după concepția chineză, se află obârșia energiei yang, energia dătătoare de viață a soarelui.

Parte oficială odată terminată, erau servite bucatele provenite din animalele sacrificate drept ofrandă: pește – simbol al belșugului – și fructe, cu semnificații simbolice. În semn de respect, în funcție de vârstă, în fața fiecărui participant, se puneau un număr diferit de platouri. În fața celor trecuți de 60 de ani se așezau 3, în fața celor trecuți de 70 de ani – 4, în fața celor trecuți de 80 de ani – 5 și în fața celor trecuți de 90 – 6 platouri. La banchet se servea yuanjiu – tărie strămoșească, o băutură primară menită a cinsti memoria înaintașilor.

După ce erau servite toate bucatele, conform ritualului prevăzut, participanții se angajau în discuții animate, își împărtășeau amintirile, cântau, interpretau melodii vechi. Nu puțini erau cei ce se dispuneau mai mult decât se cuvenea.

La plecare, bătrânilor li se oferea în dar câte o bucată de pastramă – simbol al sentimentului filial și al respectului ce li se cuvenea –, apoi erau conduși cu grijă și considerație spre ieșire. Ei se întorceau la casele lor bucuroși și satisfăcuți, cu simțământul că tot ce au făcut de-a lungul vieții lor a fost folositor comunității, care le apreciază contribuția. Mulți, poate, suportau mai răbdători necazurile inerente vârstei. Asemenea banchete au avut loc în mod constant de-a lungul istoriei Chinei, până la începutul secolului XX.

Fiecare persoană care împlinise 50 de ani urma a fi scutită de corvezi, ca de altfel și unul dintre fiii celui care împlinise 80 de ani sau întreaga familie a celui care atinsese 90 de ani. Chiar în aplicarea prevederilor legale, cei în vârstă erau tratați cu indulgență. La 80 și 90 de

...un altul, din grijă față de mama sa, a prins doi pești pe care îi oferă ei (peștele este simbolul belșugului)...

ani erai iertat de crimele comise și dovedite. Cu alte cuvinte, persoanele în vârstă se bucurau de aceleași privilegii ca și marii demnitari și nobilii, care nu puteau fi judecați și condamnați. Toate aceste prevederi sunt cuprinse în cartea de care am amintit, *Liji*.

În timpul dinastiei Zhou, în secolele XII-III î.e.n., au fost desemnați funcționari speciali cu sarcina să viziteze periodic bătrânii bolnavi: în fiecare zi, pe cei ce au împlinit 90 de ani; la două zile pe cei de peste 80 de ani; la trei zile pe cei de peste 70 de ani.

Nepensionabili

Începând din perioada Statelor Combatante (475-221 î.e.n.) reglementările privind grija pentru bătrâni au început să mai piardă din rigoare. Numeroase prevederi concrete nu au mai fost aplicate. Mesajul lor moral însă s-a perpetuat în onorarea obligațiilor de respect filial față de generația vârstnică. În timpul dinastiei Han de Vest (206-23 î.e.n.) a început să se manifeste din nou preocupare față de cei în vârstă: au existat acțiuni personale ale unor împărați, apoi s-a promulgat prima lege din istoria Chinei care a pus bazele juridice ale obligativității statului de a ocroti bătrânii.

Fiecare persoană peste 70 de ani primea de la curtea imperială – conform legii – un toiag, ce îi asigura un tratament privilegiat și o poziție egală cu cea a unui funcționar al administrației imperiale cu un salariu de 600 de dan (1 dan = 1 hectolitru). În treacăt fie spus, în China imperială salariile funcționarilor de stat erau stabilite într-o anumită cantitate de cereale. Legea mai prevedea dispoziții ferme cu privire la îngrijirea celor bolnavi și fără familii și pedepse până la decapitare pentru cei care maltratau un bătrân. Între 79 î.e.n. și 58 e.n., într-un interval de 130 de ani, prevederile legii au fost în repetate rânduri amendate.

Tot în timpul dinastiei Han s-a introdus și sistemul de pensionare a funcționarilor. El prevedea că vârsta de pensionare este 70 de ani și asigura o treime din venitul realizat în activitate. Sistemul a rămas în vigoare, cu unele schimbări, până în veacul XIV, când vârsta de pensionare s-a redus la 60, iar câștigul s-a fixat la jumătate din venitul perioadei active. Cei cu merite deosebite primeau integral ce câștigaseră cât au muncit sau chiar mai mult. Vârsta pensionării nu îi afecta pe cei cu cunoștințe vaste, care dovediseră integritate morală și cei care se ocupau de astronomie și de elaborarea calendarului. ■

...iar un altul își apără mama de tâlhari

TRAIAN GROZĂVESCU- VICTIMĂ A UNEI CRIME PASIONALE?

Dr. ALEXANDRU POPESCU

Viena este un oraș nu numai al „luminilor“, ci și al „umbrelor“, una din capitalele conspirațiilor și spionajului mondial, așa cum vom încerca să demonstrăm în volumul *Viena secretă*, aflat în pregătire. Pentru mulți dintre concetățenii noștri, care, de-a lungul vremii, au poposit acolo la studii sau pentru a-și desăvârși cariera, capitala Austriei a fost un spațiu propice. Câtiva însă, nu au beneficiat de auspicii favorabile. Între ei, și cântărețul de operă Traian Grozăvescu.

La 15 februarie 1927, tenorul Traian Grozăvescu, un tânăr de 32 de ani, a fost împușcat de soția sa, Nelly (născută Kövesdy), în locuința lor din Viena, de pe Lerchenfelder Strasse 62. Născut la Lugoj în 1895, reușise în numai câțiva ani, să cucerească scenele Vienei și ale altor capitale europene, interpretând roluri din opere

celebre: *Boema* și *Tosca* de Puccini, *Rigoletto* de Verdi, *Carmen* de Bizet. Cu puțin timp înainte de dispariția sa, ziarul *Salzburger Chronik* scria: „După decesul prea timpuriu al lui Caruso... a apărut, în sfârșit, un nou tenor de o copleșitoare strălucire... Dânsul posedă atât de multe calități artistice și muzicale, încât ne amintește,

cu fiecare sunet emis, pe ilustrul său predecesor, pe care aproape că îl înțelege.“ *Neues Wiener Tageblatt* menționa „succesul colosal și admirația sinceră“ de care se bucurase Traian Grozăvescu. Și ziarele berlineze elogiau conducerea Operei din capitala germană (unde de asemenea, cânta), pentru „admirabila achiziție făcută în persoana

excepționalului tenor român Traian Grozăvescu". În tot cazul, Grozăvescu avea planuri mari, contractul său cu Opera din Viena fiind încheiat până în 1931.

Asasinat din dragoste...

Și totuși, ziua de 15 februarie 1927 a pus capăt acestor planuri. Iată descrierea scenei asasinatului, la baza căreia stă și mărturia surorii cântărețului, Olga, aflată și ea în apartamentul din Lerchenfelder Strasse. În jurul prânzului, Grozăvescu și soția sa Nelly s-au luat la ceartă. Motivul: pentru prima oară cântărețul urma să plece la Berlin fără ea. Nelly s-a înfuriat și a hotărât că îl va însoți. S-a dus în dormitor și și-a împachetat hainele în valizele deja pregătite. Grozăvescu i-a scos însă lucrurile și, cu cheile în mână, s-a îndreptat spre sufragerie, apoi s-a oprit în ușă, încercând să aplaneze conflictul. Nelly s-a furișat pe la spate, a lipit revolverul de ceafa soțului ei și a tras. Moartea a fost instantanee. După constatarea decesului de către un medic, Nelly l-a chemat pe tatăl său, Teodor Kövesdy.

Apoi a făcut o criză de isterie și a fost internată la infirmeria penitenciarului. În acest timp, cadavrul a fost dus la morgă pentru autopsie, iar locuința – sigilată.

Au urmat ceremonia de doliu, transportarea trupului pe străzile Vienei spre gară (cu

care ocazie, un martor ocular a afirmat că au fost mai multe persoane decât la înmormântarea împăratului Franz Joseph), călătoria și înmormântarea la Lugo.

Între timp, ancheta și-a urmat cursul, destul de ciudat. În Austria, era în vigoare o lege privitoare la „uciderea din afect”, conform căreia crimele din gelozie erau grațiate. Așadar, Nelly a fost grațiată, fără să facă nici o singură zi de închisoare. Publicul a fost scandalizat (ulterior, ca semn de protest împotriva unor asemenea sentințe, mulțimea a incendiat Palatul de Justiție) și, la scurtă vreme, legea amintită a fost suspendată.

Chiar înainte de pronunțarea sentinței, Nelly își publicase într-un ziar vienez memoriile sub titlul *Din casa cu o mie de chinuri* în care dezvăluia mai multe amănunte despre căsnicia sa. Între altele, menționa ca motiv de gelozie relațiile pe care Traian Grozăvescu, soțul ei, le întreținea cu o altă cântăreață, Josephine

Stransky, cu care urma să călătorească la Berlin.

...sau suprimarea unui martor incomod?

Pentru moment, asasinarea lui Traian Grozăvescu a fost considerată o crimă pasională și așa a rămas în memoria urmașilor, deși, chiar la scurtă vreme după asasinat, unele ziare au scris că adevărata cauză a acestuia a fost faptul că el știa prea multe despre afacerile „murdare” ale socrului său, Teodor Kövesdy.

Ulterior, la „dosarul asasinării lui Traian Grozăvescu” s-au adăugat unele mărturii ce par a conduce către o asemenea concluzie. Cu două zile înainte de moarte, tenorul îi mărturisise surorii lui: „Sunt nenorocit. Femeia asta [Nelly] are un suflet negru, iar tatăl ei este un escroc internațional.”

Profesorul Kurt Dieman-Dichtl, care s-a ocupat de acest episod, relatează că, cu câteva

Sala Mare a Operei din Viena și fațada (p. 46)

Opera din Berlin

zile înainte de asasinat, Traian Grozăvescu l-a rugat pe unul din colegii săi de la Operă, cântărețul Anton Arnold, tot un bănățean, să îl însoțească ca să-l „protejeze”, căci se afla în pericol. De altfel, același Dieman-Dichtl afirmă, în una din cărțile sale, că asasinarea lui Grozăvescu, a fost, de fapt, o „execuție”.

Mai multe întâmplări au condus la formularea acestei ipoteze. Înainte de pronunțarea sentinței, Olga Grozăvescu a primit un telefon prin care era invitată la o adresă, la care locuia o familie de origine poloneză (ca și Teodor Kövesdy), pentru a i se pune la dispoziție informații potrivit cărora Nelly, în memoriile pe care le scrisese înainte de producerea evenimentului, descria scena asasinatului, ceea ce putea demonstra premeditarea crimei. Speriat de faptul că Olga venise însoțită la întâlnire, cel care dăduse

telefonul a refuzat să mai dea informațiile promise.

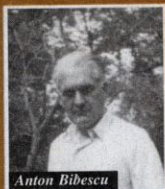
Un alt fapt ciudat s-a petrecut în noaptea de 5 spre 6 martie 1927, când poliția a primit un telefon de la un „cerșetor cinstit”, prin care era avertizată că, la locuința familiei Grozăvescu, s-a produs o spargere. Ajunși la fața locului, polițiștii au constatat că singurul lucru dispărut era o valiză cu fondul dublu, neinventariată de poliție. S-a presupus că „spargerea” fusese comisă de cineva care cunoștea apartamentul, pentru că hoțul pătrunsese în imobil fără să fie oprit de portar.

Dar ce documente putea conține valiza furată, valiză cu care Grozăvescu, probabil, ar fi plecat peste graniță, fără să știe de existența lor. Și cine era personajul la care, probabil, se refereau aceste documente? Sunt întrebări la care nici după atâția ani nu s-a găsit un răspuns.

Teodor Kövesdy, tatăl soției lui Traian Grozăvescu, fusese implicat în unele scandaluri financiare încă în perioada antebelică. Kövesdy a continuat să facă asemenea afaceri frauduloase, „de miliarde”, și după primul război mondial, după cum au relatat zările austriece. La un moment dat, Kövesdy, a fost „găzduit” în aceeași celulă la o închisoare din Austria cu Dimitrie Căltun, primul soț al fiicei sale, care fusese ofițer de informații în armata austro-ungară și spionase pentru România și Rusia. După război, a făcut parte din armata română. A refuzat să facă orice fel de depoziții despre perioada la care ne-am referit, pe motiv că suferise un accident la cap și uitase tot.

În ceea ce o privește pe Nelly, deși moștenise valori apreciabile de la soțul său, se pare că, de la un moment dat, s-a confruntat cu dificultăți financiare, fiind pusă în situația să se mute din apartamentul în care îl ucisese pe acesta.

În iarna anului 2001, am avut ocazia să vizitez, împreună cu nepotul cântărețului, dr. Dan Demeter, apartamentul unde se petrecuse drama, care, în mare, își păstrase înfățișarea. M-am gândit atunci că, deși, desigur, Traian Grozăvescu trebuie să rămână în memoria generațiilor următoare ca un mare cântăreț, amintirea lui nu este întreagă fără povestea prematurului său sfârșit... ■

Anton Bibescu

Elena Văcărescu

Marcel Proust

Anna de Noailles

Eleutherios Venizelos

1919. FĂCĂTORII DE PACE

PETRE PANDREA

Continuăm să preluăm pagini din notațiile de jurnal ale scriitorului Petre Pandrea (Magazin istoric, nr. 4-6/2002). În ziua de 1 august 1953, astfel vedea el culisele diplomatice și politicianiste ale realizării României Mari.

Am recitat *Peacemaking* [Realizarea Păcii] de Harold Nicolson, diplomat englez, al treilea secretar de ambasadă, care, foarte tânăr, a stat în miezul lucrurilor când s-a făcut pacea la Versailles, în 1919. Era șeful secției pentru Balcani. Știa să facă hărți geografice, etnologice, lingvistice, să le descifreze, să le interpreteze.

Destinul Adriaticei, destinul Imperiului habsburgic și al Imperiului otoman au stat – în 1919 – în vârful creioanelor sale colorate.

Avea vechime de 10 ani în diplomatie și 83 de lire sterline anual. Trăise în mediul diplomatic, fiindcă tatăl său a fost ambasador englez la Peterburg. Era un estet. A intrat în jurnalistică, a fost, ulterior, deputat. S-a pierdut, după ce a scânteiat cu acest memorial unic. [Peste ani, în 1938, același Harold Nicolson, parlamentar și comentator politic al postului de radio BBC, avea să declare pe post, cu privire la acordul de la Munchen, semnat cu numai câteva zile în urmă: „Nu am reușit să facem pace pentru durata unei generații. Am făcut-o numai pentru 6 luni.” – n.red.]

Mă interesează materialul despre România.

Estetul englez are o aversiune fățișă împotriva lui Ionel Brătianu. O spune în imagini scabroase, fiindcă are o repulsie intelectuală, grefată pe o repulsie fizică.

În mâna lui se afla desenarea pe hartă a granițelor române.

Ionel Brătianu l-a încadrat cu focul de artilerie nimicitor al relațiilor mondene al echipei românilor parizianizați și britanizați. Nu lipsește nici unul care l-ar putea vizita și atmosferiza. E ceva dușos-balcanic în strategia și tactica acestei echipe, cu șef antipatizat, orgolios și neîndemânatic.

Primii care îl caută, îl cultivă și-l atmosferizează sunt politicienii profesionali: Take Ionescu – Goga – Tilea.

Avocatul României

Take Ionescu nu era de talia lui Venizelos [primul ministru grec, care, în 1913, obținuse unirea Cretei cu Grecia], deși îi consemnează discursul, ieșit dintr-o guriță de aur, la un banchet.

Nicolson era un estet din școala lirismului și a decadenței, un monden cu gusturi literare.

Brusc, apar pe ecranul mondenității sale contesa Anna de Noailles și Anton Bibescu, care remorcează, în suita lor princiară, pe cei doi mari snobi ai Parisului: pe Marcel Proust și pe Jean Cocteau.

Marcel Proust era prieten de copilărie și adolescență cu Emanuel și Anton Bibescu, admirase din depărtare pe Anna de Noailles, fiind introdus în

cerul ei de către cei doi verișori. Azi, era în serviciu comandat pentru granițele României. Proust era în mare vogă la Foreign Office. Vansittart îl adora. Era apreciat de toată cohorta de secretari și atașați de legații și ambasada ai Marii Britanii.

Harold Nicolson consemnează două scene cu Proust care se interesează, migălos, de travaliul conferinței. E un joc monden și literar de romancier al amănuntelor, crede Nicolson. Se înșela: Proust avea mandat categoric pentru Transilvania și Banat de la Anna de Noailles și Anton Bibescu. Creionul colorat trebuia să rupă cât mai mult spațiu de la Ungaria și să dea României. Această mică și mare conjurație diplomatică n-a înțeles-o diplomatul englez. În 1914, Marcel Proust trebuia să vină o vară în Corcova Mehedinților, la podgoria lui Anton Bibescu. L-a împiedicat războiul. În 1919, Proust juca rol de avocat al României.

Cea mai inteligentă femele a Angliei

Pe lângă Proust, echipa Anna-Antoine au adus pe Jean Cocteau, marele măscărici literar al timpului (Paris, 1919-1929). Nicolson o consemnează pe Anna de Noailles, cu reminiscențe estetice de egipteană. N-a știut să descifreze Sfinxul. Era o biată româncă, trezită la patriotism în ceasul al XI-lea, cu zel de neofită, după ce jucase pe bizantina cosmopolită. Fusese trezită de Elena Văcărescu – patroana salonului politic român în mijlocul Parisului. Ea însăși, Ilencuța care îi aduce la cină pe N. Titulescu, face o profundă impresie asupra estetului diplomat englez. Nu era frumoasă. Dimpotrivă: o oroare fizică. Poseda o splendidă și maternă inteligență. Cîna Harold – Ilencuța – N. Titulescu trebuia să fi fost o feerie cerebrală.

Anton Bibescu, marele sfaror și *Amicul Supersficial* – cum îl desemnează Martha Bibescu în memorialul ei despre C.B. Thomson – îl flanchează pe Nicolson și pe latura cea mai sensibilă: pe latura britanică.

Diplomatul consemnează sejururi cu Margot și Elisabeth Asquith.

Margot Asquith a fost cea mai inteligentă femeie a Angliei, a doua soție a marelui premier. Elisabeth era fiica ei.

Margot era prietena și viitoarea soacră a lui Anton Bibescu. Elisabeth era logodnica lui Antoine, cu care s-a căsătorit. (Elisabeth Asquith-Bibescu a murit în 1945, în România).

Flancat de Proust, Cocteau și de familia Asquith, Harold Nicolson trebuia să-și pună creioanele colorate în folosul României.

Se mai consemnează în memorialul lui și dejunul copios la principesa Hélène Soutzo, soția lui Paul Morand, diplomat și literat francez.

Echipa lui Ionel Brătianu era prestigioasă și lucra în culise cu o dexteritate înduioșătoare.

Echipa oficială română este băfărită de Nicolson. Take Ionescu urăște, în memorial, pe gogomanul de [Victor] Antonescu, zis *E lată rău*, acel diplomat-slugă brătenistă. [Nicolae] Mișu de la Palat, șeful delegației în lipsa lui Ionel, îl jignește, socotindu-l *al treilea secretar*. Brătianu e masacrat. Totuși, consemnează *obiectivitatea* sa: România a primit mai mult decât se aștepta.

N-a descifrat jocul?

Emoțiile Tigrului

Instalat în palatul lui Louis Dreyfus din Place Vendôme, marele grănar al lumii și consulul său, Ionel Brătianu trăgea sforile pe latura ... esteilor, deși *c'était le cadet de ses soucis* [era ultima dintre grijile lui]. El era istoric, om politic, vizir. Poeții l-au ajutat, brusc, în cea mai grea etapă a carierei sale politice. Martha Bibescu cucerise pe C.B. Thomson, marea ei iubire, iar C.B. scria cea mai frumoasă carte despre Țara Smarandei. C.B. era mână dreaptă a generalului Wilson, iar Nicolson a generalului Smuts. După Lloyd George, ei erau cei doi stâlpi ai delegației engleze la Conferința de Pace de la Versailles.

Acest al treilea secretar britanic a fost învăluit și cucerit în estetomania lui cu Marcel Proust și Cocteau, cei doi avocați neplătiți ai României la conferință.

Anna de Noailles a fost motorul. Anton Bibescu, sfaror ingenios și febril, care a mobilizat și întreaga familie Asquith.

Georges Clemenceau a fost prelucrat, firește, de Take Ionescu, pe care-l decretase *mare european*, într-un articol de ziar cu mare răsunet în Valahia.

Take Ionescu n-a mai jucat rolul mare la Paris. Era un politician balcanic eclipsat de Venizelos.

Georges Clemenceau a fost prada ușoară a bătrânei sale prietene, Anna de Noailles. Ea a salvat Reșița, care a căzut în lotul României, în loc să cadă la sârbi, cum se convenise. I-a declarat, patetic, în prezența Ilencuței Văcărescu, sosite în ultimul moment, de pericolul cartografic, rupându-și bluza, după moda orientală, că acolo zac osemintele strămoșilor ei, despletindu-și părul și plângând cu sughițuri, că nu se poate despărți de castelul părinților. Ana Brâncoveanu n-avea castel la Reșița. N-avea castel nici măcar la Brâncovenii Romanațiului, ci un conac ordinar, pe care nu-l văzuse niciodată, dar de unde primea, anual, o agreabilă rentă, necesară cheltuielilor de regie a salonului parizian. Așa se scrie istoria. Tigrul s-a emoționat, gândindu-se la Vendeei lui. A masacrat la sedință pe Ionel Brătianu, dar linia de demarcatie în Banat a fost mutată, lăsând castelul imaginat al Anei de la Reșița, în patrimoniul României. ■

PROPAGANDA UNGARĂ CONTRA TRIANON

MIHAELA ORJANU

Prin Tratatul de Pace semnat la Trianon, la 4 iunie 1920, Ungaria era obligată să recunoască integrarea unor teritorii ce îi aparținuseră în cadrul statelor naționale constituite sau desăvârșite la sfârșitul primului război mondial. În anii ce au urmat, autoritățile ungare au desfășurat o puternică activitate propagandistică – mobilizând mari resurse bănești – pentru a susține tezele revizioniste și a prezenta în marile cancelarii ale lumii punctul de vedere potrivit căruia Ungariei i se făcuse o mare nedreptate la Trianon.

În mod firesc, serviciile de informații românești au acordat o atenție deosebită activităților de acest gen, conlucrând, cel puțin în primii ani de după Trianon, și cu serviciile similare franceze. Informațiile obținute au fost comunicate factorilor politici de decizie, care, din păcate, nu au ținut întotdeauna cont de ele. Activitatea românească de propagandă a fost prost organizată, s-a desfășurat în campanii, atunci când problemele deveneau acute, fără o concepție pe termen lung.

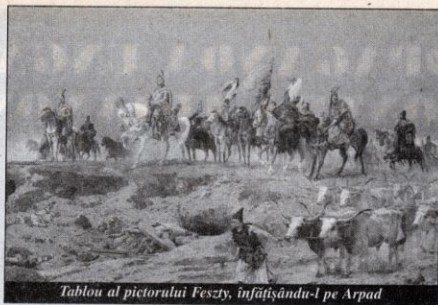
În cele ce urmează, vom prezenta câteva dintre datele puse la dispoziția autorităților de către serviciul de informații al armatei române.

Chiar înainte de semnarea Tratatului de la Trianon, devenise evident pentru serviciul secret român și cel francez că „guvernul maghiar face eforturi enorme pentru a obține mo-

dificări ale Tratatului de Pace impus de Aliați în sensul pretențiilor maghiare. Pentru a determina Conferința de Pace (1920) să cedeze, punând-o în fața faptului împlinit, guvernul maghiar caută pe orice cale să

promoveze nemulțumiri și agitațiuni, contra noilor stăpâniri, în teritoriile pierdute, și încearcă, printr-o propagandă fără nici un scrupul, să sădească guvernul bolșevismului în popoarele

vecine, spre a le zdruncina ordinea și disciplina socială, în folosul intereselor maghiare și în acest mod, armata maghiară, care așteaptă producerea acestor evenimente, stă gata să intervină pentru a da lovitura de grație în vederea căreia se

Tabloul al pictorului Feszty, înfățișându-l pe Arpad

pregătește în prezent [1919 – n.a.]. În plus, ofițerii francezi au stabilit că pentru acest punct de vedere militau reprezentanți ai tuturor claselor sociale, singurii excluși fiind evreii.

În Croația, ungurii încercaseră crearea unui partid, RADEK, care să se declare contra uniunii cu Serbia. În Slovacia, agenții de spionaj unguri pregăteau producerea unor agitații anticehe. Iar în

Ardeal se făceau eforturi uriașe pentru a da naștere la nemulțumiri contra autorităților române.

Formățiunile așa-zise de poliție și asistență, destinate oficial numai menținerii ordinii interne, constituiau în realitate rezerve ale armatei naționale, având aceeași organizare, instrucție și armament ca unitățile regulate. Prin

aceste mijloace, Ministerul de Război ungar reușea să dispună, în loc de 35 000 de oameni, cum se prevedea în reglementările de pace, de un efectiv de peste 100 000 de militari. Alături de armata propriu-zisă, guvernul maghiar constituise diferite organizații, ale căror efective nu erau cunoscute. Cu mari dificultăți s-au putut obține câteva informații asupra acestor unități care, în general, erau mobile. Din analiza presei ungare din perioada noiembrie-decembrie 1920 reieșea că în Camera Superioară ungară se vehiculase cifra de 300 000 de militari și agenți de propagandă care lucrau pentru schimbarea tratatelor.

Români împotriva altor români

Decizia luată de Marile Puteri de a consfinți, prin Tratatul de Pace de la Trianon, semnat cu Ungaria, voința națiunilor din fosta Monarhie dualistă de a-și forma state naționale sau de a se reuni cu cele deja existente nu a fost primită cu resemnare de mulți dintre ungurii care treceau, odată cu teritoriile respective, în componența noilor state.

Așa s-a întâmplat și cu minoritarii unguri din Transilvania. O copie făcută după Raportul Inspectoratului General de Siguranță Cluj cu nr. 11079 din 13 iunie 1927, al cărui inspector general era dr. Eugen Bianu, ne prezintă un caz concret. Iată cum începea documentul: „Din rapoartele Serviciilor și Brigăzilor de Siguranță constatăm că, mai ales în județele limitrofe Ungariei, cu toată râvna depusă de noi de a combate propaganda iredentistă maghiară, nu putem obține rezultatele dorite și aceasta din motivul că nu numai misionarii unguri trimiși direct în

acest scop din Ungaria, dar și funcționarii noștri administrativi, și în special notarii minorității rămași moștenire de la statul ungar, fac cea mai înverșunată propagandă între locuitorii din comunele unde sunt instalați.”

Trebuie să subliniem de la început că, în continuare, raportul insistă asupra problemelor ridicate de minoritari, deși chiar din prima fază se recunoaște că printre propagatorii ideilor propagandei ungare se aflau și mulți funcționari de origine română. Ca de obicei însă, în loc să se concentreze asupra lor – pentru că reprezentau o situație anormală –, atenția era deturnată către minoritari.

În continuare, se arată că deși s-au mai trimis rapoarte pe această temă, iar ziarele au scris în nenumărate rânduri, nu s-au luat măsuri contra celor care făceau propagandă iredentistă. „Cunoaștem cazuri când acești funcționari, după ce au bătut și schingiuit pe țărani români, le-au

Contele Karoly – fostul titular al Ministerului Naționalităților –, după o călătorie de informare prin Iugoslavia și România, a scris trei articole în ziarul *Bécsi Magyar Ujsag* (1921), în care sfătuia pe ungurii din România „să părăsească politica necugetată și stricăciunea de rezistență pasivă, să elaboreze un program înțelept și, asemeni românilor care în decursul luptelor seculare au cerut drepturi seculare, să ceară acum același lucru. Democrația română are nu numai dorința morală de a întrona democrația, ci este și o chestie de existență a ei, ca să dea maghiarilor aceleași drepturi pe

care le-a pretins de la statul maghiar, și anume: administrație și justiție în limba maghiară; libertate politică și suflătească; dezvoltarea instrucției și culturii naționale; contact liber în străinătate cu țara mamă“.

Centrul acestor activități se hotărâse a fi în teritoriile locuite de secui și trebuia să reprezinte un canton

liber în cadrul unei autonomii libere, independente și ereditare. Conform punctului de vedere exprimat de contele Karoly și acceptat de autoritățile maghiare, „această MICĂ UNGARIE din România să nu abdică cu nimica de la ce poate fi

valoros pentru maghiarime“.

Cel dintâi semnal al propagandei iredentiste maghiare a fost editarea de către ziarul *Pesti Hirlap* a unui album însoțit de harta veche a Ungariei, alături de cea nouă, „ciuntită“ la Trianon, care conținea un bogat material documentar, spre a dovedi lumii civilizate „noua nedreptate“ făcută de repre-

spus că: «Așa se aplică Constituția românească».

Raportul fusese provocat de un ordin „strict confidențial“ dat de autoritățile superioare pentru întocmirea unor „tabele statistice și tablouri despre materialul evacuabil de la frontieră. Cu această ocaziune, notarii minoritari din județele Satu-Mare, Sălaj și Bihor nu numai că n-au păstrat secretul dat, dar în bucuria fără margini că aceste județe vor fi predate Ungariei, au răspândit cele mai alarmante și tendențioase știri de evacuare generală!“ Drept urmare, românii din zona de frontieră au început să-și vândă inventarul agricol. Erau citate și două cazuri concrete: cel al notarului Dezideriu Sajo, asupra căruia se găsisse un revolver Browning și o carabină militară, și cel al subnotarului evreu Blau, care, pe lângă propagandă iredentistă, elibera și certificate de identitate false pentru cei care doreau să treacă ilegal frontiera în Ungaria.

„Cazurile de iredentism și rea credință în serviciu la funcționarii minoritari din județele

limitrofe Ungariei sunt nenumărate – arăta documentul citat – și credem că o schimbare radicală, nu numai între notari, dar și între administratori de plasă și chiar sub-prefecți ar fi absolut necesară.“

Aspectul cel mai grav și asupra căruia documentul – așa cum am arătat – pu insistă destul îl constituie, fără îndoială, următorul. „Trebuie să menționăm că, din nefericire, tot în aceste ținuturi sunt o mulțime de funcționari superiori în administrație care, deși români, dar de pe timpul regimului unguresc au avut o atitudine dintre cele mai dușmănoase față de români și care astăzi nu contribuie întru nimic la promovarea și progresul elementului și instituțiilor românești din aceste ținuturi.“

Concluzia raportului era: „Nici un interes, fie politic, fie de prietenie, nu ar trebui să scutească pe cei vizați mai sus de măsurile ce trebuiesc luate, aceasta fiind numai în interesul neamului și al țării.“ ■

A.A. SPÂNU

zentanții Marilor Puteri. Acest album a apărut în noiembrie 1920, odată cu ratificarea de către Parlamentul Ungariei a Tratatului de la Trianon.

Evoluția mișcării iredentiste maghiare poate fi împărțită în mai multe etape.

Prima etapă a demarat în 1920 și s-a încheiat în 1927, fără să fi exercitat vreo influență notabilă în opinia publică a țărilor care au avut un cuvânt hotărâtor în soluționarea problemelor internaționale. Atunci au apărut doar câteva scrieri în Occident pe această temă, între care pot fi menționate: studiul intitulat *Încă nu-i pace!* semnat de Jean Desthieux (1923), o pledoarie în favoarea tezei Ungariei Mari, și volumul lui Charles Tyssyre, intitulat *Ungaria ciuităii*.

In această epocă s-au înregistrat și câteva declarații izolate ale unor personalități. Lordul Baldwin a spus: „Pacea s-a întrerupt odată cu semnarea Tratatului de la Versailles.” Iar lordul Asquith declara: „Pacea aceasta nu este opera unor bărbați de stat.”

Guvernul maghiar a publicat numeroase albume, cărți, broșuri, hărți și cărți poștale ilustrate. Cercurile conducătoare din Ungaria au ajuns, în acest timp, la convingerea că „o revizuire a Tratatului de la Trianon nu se poate face decât ori pe calea armelor, ori pe cale pașnică, cu ajutorul puterilor semnatare sau cel puțin a unei părți din ele”. Luându-se în calcul și o variantă militară, s-a organizat o campanie de exaltare

a sentimentului patriotic. Au luat naștere numeroase formațiuni cvasi-militare, grupate sub denumirea „Ungurii care se deșteaptă”. Nu și-au atins obiectivele, deoarece, în urma intervențiilor Marilor Puteri, mare parte dintre ele au fost dizolvate.

Față de acest prim eșec, conducătorii politici unguri s-au gândit să recurgă la cea de-a doua metodă: revizuirea pe cale pașnică, în care scop au organizat o propagandă sistematică și foarte activă, atât în țările mai importante din Europa și America, cât și în țările succesoriale.

Inițiativa a fost luată de „Liga Națională Maghiară”, care a elaborat un plan vast de activitate. S-a editat în mai multe limbi lucrarea cu titlul *Ce a făcut Ungaria în decurs de 1 000 de ani pentru progresul general al umanității*, care a servit drept bază propagandei maghiare în străinătate. A înființat, de asemenea, la Budapesta, „Muzeul Trianonului”, în care a strâns tot materialul referitor la acțiunea revizionistă.

Au fost mobilizați, în slujba revizionismului, oameni de știință, literați, istorici etc. Acțiunea acestora a fost sprijinită de la început de întreaga opinie publică maghiară.

Propaganda revizionistă maghiară a pășit în a doua etapă prin organizarea sistematică a acțiunii iredentiste, înființând în acest sens un organ central, cu o structură națională, ce avea rolul de a conduce unitar și de a dirija activitatea internă și externă. Peste graniță s-a reușit organizarea ungurilor din fostele teritorii. S-au înființat numeroase și importante organe de propagandă în toate statele unde revizionismul câștigase teren. În sfârșit, s-a procedat la redactarea, sistematizarea și coordonarea întregului material de propagandă.

Guvernul maghiar a acordat fondurile necesare, a stabilit lozincile sub care să se desfășoare acțiunea revizionistă. Pentru că guvernul nu putea conduce oficial această activitate, în anul 1935 s-a înființat organul central care a reunit toate asociațiile cu atribuții în domeniu (T.E.Sz.). În activitatea sa informativă și iredentistă peste hotare, T.E.Sz.-ul s-a folosit de: studenții maghiari din statele succesoriale care-și făceau studiile în Ungaria; de cetățeni maghiari care aveau rude în statele succesoriale, cum și de ungurii din străinătate cu rude în Ungaria; de emisari speciali recrutați, mai ales din țările

successorale, și care au jucat rolul de conducători ai organizațiilor regionale din țara respectivă; de reprezentanțele externe oficiale ale statului maghiar, unde statul își camufla elementele aparținând T.E.Sz.-ului, aceștia fiind considerați funcționari ai oficiului extern de comerț, atașați de presă etc.

Materialul din domeniul economic, politic și militar era procurat de agenți T.E.Sz. prin asociațiile politice, religioase, culturale, economice și sportive, care funcționau pe teri-

toriu țărilor successorale, sau de funcționarii publici din industrie și societățile particulare aflați în țara respectivă.

După Dictatul de la Viena, acțiunea revizionistă s-a intensificat în zonele Transilvaniei care rămăseseră sub autoritatea statului român.

În 1941 Marele Stat Major român a fost informat, și la rândul său a transmis informația, conform căreia elevii și elevele școlilor confesionale maghiare din România, sub numărul de

ordine pe care îl purtau pe braț, ascundeau inițialele I.V.O. (*Isten verdmeg az olah/Doamne bate pe valah*). Primiseră ordine de la Budapesta privind introducerea în mod obligatoriu a șepcii cu inițialele respective. Instrucțiunile prevedeau reorganizarea în noi asociații, precum și găsirea de aliați în Ardeal și Banat. Au apărut astfel: Asociația Agricolă Ardeleană Maghiară de la Aiud, Mișcarea Poporală Socială Ardeleană și altele, ce aveau ca deviză „Muncitor mulțumit,

De ce avem o presă proastă

Textul pe care îl prezentăm în continuare provine din Arhiva Diplomatică a Ministerului Afacerilor Externe. Prin ideile pe care le susține și, mai ales, prin data la care a fost redactat, el nu cere prea multe comentarii.

Semnatarul scrisorii adresate, în februarie 1940, lui Grigore Gafencu, ministrul de Externe, este Ioan Pelivan, avocat și om politic. A făcut parte din delegația românilor basarabeni la Conferința de Pace de la Paris din 1919 (Magazin istoric, nr. 12/1993).

D. PREDĂ

Domnule Ministru,

La adunarea gospodărească ce Dl. Prim-Ministru a binevoit să prezideze la Chișinău, sâmbătă 27 ianuarie a.c., s-au ridicat și s-au discutat o serie de chestiuni foarte importante, care de mult așteaptă rezolvarea lor.

În timpul discuțiilor, Dl. Prim-Ministru a subliniat, și cu drept cuvânt, că în anul acesta, 1940, trebuie rezolvate cu preferință acele chestiuni care au caracterul de strictă actualitate și de urgență și care sunt în legătură cu înzestrarea scumpei noastre armate.

Subsemnatul țin de datoria mea să atrag respectuos atenția D-voastră binevoitoare, pe calea acestei scrisori, asupra unei chestiuni care, după umila mea părere, și ea intră în cadrul mijloacelor de apărare națională și care de mult trebuia rezolvată.

Iată despre ce este vorba.

O bună parte din reprezentanții noștri diplomați, precum și atașați de presă nu pot, acolo unde sunt acreditați, să aperse interesele țării lor așa cum trebuie, pentru simplul motiv

că nu o cunosc îndeajuns. Și nu o cunosc nu numai din vina lor, ci mai ales din lipsa de bună organizare.

Subliniez acest neajuns, mai ales când este vorba de reprezentanții noștri la Moscova, Budapesta și Sofia, unde lumea politică și presa de acolo ne sunt ostile. Și vorbesc în special de acești reprezentanți. Pentru că chestia *Basarabiei, Transilvaniei și Dobrogei* nu o dată va fi pusă în discuție de statele vecine ce revendică aceste provincii și pentru că, în primul rând, anume acești reprezentanți au datoria să ia apărarea cauzei noastre și să lumineze opinia publică din țările unde sunt chemați să-și servească țara.

Pentru a-și face datoria pe deplin, de pildă reprezentanții noștri de la Moscova, pe lângă că trebuie să cunoască bine Rusia Sovietică, ar trebui să cunoască la perfecție și chestiunea *Basarabiei*, adică mai concret, drepturile noastre asupra acestei provincii, din punct de vedere istoric, etnic, geografic, economic și al autodeterminării.

Ioan Pelivan

familiei fericite, o puternică cetățenie și o pace spirituală maghiară”.

În 1943 femeile maghiare au primit responsabilități mai mari, devenind președinte de asociații propagandistice. „Asociația Altarului Romano-Catolic” și „Asociația Femeilor Reformate” (cu sediul la Timișoara) sunt doar două exemple în acest sens.

Comunitatea maghiară din Turda a primit de la Consulatul maghiar din Brașov, la data de 27 noiembrie 1943, un ordin detaliat cu privire la organiza-

Sediul din Geneva al Societății Națiunilor

rea serviciului de autoapărare în comitate, ce avea în vedere

preluarea administrației, a instituțiilor publice și particulare până la ocuparea zonei în totalitate de către trupele ungare.

În baza acestor informații și a altora privind păstrarea unui număr tot mai mare de unități ungare în țară, în loc să fie trimise pe Frontul de Est, șeful Statului major General, Ilie Șteflea, îi sugera lui Ion Antonescu, în 1943, să reducă numărul de unități române trimise pe front, la cererea germanilor, și întărirea frontierei nord-vestice. ■

Tot așa și tot din aceste puncte de vedere, ar trebui ca reprezentanții noștri de la Budapesta să cunoască chestia Ardealului și Banatului, iar cei de la Sofia – chestia Dobrogei (minus, bineînțeles, chestia autodeterminării).

Din nenorocire însă, constat cu durere, reprezentanții noștri în străinătate, în genere, nu cunosc suficient provinciile noastre dezrobite. Aceasta este, în mare parte, cauza atâtor confuzii în opinia publică chiar din Franța și mai ales din Anglia și Italia, unde avem o „presă proastă” și unde mereu câștigă simpatie propaganda iredentistă ungară, moscovită și bulgară. Dar se pune întrebarea: de ce diplomații noștri nu cunosc chestiunile provinciilor dezrobite, chiar când doresc să le cunoască?

Iată răspunsul: Pe de o parte, nu numai în liceele noastre, dar chiar și la facultățile respective, aceste chestiuni sunt tratate în mod cu totul nesatisfăcător. Iar pe de altă parte, nici literatura noastră istorică nu s-a îndeletnicit cu ele, în măsura suficientă, mai ales în ce privește Basarabia.

Cum deci diplomații noștri, mai ales cei tineri, ar putea să cunoască aceste chestiuni? Și cum am putea în mod practic izbuti ca ei să fie pregătiți mai bine, pentru a-și putea îndeplini cu succes misiunea?

Pentru rezolvarea acestor chestiuni, subsemnatul îndrăznesc să fac următoarele propuneri practice:

I. O BIBLIOTECĂ

Să se înființeze la Ministerul Afacerilor Străine, după cum s-a făcut acum 15-20 ani la Belgrad și Varșovia, o bibliotecă – cu mai multe secțiuni: ardeleană, basarabeană, bucovineană, dobrogeană... fiecare secțiune provincială având literatura de o privește. Cu alcătuirea fiecărei secțiuni să fie însărcinată o comisie specială, compusă din oameni

competenți în materie. Avem noi doar academicieni destui, proveniți din provinciile alipite.

În ceea ce privește formarea secției basarabene, subsemnatul țiiu să aduc la cunoștința D-voastră că în afară de izvoarele franceze, germane, polone, române, etc., în însăși literatura și publicistica rusă găsim o multime de autori, chiar cu reputație și autoritate recunoscute, ca: Scalcovschi, Egunoff, Zașciuc, Palauzoff, Afanasieff-Ciujbinski, Soroca, Semionoff-Tianșanski, Ciciagov, Durnovo, Stadnitzki, Curopatkin, Casso, Urusoff, Nacco, etc., etc., care cu un lux de argumente vin, involuntar, întru apărarea drepturilor noastre imprescriptibile asupra Moldovei dintre Prut și Nistru.

Rămâne numai ca operele lor să fie procurate (fie în Basarabia, fie în străinătate) și traduse.

II. UN EXAMEN SERIOS

După înființarea acestei biblioteci, este necesar ca tinerii noștri diplomați, aspiranți la posturile de miniștri plenipotențari, înainte de a li se încredința aceste posturi (mai ales la Moscova, Budapesta și Sofia), să fie supuși unui examen serios, pentru a li se verifica cunoștințele și pentru a se vedea dacă ei sunt suficient de capabili ca să corespundă misiunii ce voiesc a îmbrățișa. Căci „hatărul și protecția”, cum a declarat Dl. Prim-Ministru Gh. Tătărescu, trebuie să dispară pentru totdeauna și să fie înlocuite prin „MUNCĂ ȘI CAPACITATE”.

Primiți, Domnule Ministru, asigurarea distinsiei mele considerațiuni.

București,
5 februarie 1940

Ioan Pelivan,
Senator (m.p.) ■

Jurnal inedit 1953

CONJUNCȚII ȘI OPOZIȚII

Prof. dr. VICTOR SĂHLEANU

rafinat. Și mai este ceva: încrederea că într-o zi va veni și vremea libertății.

Am dori să putem edita integral această cronică inedită și fascinantă a regimului comunist, a vieții din România, pe durata a mai mult de o jumătate de secol. Fragmente au mai fost publicate în cărțile sale Arta rece și știința fierbinte, De la omul necunoscut la omul cunoscut, precum și în Caietele Vieții Medicale.

Timp de aproape trei decenii, în calitate de colaborator apropiat, m-am aflat în preajma profesorului Săhleanu, la Institutul de Antropologie „Fr.I. Rainer” al Academiei Române. Am avut astfel prilejul să-l cunosc îndeaproape, atât în activitatea științifică, cât și în viața de zi cu zi, cu preocupări din felurite domenii (filosofie, biofizică, demografie, psihanaliză, istorie, sexologie etc.).

Vreme de multe decenii, Victor Săhleanu a fost o constantă prezentă în viața publică, la radio, televiziune, în periodice științifice sau culturale, publicând 60 de volume (singur sau în colaborare) și peste 2 000 studii, articole, referate, rapoarte științifice.

În iunie 1949 susține doctoratul în Medicină și Chirurgie la Facultatea de Medicină din București, cu teza intitulată Considerații asupra medicinei terenului. Între 1950 și 1952 a activat în cadrul Colectivului de Antropologie (fostul și actualul Institut de Antropologie înființat de Rainer și salvat de

Documentul a cărui prezentare o începem în acest număr constituie o raritate. Un jurnal zilnic, ce a acoperit durata regimului comunist de la noi. Prin intermediul însemnărilor aceleiași persoane – prof. dr. doc. Victor Săhleanu (1924-1997) – putem asista (și mulți dintre noi rețrăi) perioada cuprinsă între 1948 și 1989. Același om surprinde evoluția și modificările unui regim politic pe aproape o jumătate de veac, făcându-ne, totodată, părtași ai propriilor sale transformări, ai reacțiilor diferite de la o perioadă la alta. Sar îi este dat unui cercetător să beneficieze de un astfel de document.

Jurnalul a fost depus treptat de către autor în arhive publice, din București și din provincie, dar fragmente există și în posesia familiei, precum și în colecții particulare (există o evidență lăsată chiar de dânsul). Manuscrisele de la Biblioteca Centrală Universitară au ars în decembrie 1989. Merită să reținem ideea ingenioasă a autorului de a depune spre păstrare, în plin regim totalitar, chiar la Arhivele Naționale, texte care, dacă ar fi fost citite – sau măcar frunzărite – de ochi oficiali, ar fi făcut din profesorul Săhleanu un viitor membru al Asociației Foștilor Deținuți Politici. Filele acestui jurnal se dovedesc a fi spațiul lui de libertate, de care avea absolută nevoie. Este în gestul său imprudent, pentru un spirit comun, pe lângă cutezanță, o doză de umor

Milcu) de pe lângă Institutul de Endocrinologie, de unde a fost îndepărtat, acuzat de atitudine reacționară, reîncadrat în același an, 1952.

În 1961 a absolvit și Facultatea de Fizico-Matematică a Universității din București. A ținut cursuri de Biofizică și Biomatemătică la Universitatea „Babeș-Bolyai” din Cluj (din 1963), iar în 1969 a fost numit director științific adjunct al Centrului de Cercetări Antropologice al Academiei Române. A readus în atenția comunității științifice domenii mai puțin abordate la noi: psihanaliza, genetica, homeopatia, sexologia ș.a. În 1982, a fost exclus din viața științifică, interzicându-i-se dreptul de a publica sub acuzația falsă de a fi aderat la Meditația Transcendentală. (În aceeași situație s-a aflat un grup reprezentativ de intelectuali din Capitală.) În realitate, în ceea ce îl privea pe Victor Săhleanu a fost vorba de expertizarea eficienței unei tehnici de relaxare denumită „Meditația Transcendentală”. A fost o sarcină

de serviciu, aprobată și trasată de la cel mai înalt nivel (cabinetul 2, Consiliul Național pentru Știință și Tehnologie și Ministerul Învățământului) și desfășurată la Institutul de Științe Pedagogice și Psihologice.

După 1990, a fost reîntegrat ca director plin la Institutul de Antropologie.

De la vârsta de 17 ani și până în ultimele zile de viață a ținut un jurnal – peste 25 000 de pagini – cu consemnări științifice, medicale, filosofice, literare, economice, sociale, precum și de natură familială. Începem publicarea unor fragmente din acest document memorialistic inedit cu o selecție din însemnările anului 1953, aflate într-o copie dactilo la Arhivele Naționale sub titlul Conjuncții și opoziții. Pentru cursivitatea lecturii, nu am mai marcat prin trei puncte întreruperile de text. Precizările în paranteze drepte și titlul episodului aparțin redacției.

Dr. Ioan OPRESCU

Ziarele informează populația că este fericită

- „Vom uita curând să râdem” • O carte de Lenin – cât un kilogram de prune
- Coadă la Hamlet • Pentru rația de cartofi, coada începe cu o seară înainte • Cibernetica și ereditatea – cauzele nereușitei la aspirantură

12 august. Ziua de ieri „echantillon” al celor mai puțin mulțumitoare din ultimul timp. Dimineața, consum multă vreme pentru a mijloci o întrevedere între prof. [C.I.] Parhon și prof. Alexandru Sanielevici [1899-1969; fizician; a organizat primul laborator de lucrări practice de radioactivitate de la noi; membru corespondent al Academiei Române], în privința procurării de izotopi radioactivi. Alt timp – urmărind vizita la bolnavi a d-nei Pitiș.

După masă, consultații la Colțea, până aproape de șapte. Din nou o scurtă vizită la Sanielevici. Drumul spre casă

enervat deoarece cordoanele de milițieni din jurul parcului (va fi carnaval) [una dintre manifestările celui de-al patrulea Festival Mondial al Tineretului și Studenților] mă silesc să fac ochuri mari, și, la 10 m de poartă, mă opresc să înaintez deoarece nu am la mine o legitimație cu adresă.

Trebuie să mă furiez că un hoț. Faptul de a fi fost contrariat mă turbură până la tremur. Acasă, îl găsesc pe Adinel [fiul] suferind [enterocolită dizenterică] și refuzând să ia medicamente.

Jumătate de oră stau în stradă, privind jerbele de artificii; într-adevăr puternicii noștri știu să-și desfășoare

prietenii și să le arate ce bine e să fi cucerit puterea.

13 august. Din nou o dimineață mai mult pierdută. O ședință plenară sindicală este convocată pentru a fi trasi la răspundere în privința felului în care știm „să răspundem la mobilizări”. De fapt, lipsa de participare n-are nici măcar semnificație politică: lumea e numai comodă, plictisită sau lipsită de interes.

Aproape nimeni nu ia parte la discuții. Nedler, cu obrăznicie și sarcasm, provoacă ilaritate, ridicând unele probleme mărunte; dezmoște atmosfera, pentru care e imediat veștejit de oficialități. A provocat râs, în loc de pocăință.

În asemenea condiții, vom uita curând să râdem.

Cumpăr ediția engleză din *Materialism și empiriocriticism* (Lenin); costă 3,06 lei, cât un kilogram de prune. Străinii (festivaliștii) sunt impresionați de ieftinătatea cărților, nebăgând în seamă că ieftine sunt numai cărțile de ideologie tipărite la Moscova.

14 august. Borfașii sunt, se pare, „în formă” și cu ocazia Festivalului.

Străinii, creduli, arată, la cerere, diverse obiecte pe care le au asupra lor: aparate, stilouri, ceasuri și, câteodată, rămân fără ele. Funcționează abil și lamele ascuțite care taie, pe la spate, curelele de la bineocluri și aparate de fotografiat.

17 august. Ieri, p.m. [după-masă], pentru manifestația de închidere a Festivalului, cu toată morala de la ședința trecută, nu ne-am adunat mai mult de 30. Am văzut, ocazional, coloane cu delegați europeni și exotici, ceea ce mi-a compensat oboseala marșului. Mare multime, strigăte, înghesuială și suficientă simpatie reciprocă.

24 august. În cuvântarea sa ultimă, Gh. Dej face aprecieri și critici pe care, dacă le-aș fi făcut eu acum o săptămână, eram desigur arestat.

Sistemul grijului de educație și cortine face din cetățenii acestor state oameni de o naivitate rară. Nu e rău să-i transformăm în copii: dar dacă-i transformăm în turmă?

Am revăzut aseară *Hamlet*-ul (film, în interpretarea lui [Sir] Lawrence Olivier), pe care guvernul îl difuzează în sfârșit, deoarece aduce venituri, coadă la bilete se face începând de la ora 4 dimineața.

4 septembrie. Ceea ce mă dezolează la unii dintre ei

La deschiderea Festivalului Internațional al Tineretului

[comuniști] este lipsa de cultură și imaginație, care îi face să vadă în doctrină nu numai o soluție satisfăcătoare, ci și soluția unică la anumite probleme.

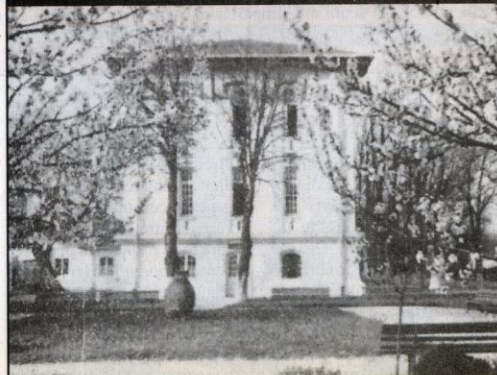
Litoralul fiind considerat zonă de frontieră, nu poți merge fără autorizație polițienească, a cărei eliberare durează 10 zile (cercetări atente!) și care costă 2 fotografii.

Nici munții nu pot fi vizitați fără o „fișă de itinerar”, care trebuie eliberată, în trei exemplare, de sindicatul căruia-i aparții.

13 septembrie. [Ploiești] Am revăzut filmul *Dictatorul*, al lui Ch. Chaplin. Cu toate cele câteva scene de un comic ieftin – excelent. Un film îndreptat împotriva lui Hitler și Mussolini, dar care vizează orice dictatură. E atât de actual, încât mă mir cum unele scene și dialoguri n-au fost cenzurate.

2 octombrie [București]. T. Argezei a tradus din Krilov (admirabil) și traduce din La Fontaine și A. France. Lucian Blaga traduce din Goethe. Împiedicați de împrejurări să

Institutul de Geriatrie din București

lucreze liber, scriitorii cu *personalitate* traduc din clasici; își găsesc refugiul în clasici.

4 octombrie. Aflăm din ziare că suntem fericiți.

Ieri dimineață, dr. T. Enăch[escu] mi-a pledat în favoarea înscrierii la Facultatea de Matematică-Fizică, vorbindu-mi, între altele, de interesul și perspectivele biologiei matematice.

La ora 12 eram la Societatea Matematică; un anume tov. Păsărică mă convinge să mă prezint la

consultații. La ora 3 noaptea mă culc cu speranțe vagi și, bineînțeles, cu cunoștințe nesigure și, parțial, reîmproșpătate.

La 6 întrerup somnul chinuit; la 8 sunt la Facultate; la 12.20 am terminat de scris suficient (dar nu mulțumitor) cea de-a 2-a teză. Problemele de matematică – extrem de simple.

Total a durat 24 ore.

La examenul de aspiratură [endocrinologie] de zilele acestea, dr. Tr. a „căzut” la

18 octombrie. S-ar fi anunțat că W[inston] C[hurchill] a luat premiul Nobel pentru literatură. Cei mai mulți se miră – într-atât am ajuns să credem că singurii oameni de stat care gândesc și scriu sunt ei [comuniștii].

22 octombrie. Pentru a-și ridica rația de cartofi, oamenii fac coadă începând cu ora 10-11 seara. Dar, bineînțeles, nu totdeauna sosesc cartofii dimineață.

26 octombrie. Seara am fost la Titi B. (onomastică).

Autorul cu soția

Inițiativa și eforturile dr. Ioan Oprescu, unul dintre cei mai apropiați colaboratori și prieteni ai soțului meu, prof. dr. Victor Săhleanu, de a publica câteva fragmente din vastul său *Jurnal* constituie pentru mine, colegă chiar din anul întâi de facultate și partener de viață timp de peste 50 de ani, ca și pentru cei doi fii ai noștri, arhitect Valentin Săhleanu, și dr. psihanalist Adrian Săhleanu, cu familiile lor, stabiliți în Statele Unite ale Americii, o neașteptată surpriză, un eveniment deosebit.

Ceea ce mă surprinde plăcut și mă emoționează acum, parcurgând amplele fragmente din aceste însemnări, este faptul că soțul meu a reușit ca, pe lângă lunga listă de cărți și de studii tipărite, pe lângă cursurile și comunicările susținute, să dea cu generozitate din timpul său, scriind – zi de zi și an de an – acest *Jurnal*, în care a consemnat tot ceea ce conștiința lui a considerat important în plan științific, filosofic, social, politic etc.

S-ar putea să fie opera lui capitală, iar pentru cei care i-am fost alături până în ultima clipă să fie un mesaj prin care continuă să fie prezent între noi.

Trecerea timpului a încărcat aceste texte cu cele mai neașteptate și tulburătoare semnificații, pe care ne este dat acum să le împărtășim împreună cu cititorii *Magazinului istoric*.

Dr. Zoe SĂHLEANU

examen. La ora 13, prodecanul Facultății mă asigură că va fi ușor și-mi aprobă înscrierea sub rezerva depunerii ulterioare a actelor. La ora 14 încep să caut cărți de matematică și subiecte de *literatură română*. Grabă, agitație, stare de excitație intensă (ca mijloc de adaptare la situații care nu permit amânare și răgaz).

După-masă, revăd algebra în intervalul dintre două

proba de marxism. Ironia soaretei [secretară de organizație].

13 octombrie. Cu dr. Pint, discutând ieri salarizarea medicilor, remarcăm că sunt plătit pentru o consultație cu o sumă variind între 0,75-1,50 lei. La care mi-a răspuns că primește, pentru o operație 3 lei (echivalentul unui kg de struguri).

Dr. Cad., pediatra, s-a recalificat ca strungar, refuzând să plece la țară, unde o repartizase Ministerul.

Am întârziat 3 ore prin librării, până să găsesc o carte potrivită pentru a constitui un cadou. (În cele din urmă: o ediție legată, în limba franceză, a teatrului lui Cehov.)

Azi, la consultații, o scriitoare – Sanda Movilă (nume adevărat Maria Anderca) – vine pentru a găsi o soluție stării de carență cronică de entuziasm pentru scris. Totul s-ar trage de la un „soc” (așa-l numește!) de acum 4 ani, când

o nuvelă i-a fost corectată, discutată, îndreptată, reorientată etc., de atâtea ori, încât a renunțat să o mai publice.

I-am recomandat să ... scrie nuvele istorice, recenzii, să facă traduceri din clasici. (Ce legătură aveau sfaturile mele cu endocrinologia?)

5 noiembrie. Aseară am văzut piesa *Trei surori*, de Cehov, într-o interpretare bună (Aura Buzescu, Elvira Godeanu, Beligan, Maria Botta, Bălățeanu, Finteșteanu, Antoniu). Piesa e obositoare, iar replicile, prea puțin puternice, nu ajungeau toate până în fundul sălii, iar alteori erau acoperite de tusea spectatorilor (epidemie de stări gripale în București).

6 noiembrie. Numărul bolnavilor care vin la consultații este, între altele, un indiciu al evenimentelor care se petrec pe piața alimentară. Ieri s-a dat ulei, unt, zahăr. Lumea a stat la „coadă” și n-am avut, în toată după-amiaza, decât două consultații.

9 noiembrie. Alaltăieri, vremea a fost ploioasă și friguroasă. La demonstrație [7 noiembrie, ziua Marii Revoluții Socialiste din Octombrie] au fost în total 10-12 persoane, din cei 300 salariați de la noi: câteva „oficialități” și câțiva interesați sau fricoși.

12 decembrie. Ieri, când m-am înscris la aspirantură, a trebuit să completez și o „Fișă Personală”. Spațiul lăsat pentru „lucrări publicate” nu depășea cinci rânduri, în schimb o pagină întreagă era destinată „rudelor: frați, cumnați, unchi, mătuși” și jumătate pagină „adreselor începând cu 1938, împreună cu persoanele care pot atesta acest lucru”.

29 decembrie. Așa după cum mă temeam, nu am fost

Consiliul științific al Institutului de Endocrinologie în 1953

admis la examenul de aspirantură. Altfel zis, nu am fost socotit demn de a da examen în vederea *aspirării* la ulterioara *candidatură* în științe, cum remarcă Z.; M. N., recent cercetat pentru violarea unei bolnave în policlinica Coltea (și pare-se în recidivă!) a fost admis.

Tov. Bălănescu, din direcția Cadrelor Academiei, a avut bunăvoința să stea de vorbă cu mine între patru ochi, pentru a-mi da explicații și „sfaturi”. Motivul este cel vechi: dosarul care cuprinde ocupațiile misterioase care mi-au pricinuit și concedierea de anul trecut [susținător al teoriilor despre

cibernetică și, respectiv, ereditate]. Aceeași încurajare stereotipă: să mai treacă un an, să mă mai țină sub observație.

I-am replicat că acest cântec mi se cântă de 5 ani; că sunt foarte curios peste câți ani voi avea, în sfârșit, drepturile muritorilor de rând. A observat că știu de unde pornește dezinformarea și atmosfera neprietnică din jurul meu, citând nume. Mi-a recomandat ca, pe viitor, în orice autobiografie, să indic cele câteva nume care, în orice caz și sistematic, dau referințe proaste despre mine; sfat în adevăr ingenios. ■

(Va urma)

C.I. Parhon și Marcela Pitiș în vizită la bolnavi

Chipuri uitate

BALILLA - UN GAVROCHE GENOVEZ

← Stema orașului Genova

Revolta împotriva austrieilor, însuflețită de băiatul-legendă (tablou din secolul XIX)

Spațiul italian a fost afectat în a doua jumătate a secolului XVIII de o criză economică și politică. Cea mai lovită a fost Genova. Republica ligure, cu o amprentă aparte în peisajul istoric al Peninsulei italiice, avea încă – și la începutul secolului XVIII – un sistem de guvernare cu caracter aristocratic, bazat pe o Constituție de

sorginte medievală. Membrii guvernului aparțineau unui număr restrâns de familii nobiliare, cu mari proprietăți funciare, care erau înscrise în faimoasa Carte de Aur. Destul de bogată, încă neutră între marile puteri ce începuseră de ceva timp să-și dispute întâietatea, Genova dădea impresia că supraviețuiește fără putința reînnoirii. Revista italiană Storia e Dossier a consacrat un articol special revoltei antiaustriece a genovezilor, pe care colaboratoarea noastră IOANA GABRIELA ROȘCA l-a adaptat pentru Magazin istoric.

Anul 1743 va obliga republica italiană să renunțe la politica de neutralitate. De doi ani izbucnise războiul de succesiune la tronul Austriei (1741-1748). Prusia, Bavaria, Franța, Saxonia și Spania se înfruntau cu Austria și cu aliatul ei de peste ape, Marea Britanie. În tratatul încheiat la Worms, între Anglia, Austria și Piemont, se prevedea, printre altele, cedarea de către Austria a extremității ligure Savoiei, fără a ține cont că acest teritoriu fusese deja vândut Genovei, în 1713, de către

împăratul Carol VI (1711-1740). Piemontul își îndrepta atenția spre această stâncoasă limbă de pământ, de importanță strategică în războiul ce opunea casele de Savoia și Habsburg Bourbonilor franco-spanioli. Importanța bucății de pământ venea din garanția unei mult dorite ieșiri mai rapide la mare.

La 1 mai 1745, prin alianță de la Aranjuez, Franța, Spania și Napoli se angajau să susțină Genova în efortul de a evita aplicarea tratatului de la Worms. Pe parcursul război-

lui însă, republica a fost prărsită de către „vajnicii” aliați, ajunși la rândul lor în dificultate.

Situația Genovei devenise ingrată. Trupele de mercenari nu mai erau capabile să facă față situației. Mulți dintre nobili au părăsit orașul. Viena nu vedea cu ochi buni o posibilă expansiune teritorială a Piemontului, iar Londra nu accepta o dominare a spațiului marin de către Savoia. Așa că gestul predării cheilor urbei austrieilor a venit parcă de la sine...

La 6 septembrie 1746, dogele Genovei, Francesco Brignole Sale, împreună cu 19 senatori ai Republicii, au semnat predarea cetății. Dar dacă marea majoritate a nobilimii nu vedea altă soluție, opinia publică nu s-a lăsat așa de ușor convinsă. Cedarea fără luptă a inflamat atmosfera încărcată de patriotism local.

Dintre două rele...

Semnului revoltei l-a dat un fapt aparent neînsemnat: o cerere arogantă de ajutor lansată de autoritatea austriacă, într-o problemă oarecare, și refuzul populației de a se supune. Tradiția plasează începutul răscoalei în gestul unui băiețuș ce a ridicat primul o piatră din caldarâm. Numele său a parcurs de atunci secolele, devenind o adevărată emblemă pentru Italia revoluționară: Giovanni Battista Perasso, mult mai cunoscut ca Balilla.

Dar multe probleme s-au iscat în jurul personalității acestui copil al răscoalei genoveze. Istoricii de astăzi au pus sub semnul întrebării chiar și existența sa reală. Și totuși, în Muzeul Risorgimento din Genova, un document conține chiar declarația personală a lui Balilla ca participant la evenimente. Este vorba despre o foaie de hârtie, cu un filigran datat cu cea mai mare certitudine la sfârșitul secolului XVII. „Eu, Perasso, numit și Balilla, am început a arunca cu pietre și mi-au răspuns *avanti!* [înainte!]. Apoi mi-au spus să aștept puțin și mi-au adus un steag pe care l-am ridicat și am început să strig: *să mergem înainte!*“

Prima atestare în favoarea copilului revoluționar apare cu

data 23 ianuarie 1747 și aparține venețianului Cavalli, care notează: „Prima mână care se ridică [...] fu aceea a unui băiețuș ce a luat o piatră și a ținut spre un oficial austriac.“ Apoi povestea prinde contur. O cronică anonimă, de la sfârșitul secolului XVIII, vorbește și ea despre un băiețan care „a fost primul autor“ al revoltei, poreclit în mod brutal prima dată *Mangiamera* („Mâncătorul de rahat“), poreclă ingrată, devenită cu timpul, grație unui discurs istoric mult mai „nuanțat“, „Mâncătorul de pâine“ (*Mangiapane*). Porecla exprima condiția umilă a viitorului erou național.

O referire mai precisă la numele de Balilla apare în poemul parodic dialectal *Ierusalimul eliberat*, scris de

Agostino Gastaldi, în 1755: „Doi oameni din popor, Gioppo și Balilla, și-au demonstrat curajul în războiul din 1746.“

Dar identificarea efectivă a tânărului poreclit Balilla a venit mult mai târziu, aproape peste un secol, în 1845, când s-a descoperit numele de

Giovanni Battista Perasso. Noul nume a apărut în vestitul almanah *Omnibus*, redactat de Luigi Grillo și cuprinzând diverse biografii ale unor tineri din trecutul italian. De atunci el face adevărată carieră: în timpul revoluției de la 1848, în perioada de început a monarhiei constituționale în anul 1861 și timpul îl va fixa.

Miticul spirit al lui Balilla va renaște în timpul statului mussolinian; va denumi atunci o întreagă instituție a tineretului italian, respectiv *Opera Nazionale Balilla* (ONB), ce va număra, până în anul 1937, peste 7 milioane de membri, tineri ambițioși să-și demonstreze devotamentul pentru noua Italie. Scopurile erau altele, dar modelul înflăcăratului Balilla din 1746 le servea ca o mânășă. Porecla devenise de altfel ... renume. În 1848, un ziar primise numele de *Balilla*, iar în 1867 și o revistă populară.

Realitatea actelor îl bulversează însă în continuare pe cercetător. A existat un Perasso în localitatea Pratolongo, din regiunea Montoggio, dar acela avea 17 ani în epoca evenimentelor

Uniforme militare ale genovezilor

despre care vorbim. Și, în plus, se pare că el a fost condamnat în 1752 la doi ani de galere pentru contrabandă cu sare. Nici măcar tatăl tânărului, în încercarea sa de a-și scăpa odrasla, nu face vreo referire la vreun act meritoriu al copilului în anii de puțin timp trecuți. Nici măcar el, în timpul interogatoriilor, nu pomenește ceva în acest sens.

Interesul cercetătorilor s-a mutat apoi spre un alt Giambattista Perasso, din parohia San Stefano din Genova, născut conform actelor la data de 26 octombrie 1735. A fost posibil astfel ca istoricii să ajungă și la un părinte vopsitor de haine, meserie pe care se pare că a perpetuat-o și fiul. Această „candidatură” devine cea mai veridică, deoarece calculele indică o vârstă de 11 ani în momentele revoluționare, foarte aproape de tradiția populară. Oricum, discuția în jurul realei sale identități continuă și astăzi.

Eroii din spatele... eroului

În umbra lui Balilla, au rămas mulți alți eroi necunoscuți. Poate că o atenție la fel de mare trebuia acordată și altor personaje, cum ar fi primul catedralei, ce a luat parte în mod direct la luptele de stradă, ținând într-o mână crucea și în alta arcebuza și pistolul.

Sau băiatul de prăvălie Giovanni Carbone care, deși rănit, a intrat printre primii pe poarta San Tommaso și a restituit cheile orașului dogelui Francesco Brignole Sale. Carbone le-a spus atunci senatorilor genovezi: „Domnilor, acestea sunt cheile pe care cu atâta ușurință Domniile Voastre Serenissime le-ați înmănat dușmanilor noștri. Aveți grijă pe viitor să le păziți mai bine, pentru că noi le-am recuperat acum cu prețul sângelui.”

La revolta din 1746 au luat parte și alte clase sociale. Pier

Maria Canevari a fost unul dintre primii nobili care a colaborat cu populația și organizatorul, pe lângă colegiul Companiei lui Iisus din strada Balbi, al cartierului general al poporului revoltat. Iar, în aprilie 1747, când austriei, conduși de generalul Schulemburg, au încercat să pătrundă din nou în Genova, a participat la apărarea orașului, cu ajutorul a 1 000 de munteni. A și căzut în luptă, ucis de un soldat austriac care, deși prins, ascundea asupra lui un pistol cu care a reușit să-l omoare pe Canevari.

În spatele lui Balilla se află o întreagă generație care a luptat pentru eliberarea de sub asupritori. O generație ce a devenit de atunci sinonimă cu strigătul ce înfrânge teroarea. Adevăr sau legendă, Balilla – fie el Mangiamerda, Mangiapane sau Giovanni Battista Perasso – reprezintă o epocă și un simbol, chiar dacă uneori utilizat în alte scopuri. ■

BLITZ... CONCURS

Trimiteți, până la 10 septembrie 2002, răspunsul la această întrebare (cu mențiunea **Pentru concurs**) și puteți câștiga un abonament pe un an de zile la revista **Magazin istoric**. Concursul nu are talon.

– Cum se numește semnatarul scrisorii adresate lui Grigore Gafencu la 5 februarie 1940, prin care atrăgea atenția asupra necesității unor eforturi sporite ale diplomației române pentru păstrarea unității statului?

Răspunsul corect la **Blitz... Concursul** din luna iunie 2002 este:

Familiiile Știrbey și Bibescu

Premiul de un abonament pe un an la revista **Magazin istoric** a fost câștigat de **Neculai Zamfirescu**, din Ciochina, jud. Ialomița.

Abonamentul se efectuează începând cu luna ianuarie 2003.

G U S T A R

3

1492. În zorii zilei, trei caravele, „Santa Maria“, „Niña“ și „Pinta“, ridică ancora din Palos, oraș în sud-vestul Spaniei, în sunetele clopotelor mănăstirii La Rábida. În mijlocul marinarilor de pe vasul amiral „Santa Maria“, puțin neliniștiți de ce vor avea de întâmpinat în expediția lor spre necunoscut, se află și Cristofor Columb, sigur și calm.

1875. *Times* publică un reportaj despre unul dintre cele mai răsunătoare procese ale epocii victoriene. Colonelul Valentin Baker (fratele cunoscutului călător englez Sir Samuel White Baker, cel care a explorat Africa centrală și a descoperit lacul Albert), prieten al prințului de Wales, este declarat vinovat de a fi „agătat“ o onorabilă domnișoară în trenul ce îl ducea spre gara Waterloo. Tribunalul l-a pedepsit la 12 luni de închisoare și la o amendă de 500 lire sterline.

După ispășirea pedepsei, Baker a emigrat în Imperiul otoman, unde, destul de repede, a ajuns general, ocupând chiar postul de comisar al poliției din Egipt, ce-i drept, pentru scurtă vreme. S-a îmbolnăvit de tifos și a murit. Regina Victoria, adepta unui mod puritan de viață, deși a regretat hotărârea tribunalului, nu a ordonat repunerea în drepturi a colonelului, dar a acceptat să fie înmormântat cu onoruri militare.

6

1926. Domnișoara Gertrude Ederlé, o americancă, este prima femeie care traversează Canalul Mânecii înot, în 14 ore și 39 de minute.

10

1921. Aflat la odihnă în Canada, Franklin Delano Roosevelt paralizează aproape complet, în urma unui atac de poliomielită. Grijă devotată a soției sale Eleanor, cu care era căsătorit din 1905, și propria-i voință îi vor permite lui Roosevelt să reia viața activă.

Guvernator al statului New York, el îl va învinge în alegerile prezidențiale pe rivalul său Herbert Hoover, în 1932, devenind președintele Statelor Unite, vreme de patru legislaturi consecutive. În acei ani, țara a ieșit din criza economică și a participat la al doilea război mondial, la finalul căruia avea să devină, alături de U.R.S.S., o mare putere.

14-17

1517. Clerul țării, boierii și negustorii, prostimea, dar și oaspeți străini, egumeni de la muntele Athos, de la Lavra, Zograf, Pantocrator, patriarhul Constantinopolului, Theolept, sunt prezenți la sfințirea Mănăstirii Argeșului, construită de Neagoe Basarab și soția sa Despina Doamna. Legenda spune că doamna Despina, pentru a săvârși această costisitoare biserică, și-a vândut toate juvaierile pe care le avea moștenire din casa domnitoare a Serbiei (Brancovici).

După slujbă și denii, după ce toate clopotele încep să sune deodată, se întinde un ospăț în toată țeșea, cu mesele pe pajiștea mănăstirii, participanții mâncând și bând laolaltă, vodă cu doamna sa, curtenii, prelații, „săraci, văduve și cei neputincioși“, spune cronica.

18

1914. Sankt Peterburg, orașul de pe Neva, își schimbă denumirea în Petrograd. *Noutățile bursei*, o publicație apărută a doua zi, comenta: „Ne-am culcat în Peterburg și ne-am trezit în Petrograd!...S-a încheiat perioada petersburgheză a istoriei noastre, cu accentele ei germane...Ura, domnilor!“

30

1963. Pentagonoul anunță că s-a instalat un sistem de comunicare directă între Washington și Moscova, așa-zisul „telefon roșu“, ce urma a fi folosit de cele două superputeri în caz de agresiune reciprocă. Americanii nu onorează momentul cu o ceremonie inaugurală, argumentând că ar prefera să nu fie niciodată folosit.

31

1867. Moare, într-un spital parizian, autorul *Florilor răului*, poetul Charles Baudelaire. Avea numai 46 de ani, dar arăta nefiresc de albit chiar și pentru un septuagenar. Imobilizat de peste un an de paralizia unei jumătăți a trupului, lovit la scurt timp și de afazie, Baudelaire nu mai putea decât să scrâșnească printre dinți

înjurătura preferată, în forma sa prescurtată: *Crénom*, în loc de *Sacré nom de Dieu*.

HOOVER INSTITUTION
ON WAR, REVOLUTION AND PEACE
STANFORD UNIVERSITY

Între documentele românești aflate la Hoover Institution se numără și scrisoarea pe care o prezentăm în continuare, datată 1 aprilie 1941. Ea era expediată de Iuliu Maniu, președintele Partidului Național-Tărănesc, lui Sabin Manuilă, medic, demograf și statistician, cel care a organizat și condus recensământul general din 1941.

Cum România nu intrase încă în conflict, dar pierduse deja o parte a Transilvaniei și Basarabia, cu nordul Bucovinei, inițiativa lui Iuliu Maniu de a se crea echipe care să pregătescă viitoarea Conferință de Pace dovedea o extraordinară putere de anticipație. Nu știm însă în ce măsură s-a și realizat acea echipă. Cert este însă că în cele mai multe dintre statele participante la război asemenea echipe existau.

Dar iată textul scrisorii.

GRIJĂ PENTRU VIITORUL ȚĂRII

LAURA COSOVANU

Mult stimată Domnule Manoilă,

Oricât de lung și grozav ar fi războiul, el totuși va trebui să se termine odată și desigur consecințele ultime se vor fixa într-o conferință de pace compusă din personalități importante, care vor reprezenta îndeosebi marile puteri. La această conferință, alături de rezultatul războiului și de forța fizică a fiecăruia, vor cădea în cumpănă și argumentele și mai ales convingerile pe cari și le vor fi creat bărbații de stat hotărâtori, precum și atmosfera morală și juridică, care va fi creată de cu bună vreme în jurul fiecărui stat interesat. Fiecare popor va ajunge pe masa de operație și i se va face analiza sângelui și nervilor, pentru a-i stabili vitalitatea, puterea de rezistență și valoarea specifică.

Este deci de supremă importanță ca materialul informator despre poporul românesc să fie pe de o parte de cu vreme adunat și sistematizat, iar pe de altă parte să fie succesiv și până la conferința de pace, dar mai ales la conferință, prezentat factorilor hotărâtori într-o formă convingătoare. Cu acest material vor trebui să fie în primul rând delegații noastre și ajutoarele lor familiarizați.

Între cei cari ar putea să conlucreze și să conducă această grea operațiune, sunteți, în primul rând, Dvs., nu numai în urma devotamentului deosebit ce ați arătat în orice împrejurări pentru cauza românească, ci și în urma pregătirii deosebite și a cunoștințelor Dvs. atât de apreciate în această materie.

Cred, deci, că Dvs. nu veți putea lipsi dintre aceia care vor avea greaua sarcină de a susține la vremea sa dreptatea cauzei noastre. Dvs. ar trebui, chiar de acum, să conlucreți la o muncă sistematică pentru a aduna materialul necesar. D-voastră aveți și avantajul că sunteți în cele mai bune raporturi personale cu mulți dintre acei cari sunt foarte remarcabili pentru această grea lucrare.

În primul rând vă atrag atențiunea că Dl. Ionel

Lugosianu a lucrat și D-sa foarte mult în această direcție.

Vă rog, mult stimată Domnule Manoilă, să primiți asigurarea deosebitei mele stime și distins salutări.

București, 1 Aprilie 1941.

Iuliu Maniu

Sabin Manuilă

UN ALT REGE SOARE

După războiul de 30 de ani (1618-1648), Suedia a devenit o putere europeană. Statut pe care l-a pierdut

în urma bătăliei de la Poltava, când țarul rus Petru cel Mare a zdrobit armata regelui Carol XII, și a tratatului de la Nystadt (1721), prin care Suedia pierdea Estonia, Livonia și o parte a Careliei în favoarea Rusiei.

Din acel moment, Suedia se transformă într-un teren de luptă între influența rusă (cu sprijinul așa-numitului partid al „bonetelor”) și cea franceză (susținută de

partidul „pălăriilor”). La mijloc se afla o dinastie străină: Holstein-Gottorp, prin regele Adolf

Frederik (1751-1771). Încorse-tată de o constituție ce transformase monarhul într-un personaj de vitrină, noua dinastie încearcă cu disperare să refacă prestigiul de altădată al țării. Criza economică, corupția generalizată, slăbiciunea armatei – toate par a prevesti sfârșitul Suediei independente.

Dar dezastrul va fi oprit de către Gustav III (1771-1792), regele care va permite Suediei să redevină una dintre marile puteri ale continentului european.

Gustav III...

...și soția,
Sofia Magdalena

Părinții - Adolf Frederik și Luiza

ANTON CARAGEA

Anul 1746 aduce o explozie de bucurie la Curtea din Stockholm. Mult așteptatul prinț-moștenitor se născuse. Cuplul regal, Adolf Frederik și Luiza, a prezentat plăpândul vlăstar ca pe un semn al unificării dinastiei Holstein-Gottorp cu pământul Suediei. Prințul, „născut suedez”, cum declara cu numeroase prilejuri, devine repede un personaj public. El are parte de un program extrem de sever: interdicția de a se juca cu frații și surorile sale sau cu alți copii,

un program de studii de peste 10 ore zilnic, cuprinzând, printre altele, istorie, literatură și limba franceză.

Educație, conspirații și literatură

Odată cu înaintarea în vârstă a micului prinț, educația capătă și o tentă politică. Guvernul preia această „îndatorire”, totul pe fundalul unui control permanent furnizat de chiar „campionii”

regali. Astfel, prințul se instruește de mic în arta disimulării. Încep să-i devină caracteristice lungile perioade de reverie depresivă, urmate apoi, neașteptat, de activitate intensă. La doar 16 ani, Gustav știe perfect ce își dorește: să devină un monarh absolut, asemenea strămoșilor al căror nume îl poartă: eroii Suediei – Gustav Wasa (1523-1560), întemeietorul statului, și Gustav Adolf (1611-1632), marele erou al războiului de 30 de ani.

Tânărul principe începe să prindă gustul lecturii: recită *Henriada* lui Voltaire și cunoaște teatrul clasic francez, întreține corespondență cu Jean François Marmontel (1723-1799), colaboratorul *Enciclopediei*, și devine chiar membru al prestigioasei Academii Franceze. Dar nu-și uită nici un moment menirea. Dincolo de aceste preocupări intelectuale, el pregătește o lovitură de stat, cu ajutor francez, spre a-i lua locul tatălui său (1768). Acțiunea, destul de îndrăzneată pentru un tânăr, eșuează. Se căsătorește cu prințesa daneză Sofia Magdalena și are o legătură pasională de șase luni cu o doamnă din înalta societate suedeză.

În noiembrie 1770, Gustav pășește pentru prima dată în afara Suediei. În februarie este la Paris, unde îl cucerește, prin cultura sa, pe însuși Ludovic XV și astfel obține fonduri de la ministrul Choiseul pentru o nouă lovitură de stat. Dar, stupoare! În orașul luminilor îi sosește vestea morții tatălui său. Nu mai avea nevoie de jocuri de palat – Gustav devenea, în sfârșit, regele Suediei.

Un dramaturg încoronat

În mai 1771 se reîntoarce acasă ca rege. Transformarea țării începuse. Adio monarhie constituțională, bun venit monarhie absolută! Ajutat de colonelul Jacob Magnus Sprengporten, pune la punct planul unei lovituri militare: flota și garnizoanele din Finlanda (cucerită în secolele XII-XIII, sub stăpânire suedeză până la pacea de la Frederikshamm – 17 septembrie 1809 – când va intra sub ocupație rusă) și Sveaborg urmau să îl ajute să impună o nouă constituție.

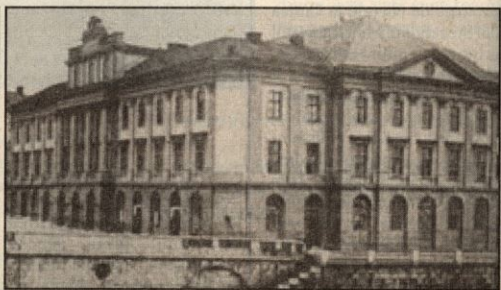
Planul cade în mâinile spionilor britanici și ale celor ruși, dar aceștia, considerându-l irealizabil, nu iau nici o măsură. Doar garda regală este trimisă spre a-l aresta pe rege. Urmează lovitură de teatru. Lubitorul pieselor franceze de altădată intră în scenă și, în fața ofițerilor gărzii, descrie planul unei Suedii noi și puternice. Talentul, ardoarea și speranțele mai vechi de revigorare a țării atârnă greu și ofițerii sunt convinși cu ușurință. Guvernul demisionează și, într-o confuzie totală, două zile mai târziu, Gustav III anunță o

nouă Constituție ce interzicea partidele politice, sporea puterile regale și dizolva Parlamentul. Drumul spre monarhia absolută era, în sfârșit, liber...

Succesul loviturii de stat este atât de neașteptat, încât nici Rusia, Danemarca sau Anglia, dușmanii mai vechi ai Suediei, nu au timp să intervină. Doar la Paris, succesul produce bucuria curții regale și îl inspiră pe Voltaire să scrie un poem.

Având de acum întreaga putere în stat și sprijinul financiar francez, Gustav III începe reconstrucția puterii suedeze. În primul rând, armata, cu o atenție sporită asupra marinei. Din 1778, dinastia este asigurată și prin nașterea unui moștenitor, cel ce va deveni pentru posteritate Gustav IV Adolf.

Nici cultura nu poate să lipsească de la recent „renovată” curte suedeză. Gustav invită trupe de teatru franceze, scrie el însuși scenariul unei piese – *Tetis și Peleu* –, începe construcția, în 1782, a Operei și a două noi teatre: Gripsholm și Drottningholm, cu repertoriu integral suedez. Însuși regele va contribui la acest proiect, punându-și semnătura pe două

Scena asasinării regelui și locul unde a avut loc atentatul

piese istorice de teatru, dedicate celor doi eroi ai Suediei – Gustav Wasa și Gustav Adolf.

Doritor să continue modernizarea țării sale, regele decide să viziteze Italia și Franța pentru a se inspira din tot ce e valoros și de posibil interer pentru Suedia. Întreg anul 1785 va fi dedicat achiziționării de statui antice – grecești și romane – și angajării de recunoscuți decoratori pentru înfrumusețarea teatrelor suedeze. La Paris, primește de la Ludovic XVI subsidii de 1,2 milioane de livre pentru o perioadă de 5 ani. Dar își face și timp pentru a asista la ședințele Academiei Franceze, la spectacolele cu *Madame Figaro* a lui Beaumarchais și chiar la miraculoasa „întâmplare” de înălțare a unui balon.

Cu planuri și idei noi, Gustav revine în țară la 5 aprilie 1786. Una dintre primele sale măsuri, odată acasă, este înființarea Academiei suedeze, pe model francez, numărând 18 membri de onoare, din care 13 aleși direct de către rege. În discursul de recepție, Gustav III le va trasa acestora ca linie de conduită apărarea onoarei și a istoriei suedeze și formarea unei literaturi naționale, care să reflecte grandoarea regatului și a națiunii.

De acum, în fiecare luare de cuvânt a regelui se simte dorința unei Suedii imperiale, iar la premiera piesei de teatru dedicată personalității lui Gustav Wasa, regele declarase deja că e timpul unei Suedii mari. Deci, timpul războiului.

Dezastrul

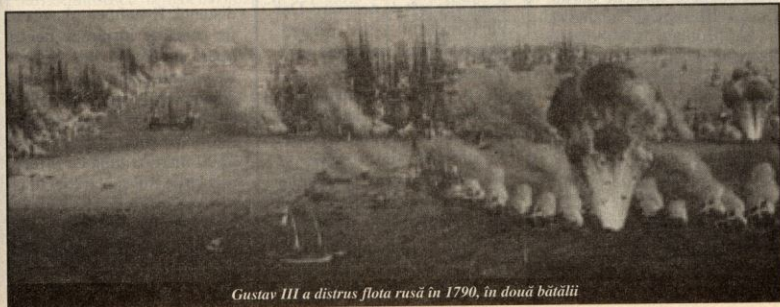
Războiul rămânea pentru Gustav singura sursă de câștigare a măreției. Așa că, în mai 1786, convoca Parlamentul pentru a-i solicita subsidii în vederea cuceririi Norvegiei. Suedezi erau însă mult mai dornici de pace decât de aventuri sau de vise războinice. Și toate propunerile regale au fost hotărât respinse.

Dar știri neașteptate au schimbat mersul lucrurilor. Din nou, roata istoriei se mișcase. Ambasadorul Suediei în Rusia îi trimite regelui său rapoarte despre starea de instabilitate și de corupție ce domină în această țară, pe un fundal sumbru de asasinat, foamete și revolte țărănești. Armata, ineficace, prost dotată și comandată, e gata de a se prăbuși la primul conflict de proporții. Revanșa pentru dezastrul de la Poltava se ivea la orizont. Recuperarea Țărilor Baltice devenea astfel principala dorință.

În august 1787, Imperiul otoman declarase război Rusiei pentru a reocupa Peninsula Crimeea, iar trupele țariste porneau spre sud, lăsând cale liberă intervenției suedeze. Imediat, în octombrie 1787, Gustav începe o ofensivă diplomatică pentru a obține neutralitatea Angliei și a Danemarcei în perspectiva unui posibil conflict ruso-suedez. Dar rezultatele nu sunt deloc pe măsura așteptărilor. Fără a dezarma, regele suedez decide să atace direct Sankt Petersburgul de pe mare și de pe uscat, pentru a-l prinde ca într-un clește.

Consilierii săi protestează. Poarta otomană nu are fonduri pentru a-l susține, iar flota și armata suedeze sunt slabe. Pe lângă toate acestea, Rusia este la curent cu dorințele lui Gustav de a o ataca, deci nici factorul surpriză nu le mai poate fi de ajutor.

Gustav III rămâne surd la orice argumente: războiul este singurul lucru care îl mai interesează. Fratele său, ducele Carol, preia comanda flotei suedeze și trebuie să forțeze drumul spre Sankt Petersburg. La 17 iulie, la Hogland, cele două escadre navale inamice se întâlnesc. Bătălia e câștigă flota suedeză, dar epuizată și fără muniții, ea trebuie să se

Gustav III a distrus flota rusă în 1790, în două bătălii

retragă fără a ocupa mult visată capitală rusă.

Și atacul terestru eșuează. Ofițerii finlandezi se revoltă contra lui Gustav și, subvenționați din belșug de visteria țarinei Ecaterina II, renunță la atac. Ca dezastrul să fie complet, Danemarca declară război Suediei și debarcă la Göteborg. Orașul, apărat chiar de regele suedez, rezistă. Visul puterii începea să se îndepărteze din ce în ce mai mult de planurile lui Gustav.

Sfârșitul

Înfrânt în bătălii, Gustav III descoperă că are alături întreaga țară. În ianuarie 1789, Parlamentul, ce i se opusese de atâtea ori înainte, aprobă *Actul de unire și securitate*, acordându-i regelui puteri excepționale și stabilind impozite speciale pentru a ajuta armata în acțiunea de înfrângere a Rusiei.

De astă dată, contextul internațional nu îi mai este favorabil. Revoluția franceză îl înspăimântă pe Gustav. „Cum se poate ca oameni cu atâta grație și amabilitate să aibă atâta ferocitate și răutate?” se întreabă el la 19 august 1789. „Ce a ajuns șarmantul Paris, unde toată lumea căuta plăceri și consolare?”...

Anul 1790 îi va aduce însă victoria mult așteptată. După o epidemie de tifos, ce blocaze flota suedeză timp de un an, Gustav III pornește la atac și, în bătăliile de la Viborg și Sverksund, distruge complet flota rusă și obține din partea țarinei o pace mai mult decât favorabilă.

Ecol victoriei ajunge și la urechile celorlalți monarhi ai Europei, îngroziiți de turnura pe care o luase revoluția franceză. E numit regele-erou și pornește acum lupta împotriva „emancipării” inițiate pe malurile Senei. Astfel, în iunie

Masca mortuară a suveranului suedez

1791 se află în spatele organizării fugii cuplului regal francez la Varennes, cu ajutorul colonelului Alexis de Ferden, dar planul eșuează. În noile condiții, rupe relațiile cu guvernul revoluționar de la Paris, solicitând un atac militar direct, pentru care încearcă să obțină ajutorul Rusiei, Marii Britanii sau Prusiei.

La 1 ianuarie 1792, ajuns la faliment în urma războiului cu Rusia și a planurilor sale franceze, Gustav se vede nevoit să convoace din nou Parlamentul pentru a obține fondurile atât de necesare. Dar Parlamentul îl refuză. Reprezentanța națională va fi din nou închisă după nici măcar o lună de existență.

Tensiunea devenea tot mai acută între armată și rege. Chiar familia regală se pronunță împotriva tendințelor absolutiste ale lui Gustav. În plus, mai mulți ofițeri lansează o conspirație menită să readucă vechea Constituție din 1720. Se complota pentru instaurarea

„Erei libertății”, așa cum o numeau ei. Din conspirație făceau parte: generalul Pechlin, antiregalist convins, grupul de tineri nobili iacobini ce doreau o revoluție și unul format din clerici nemulțumiți de viața amoroasă și dezordonată a regelui, despre care se dusese vestea până departe. Aventurile sale uimiseră și scandalizaseră multe urechi. Se vorbea, în acea perioadă, de escapadele regale de la castelul din Haga, unde Gustav se încheia luni întregi însoțit de prea frumoase doamne (de multe ori în număr de trei deodată).

Complotului i s-a raliat întreaga aristocrație suedeză, lezată de deciziile cuprinse în *Actul de unire și securitate*, ale cărui prevederi o îndepărtau de la accesul nelimitat în posturile de conducere, acces ce devenise acum liber pentru toți cetățenii, indiferent de poziție socială și rang, și o supuneau la plata unor taxe de stat.

În această atmosferă, nu s-a căutat mult omul potrivit pentru a-l elimina pe Gustav. Un căpitan, pe nume său Anckarström, a fost de acord să comită crima. Ocazia s-a ivit la 16 martie 1792, când, la Opera Suedeză, regele a anunțat un bal mascat. Aici, în plină agitație, căpitanul s-a apropiat de Gustav și l-a împușcat în cap, de la mică distanță. Evenimentul avea să fie sursă de inspirație pentru opera lui Verdi, *Bal mascat*. Regele nu a murit pe loc, ci a supraviețuit destulă vreme pentru a-i aresta pe conspiratori. Moartea a survenit abia la 29 martie, după ce îl încoronase pe fiul său, îi executase pe conspiratori și smulseseră jurământul nobililor de a menține prevederile Constituției sale. Își încheiaseră misiunea și intrase în posteritate. ■

„De câte ori nu-mi spusese ea înainte: Carol este făcut să domnească; pe Carol l-am pregătit eu pentru domnie.“ Ca urmare, regina Maria era convinsă că noul rege va domni sub „inspirația“ ei, că ea va juca un rol important în viața politică a țării, așa cum fusese în timpul regelui

Ferdinand. Era convinsă că „Elena nu a știut să ia pe Carol; putea face din el ce vroia; Carol nu are decât o slăbiciune – viața de familie; Elena nu a știut să-i creeze o viață de familie simpatice și acum singur nu știe ce să facă“.

Potrivit însemnărilor lui Constantin Argetoianu, din care am citat mai sus, regina Maria a primit cu bucurie urcarea pe tron a principelui. Viața avea să-i demonstreze însă curând cât de mult se înșela. Hotărât să concentreze în mâinile sale întreaga putere, Carol a văzut un obstacol serios în personalitatea puternică a mamei sale.

CAROL II – REGINA MARIA: RĂZBOIUL ORGOLIILOR

ȘTEFANIA CIUBOTARU

La scurt timp după urcarea pe tron, în 1930, noul rege a făcut o adevărată „curățenie“ la Palat, înlocuind cea mai mare parte a personalului din timpul regelui Ferdinand și al Regentei și promovând „oameni noi“, profund devotați persoanei sale. Cea mai importantă înlocuire a fost aceea a lui Constantin Hiott în funcția de mareșal al Palatului cu generalul Constantin Ilasievici și instituirea funcției de secretar particular al regelui, încredințată lui Constantin (Puiu) Dumitrescu (*Magazin istoric*, nr. 5/2000).

Durere cu „zâmbetul pe buze“

Imediat după sosirea ei la Cotroceni (în momentul urcării lui Carol pe tron, regina Maria se afla la Viena), aceasta a găsit o scrisoare din partea lui Barbu Știrbey – prietenul de o viață –, prin care acesta o anunța că el nu va mai fi în București la sosirea ei. „Mă costă foarte mult să spun asta, dar consider că este în interesul cel mai mare al Măriei Tale.“ Îndepărtându-se singur de ea, Știrbey spera s-o cruțe de resentimentele lui Carol față de el. Sub pretext că Știrbey declarase că „în maximum 48 de ore de la venirea

lui în țară, Carol va fi deportat sau împușcat“, regele ordonase o strictă supraveghere a celui care fusese „eminența cenușie“ a Palatului (*Magazin istoric*, nr. 6/1999).

La numai câteva zile după întoarcerea reginei Maria de la Viena, șeful casei sale, legătura dintre curtea ei și guvern, fusese nevoit să demisioneze. Două săptămâni mai târziu, primul aghiotant al reginei a fost transferat la un regiment. Dintr-o dată, Maria a descoperit că întregul său personal s-a redus la un singur aghiotant, colonelul Zwiedenek, care fusese însă depozat de epoletii regali și purta uniforma unui simplu ofițer de artilerie. În momentul în care s-a plâns, reginei i s-a trimis un al doilea aghiotant, în realitate un spion al regelui.

Cu toate acestea, regina și-a propus să rămână calmă, încercând să se convingă că pentru ea „cea mai bună politică este nici un fel de opoziție, o acceptare cu zâmbetul pe buze a autorității lui Carol, o supunere de bună voie; când ceasul întunecării va trece – își spunea ea – el va trebui să se potolească“.

Se amăgea. Lucrurile nu s-au schimbat: „Nu mi se cere niciodată părerea – se plânga ea – în legătură cu schimbările care au loc la Cotroceni;

lucrurile doar dau buzna peste mine și eu nu văd cine este lângă el, care să-i poată da sfaturi înțelepte de bun simț." Secretarul particular al regelui i se părea un om pe care nu-l putea privi fără să se cutremure, mai ales când a aflat că acesta se lăudase „cu extraordinarul sistem de spionaj pe care îl instalase la Palatul Cotroceni", ca să raporteze orice mișcare a reginei Maria. Tot acest secretar îi intercepta corespondența expediată, informându-l pe rege.

La fel de greu a lovit-o și măsura luată de Carol de limitare aspră a listei civile. I-a anulat chiar și „uzurfructul proprietăților regale [nu de la Domeniile Coroanei, care de fapt aparțineau statului, doar administrarea și profitul intrau în buzunarul regelui, ci de la proprietățile particulare, care nu aveau nici o legătură cu cele ale statului]...", cum stipulase regele Ferdinand în testamentul său. Din nou regina Maria nu a reacționat, temându-se să nu declanșeze un scandal.

Continua să spera că puterea îl va face pe Carol să se poarte mai generos cu familia sa. Dar la 29 octombrie 1930, la cea de a 55-a aniversare a zilei de naștere a Mariei, Carol i-a solicitat o întrevedere, cerându-i să rupă relațiile cu nora sa, principesa Elena, considerând că prietenia cu aceasta constituia o insultă la adresa lui. Maria a refuzat, iar măsurile represive ale regelui s-au intensificat. „Mamei – scria principele Nicolae – nu i se mai permitea să participe la ceremonii oficiale, i-a fost redusă la minimum activitatea socială, ba chiar Carol a făcut o schiță în care a inventariat societățile de binefacere pe care avea dreptul să le patroneze. A insistat ca ea să-și achite cheltuielile de călătorie de acasă și din

străinătate și, ceea ce a întrecut orice limită, a întârziat cu două sau trei luni să-i plătească banii necesari întreținerii suitei, strângând pentru sine dobândă acestora."

Pentru a o izola, Carol a încercat să o împiedice să-și primească prietenii la Palatul Cotroceni, pentru că, spunea el, „toate criticile la adresa lui pornesc de la Cotroceni și că toți cei ce vin să o vadă pe regină răspândesc vorbe neloiale și defăimătoare la adresa lui".

Pentru a masca opiniei publice că nu se afla în relații bune cu mama sa, Carol a invitat-o să petreacă Crăciunul anului 1930 la Sinaia.

„Complotul” de la Balcic

Fire orgolioasă, mândră și sensibilă la orice astfel de manifestare a fiului său, regina Maria a trăit perioade de rădăcină disperată. Un asemenea moment e povestit de C. Argetoianu. În toamna anului 1931, profund jignită de comportarea fiului ei, Maria i-a chemat la Balcic pe principele Nicolae și pe mareșalul Averescu, propunându-le să o ajute să-l răstoarne pe Carol și să o proclame pe ea regentă. Indignat, Nicolae a refuzat și, întors la București, a povestit totul fratelui său. Carol n-a dat prea mare atenție acestei întâmplări, dar relațiile cu mama sa s-au tensionat și mai mult. Argetoianu observa însă jocul regelui: se făcuse a nu da prea mare atenție celor întâmplate pentru a se elibera de orice sentiment de recunoștință față de Nicolae, care se lăuda că prin atitudinea lui „salvase Coroana". Iar căsătoria lui Nicolae cu Ioana Doletti, la 28 octombrie 1931 (*Magazin istoric*, nr. 12/2000) a fost cel mai bun pretext pentru a rezolva radical problema: exilarea proaspătului cuplu.

Cineva a întrebat-o pe regina Maria de ce nu pleca din țară, pentru a se stabili în străinătate. Răspunsul ei: „Sunt prea mândră ca să locuiesc între străini; e ca și cum aş recunoaște că mi-am ratat viața."

Popularitatea lui Carol era însă în scădere, zvonindu-se chiar că s-ar fi plănuit un atentat la viața sa, cu prilejul paradei de la 10 mai 1934. Pentru a se proteja, regele i-a permis mamei sale să ia parte la paradă. Hannah Pakula, biografa reginei, prezintă astfel acest moment: „Îmbrăcată în tunică roșie, închisă cu găitane frumos lucrate, cu o cămașă albă și caschetă de roșiori cu egrete, regina Maria a produs senzație; românii ovaționând și aclamând se înghesuiau să o poată zări pe cea care nu mai apăruse în ultima vreme; nebunia plăcută determinată de regina Maria a contrastat dureros cu primirea doar politicoasă făcută regelui."

Îndepărtată de familie, izolată de prieteni, reginei i s-a părut iarna 1934-1935 tristă și lungă. S-a gândit să călătorească; mai întâi a făcut o vizită în Anglia, apoi în Austria și Iugoslavia.

Principesa Maria și principele Carol în 1909

La întoarcere i s-a spus că românii voiau să sărbătorească cea de a 60-a aniversare a zilei sale de naștere prin trimeri de delegații și o paradă de gală la București. A fost încântată de veste. Planuri mari ...

„Ce crede, că vreau să îi iau locul?”

Dar regele, el ce părere avea despre toate acestea?

Carol nu împărtășea entuziasmul mamei sale. Temându-se că manifestările plănuite la București i-ar putea scădea prestigiul, i-a cerut primului ministru să-l anunțe pe șeful casei reginei că el contramandea festivitățile din Capitală. În același timp, delegațiile unor înalte doamne, care nu putuseră fi prezente la Peleş – unde avusese loc o sărbătorire în cadru mai restrâns – fiind invitate de regină la Palatul Cotroceni, nu s-au mai putut prezenta, vizita lor fiind contramandată de rege. Faptul a întristat mult pe regină. „Gelozia lui față de mine – notează regina – este de nepriceput; ce crede, că vreau să îi iau locul?; în loc să profite de simpatiile pe care le am în țară și în străinătate și pe care nu cer mai mult decât să le pun în slujba lui, el mă jignește la fiecare ocazie.”

Un nou moment dificil și care a încordat și mai mult relațiile dintre Carol și Maria a fost acela când regina a refuzat să o primească pe Elena Lupescu. Trebuia să o refuze, întrucât știa că Lupeasca ar fi folosit întâlnirea în scopuri politice. „Dacă o primesc – scria regina – voi cădea în mâinile ei și în cele ale acoliților ei.”

Refuzul reginei l-a supărat și mai tare pe Carol II, care i-a îngăduit și mai mult posibilitățile

de mișcare, punând-o la cheremul lui Ernest Urdăreanu, numit în 1936 mareșal al Palatului. Prin intermediul acestuia, regina a primit știrea că era obligată, atunci când pleca în străinătate, să vină cu bagajele la Palat, pentru a fi controlate.

Dar nici una dintre măsurile luate de rege nu au rănit mai mult orgoliul reginei ca festivitățile de inaugurare a Arcului de Triumf. Atunci, regele Carol a ținut un discurs în care a elogiat pe toți cei care își aduseseră contribuția la Marea Unire. „Ascultând cum se derulează discursul – scria regina –, nu puteam să nu mă gândesc că acum va veni vorba și despre mine.” Dar, deși îi ceruse să stea lângă el, regele n-a spus un cuvânt despre mama sa, iar aceasta s-a simțit profund nedreptățită.

Anul 1937 avea să-i aducă cea de pe urmă umilire, când regele i-a interzis orice legătură directă cu guvernul, dând dispoziții ca toate solicitările să fie făcute în viitor prin Casa regelui.

A fost picătura care a umplut paharul: i-a trimis fiului său o lungă scrisoare prin care își exprima mâhnirea și protestul față de tratamentul la care era supusă și-i făcea numeroase imputări. „Deși am trăit 35 de ani cu tatăl tău, nici un ban din averea lui nu mi-a revenit mie; nu am protestat deloc, dar nu voi uita niciodată că fiul meu poate fi atât de lipsit de afecțiune.”

Și de parcă n-ar fi fost de ajuns, regina Maria a descoperit că, fără știrea ei, regele o retrogradase de la titlul de regină la cel de reginamamă. N-a putut face altceva decât să constate cu durere: „Am fost regina acestei țări și am poziția mea definitivă recunoscută de Parlament; este de asemenea dreptul meu la titlul de regină Maria pe care regele Ferdinand a dorit să îl am.”

Tristă și nefericită, la mijlocul lunii iulie a anului 1938, regina Maria s-a stins din viață. ■

Regele Carol II și regina Maria la festivitățile de inaugurare a Arcului de Triumf, decembrie 1936

ÎN BUCUREȘTI ACUM 50 ANI

Evenimentul central al acestor luni îl constituie publicarea, la 18 iulie, a proiectului noii Constituții a Republicii Populare Române. Constituția în vigoare fusese adoptată de Marea Adunare Națională la 13 aprilie 1948. Înainte de 23 august 1944, România fusese guvernată după Constituțiile din 1866, 1923 și, respectiv, 1938. Ca și aceea din 1948, noua lege este alcătuită după model sovietic, conștințind atotputernicia regimului democrat-popular.

Constituția a fost votată de Marea Adunare Națională a R.P.R. câteva săptămâni mai târziu. Întrucât legea prevedea introducerea unei stele în cinci colțuri în noua stemă, deputații s-au și grăbit s-o ... instaleze. Un comentator notează: „Seriozitatea parlamentarilor comunisti apare și cu ocazia adoptării Constituției din 27 septembrie 1952, când stema republicană, adoptată la 8 ianuarie 1948, este înzestrată cu o stea roșie în cinci colțuri. Cu mare solemnitate se aplică, chiar în ședința în care s-a adoptat Constituția, steaua roșie peste stema existentă în sala de ședințe a Marii Adunări Naționale, în entuziasmul de nedescris și aclamațiile membrilor acesteia, fără ca nimeni să se sesizeze de ridicolul situației” (Eleodor Foçșeneanu, *Istoria constituțională a României, 1859-1961*, București, 1998).

Câți dintre copiii din acei ani nu recitau la serbările din grădinițe sau școli versurile unei răspândite poezii din epocă: „Iar steluța cea de sus/ Oare ce-o avea de spus?/ Socialismul – spune ea./ Se clădește-n țara mea”.

Studierea Constituției era obligatorie pentru elevii din clasa a VII-a, după un manual la întocmirea căruia „a servit ca model manualul de Constituție a U.R.S.S., de V.A. Karpinski”.

În planul organizării administrative, Constituția prevedea (capitolul II, art. 18-21) constituirea Regiunii Autonome Maghiare, „formată din terito-

riul locuit de populația compactă secuiască și are conducere administrativă autonomă, aleasă de populația Regiunii Autonome”. Ea cuprindea raioanele Ciuc, Gheorghieni, Odorhei, Reghin, Sângeorgiu de Pădure, Sf. Gheorghe, Tg. Mures, Tg. Secuiesc, Toplița.

Chiar de a doua zi, 19 iulie 1952, presa publică entuziaste ecouri ale oamenilor de cultură, știință, muncitori, țărani, casnice etc. la adresa proiectului.

Retras din viața publică, C. Rădulescu-Motru notează în însemnările sale (rămase până nu demult inedite și publicate de Editura Floarea Darurilor din București; *Magazin istoric*, nr. 4-7/1997: 12/2000; 1, 2/2001). „Dintr-o ochire rapidă, se poate vedea că acest proiect, ca tot ce se face astăzi în România, are ca scop să pregătească alipirea R.P.R. la celelalte republici din Uniunea Sovietelor Ruse, dând deocamdată o bază legală constituțională la imixtiunea guvernului din Moscova în politica statului român.”

Prin înființarea Regiunii Autonome Maghiare, consideră C. Rădulescu-Motru, „sfârșește existența statului român ca stat național. Statul român este de acum înainte un stat fără unitate națională în suveranitatea sa”. Iar introducerea stelei roșii,

„steaua în cinci colțuri, steaua rusească [...] anunță de pe acum că R.P.R. este una din republicile Sovietice Ruse. Iată, ar spune Eminescu, de ce proiect de Constituție se învredniciră saltimbancii și irozii din vremea ocupației rusești”.

În fine, venerabilul filosof, scos din Academia Română în 1948, își face procese de conștiință pentru activitatea sa trecută. „Când scriu aceste rânduri, cu greu reușesc a înăbuși în mine incriminările pe care le merit, anume de a nu fi contribuit îndeajuns în lunga mea carieră de profesor de filosofie la întărirea energiei sufletului românesc,

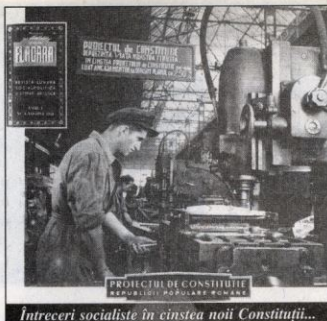
În plină vară

pentru a-l face mai rezistent la propaganda comunistă. Dimpotrivă, l-am făcut mai accesibil acestei propagande, deoarece n-am insistat îndeajuns asupra rolului moral pe care-l au cunoștințele filosofice. Timp de patruzeci de ani am pregătit astfel mai mulți amatori de filosofie și mai deloc filosofi adevărați. Și amatorii de filosofie au devenit ușor dialecticieni comuniști.”

Capitala de acum cinci decenii este

evocată și de un cititor al rubricii noastre, domnul colonel inginer în rezervă Florian Popa, pe atunci sublocotenent în Ministerul Forțelor Armate, care venise în București din Orașul Stalin (Brașov) să urmeze cursurile serale ale Institutului Politehnic: „Orașul îmi părea obositor, zgomotos și chiar murdar. Mijloacele tehnice de salubritate erau aproape inexistente. Mijloacele de transport în comun (tramvaiete) erau învechite și insuficiente, mereu aglomerate. Lipseau alimentele de bază, unele erau raționalizate (zahăr, făină etc.), iar prețurile erau destul de ridicate. Era speculă în piețe sau «la negru» (comerțul clandestin). Stofele și alte articole de larg consum se cumpărau pe «cartele pe puncte».

Ca imagini ale sărăciei Bucureștilor din acea vreme erau cele două târguri de vechituri: «Taica Lazăr» (din Piața Națiunii, desființat prin 1953) și celebrul «Talcioac» duminical, de la periferia Capitalei, în zona Dudești-Ciopelea [amintit, între alții, de G. Călinescu în romanul său *Bietul Ioanide* – n. I. L.]. La «Taica Lazăr» te pierdeai printre dughene și magherițe pline până la refuz cu tot felul de vechituri, mai ales îmbrăcăminte și încălțăminte, la prețuri accesibile chiar și celor foarte săraci. La «Talcioac», într-o aglomerație infernală, se ofereau spre vânzare cele mai felurite obiecte. Vânătorii erau la fel de feluriți: foști proprietari, intelectuali sau funcționari epurați, ofițeri trecuți în rezervă, persoane care primeau diferite produse din Occident ș.a.

Întreceri socialiste în cinstea noii Constituții...

Unele obiecte se vindeau la prețuri deosebit de scumpe în raport cu puterea de cumpărare a oamenilor simpli.”

Si în aceste luni au loc schimbări de cadre în aparatul de partid și de stat. Între acestea, menționăm eliberarea, la 5 iulie, prin Decret al Președintelui Marii Adunări Naționale, a Anei Pauker din postul de ministru de Externe. Funcția este preluată de Simion Bughici, rechemat din însărcinarea de ambasador al R.P.R. în U.R.S.S. Trimis al României la Moscova este numit M. Dalea.

Mai reținem și o schimbare în corpul diplomatic din Capitală: ambasadorul S.I. Kavtaradze – primul trimis al U.R.S.S. în R.P.R. – cedează postul lui A.I. Lavrentiev.

Este în plină desfășurare campania de recoltare, cu întreceri socialiste în cinstea zilei de 23 august. Pe lângă veștile de pe ogoare, presa informează despre realizări și din alte sectoare de activitate. Printre ele, intrarea în exploatare a termocentralelor de la Doicești (județ Dâmbovița) și Ovidiu II (județ Constanța). Prima a fost construită în colaborare cu ingineri și muncitori cehoslovaci, cealaltă cu sprijinul tineretului care lucrează pe șantierul canalului Dunăre-Marea Neagră.

Pe strada 11 iunie, intră în funcțiune Fabrica de Materiale Didactice de pe lângă Ministerul Învățământului Public, care produce articole didactice, după cum notează entuziast *Scântea* din 17 iulie, „superioare din punct de vedere calitativ față de materialele importate pe vremuri din țările capitaliste”.

In cele mai felurite sectoare de activitate există o față ascunsă a lucrurilor care, din când în când, răzbate în paginile presei. Se practică hoția, mita, în pofida unor sancțiuni severe.

Printre alte cazuri, sunt făcute publice pedepsele date unor funcționari, gesționari și comercianți de la

...al cărei proiect este dezbătut și în familie

I
U
L
I
E

A
U
G
U
S
T

1
9
5
2

OCS „Alimentara” care, scrie *Scânțiea* din 6 iulie, „au furat timp de luni de zile mari cantități de alimente raționalizate: zahăr, ulei, paste făinoase, săpun” din cotele destinate cantinelor, spitalelor, creșelor din raioanele 23 August, 1 Mai, I. V. Stalin. Unul dintre inculpați declară că el fura „câte 20-30 kg ulei la fiecare 2-3 zile”.

Hoții sunt condamnați la pedepse cu închisoarea între 3 și 14 ani, la plata a 37 943,45 lei despăgubiri și a câte 200 lei cheltuieli penale (un ziar costa 0,20 lei).

Un alt grup, scriu ziarele, de afaceriști și sabotori, foști funcționari ai Direcției Colectărilor și Achizițiilor (DCA) din Ministerul Industriei Ușoare, sunt judecați pentru luare de mită. Ei repartizau preferențial, contra unor sume bănești, unor patroni de ateliere de fabricat opinci deșeurile de cauciuc colectate de DCA.

Sunt „demascați” și sancționați și cei care nu-și îndeplinesc obligațiile impuse de stat în privința predării cotelor de cereale, carne, zarzavaturi etc.

Viața Capitalei, din 1 iulie, recomandă măsuri drastice împotriva „chiaburilor și cozilor lor de topor”. Între altele, este criticată conducerea Sfatului Popular din comuna Dobroești, subordonată raionului 23 August. Aici, planul de colectare a câmii pe primul trimestru a fost realizat doar în proporție de 11 la sută, iar cea a laptelui de 78,9 la sută.

Predarea cotelor obligatorii de cereale era o măsură economică împovăraătoare pentru țărani, generatoare de abuzuri și suferințe, care loveau, în primul rând, în cei înstăriți, etichetați drept chiaburi, sabotori, dușmani ai poporului.

După 1989, s-au publicat multe mărturii din acei ani dramatice. Iată ce-și amintește un adolescent de 15 ani, Vlad Lipșa, din Iași, despre cele suferite de străbunica sa, Victoria Lipșa, din comuna Ipatele, satul Cuza Vodă, județ Iași: „A fost trecut de comuniști în rândul țăranilor chiaburi, i s-au înscenat procese de sabotaj, a fost arestată și bătută de comu-

niști din comună pe motiv că a exploatat muncă salariată.

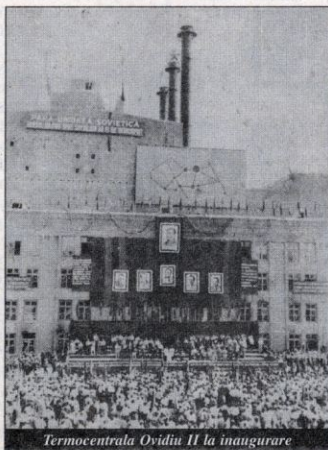
Comuniștii din sat puseseră ochii pe casa cea nouă, pe care vroiau să o transforme în casă de petreceri pentru ei, de aceea și-au intensificat acțiunile dușmănoase pentru a o alunga pe străbunica din sat. Veneau în puterea nopții câte cinci, șase, băteau cu ciomegele în poartă, după care pătrundeau în curte și îi luau căruța cu cai, să se plimbe ei pe unde vroiau zile întregi [...].

Tot ce a avut în gospodărie – suri, hambare, coșare, casa veche au fost distruse în câteva săptămâni” (*Exerciții de memorie*, București, 1999).

Luni de plină vară, cu zile de concedii, de lexsursii. Bucureștenilor rămași în oraș le stau la dispoziție mai multe locuri de petrecere a timpului liber. Între altele, Parcul I.V. Stalin (Herăstrău). Iată, de pildă, programul de spectacole ale zilei de joi, 10 iulie: piesa *Ion Vodă cel Cumplit*, de Laurențiu Fulga (Teatrul de vară); conferința *Cucerirea deșertului – canalul Turcmen*; concert susținut de orchestra sindicală „23 August”; film artistic (Estrada pentru amatori); prezentare de carte pentru tineret, *Lupta tineretului coreean pentru libertate și independență*; concert al orchestrei folclorice (Casa de cultură); spectacolul teatrului de păpuși „Prichindel” (Estrada pentru copii).

Nu peste tot însă activitatea culturală este bine organizată. De exemplu, la Clubul cultural și sportiv al Fabricii de medicamente nr. 7, de pe str. C. A. Rosetti, reporterul *Vieții Capitalei*, care l-a vizitat, scria cu învidinare la 9 iulie: „Se pot observa câteva mese de șah care stau îngrămădite într-un colț, fără a fi prea des folosite, câteva rafturi cu cărți izolate într-alt colț al camerei. Există însă și un pian care sună strident sub mâinile unor necunoscuți strecurăți aici și care cântă tot soiul de «melodii» de jazz american în al cărui ritm sălbatic topăie, zguduind podelele, câteva perechi de dansatori.

Ore în șir – continuă reporterul – până noaptea țăr-

Termocentrala Ovidiu II la inaugurare

ziu, bulevardieri, oameni pe care nu-i preocupă munca cinstită, unele ale dușmanilor regimului nostru, își găsesc aici un loc prielnic de «distracție», denaturând conținutul unei adevărate reuniuni de dans, prin introducerea unor așa-zise melodii care nu au nimic comun cu muzica.”

In 1951-1952, în învățământul de cultură generală funcționau 15 520 școli, cu 74 696 profesori și 1 830 152 elevi. Mai erau 110 școli pedagogice, cu 34 722 elevi, 375 școli medii tehnice – 110 000 elevi, 484 profesionale de ucenici – 106 953 elevi.

În învățământul superior erau 142 facultăți, cu 8 917 cadre didactice și 61 123 studenți. *Anuarul statistic al R.P.R.* înregistrează, pentru prima dată, în 1952, un număr de 357 studenți străini care studiază în România.

În 1952, funcționau 52 case raionale de cultură, 12 071 cămine culturale și case de citit, 1 469 „colțuri roșii” (spații amenajate pentru activitățile propagandistice) în gospodăriile agricole colective și 7 033 cluburi și „colțuri roșii” sindicale (în întreprinderi și instituții).

Erau 7 biblioteci centrale (naționale) cu 2 577 mii volume, 61 universitare (4 180 mii volume), 4 120 documentare (2 851 mii volume), 15 770 școlare (4 909 mii volume), 18 763 publice (17 670 mii volume).

Funcționau 1 355 cinematografe, dintre care 65 mobile (caravane cinematografice). În 1952 s-au editat 2 859 titluri de cărți și broșuri cu un tiraj de 52 140 mii exemplare. În limbile minorităților naționale, au fost tipărite 879 titluri, într-un tiraj de 5 926 mii volume. Apăreau 102 ziare în 662 837 mii exemplare și 158 reviste în 40 906 mii exemplare.

Stiri felurite. În taberele școlare de vară din împrejurimile Capitalei (Floreasca, Băneasa, Lacul Tei, Mogoșoaia, Brădetului) își petrec vacanța peste 2 000 de elevi.

Se deschide linia aeriană București-Galați-Tulcea; distanța parcursă într-o oră și 40 minute, cu o staționare de un sfert de ceas la Galați.

Cărți pentru noul an școlar

candidatului trebuie să cuprindă: declarație tip de înscriere; certificatul de naștere; certificatul de cetățenie; certificatul de absolvire (pentru unele categorii) și dovada că puteau să se înscrie în învățământul superior; declarația candidatului asupra stării materiale și al părintelui (sau susținătorului); certificat de sănătate eliberat de policlinica studentescă; recipisa de plată a taxei de 5 lei și o fotografie 6/9.

In final, câteva informații culturale. Studioul cinematografic „București” realizează primele filme românești de desene animate în culori: *Războiul neascultător*, *Albina și porumbelul*, *Doi iepurași* și *O poveste cu doi ursuleți*. Primele două producții vor reprezenta România la festivalul internațional de la Karlovy-Vary (Cehoslovacia). La același festival, țara noastră participă și cu lung-metrajul *Mireea Cocor*, realizat după romanul omonim al lui Mihail Sadoveanu.

O nouă promoție de actori la Institutul de Teatrul „I.L. Caragiale”. Printre absolvenți – Tamara Buciuceanu, Zoe Anghel, Eugenia Bosâncăanu, Benedict Dabija, Boris Ciornei, Aurelia Sorescu, Gheorghe Oprina, Constantin Guriță, Vasile Nițulescu ș. a.

„Sovromfilm”, înființată în 1946 și care, scrie *Viața Capitalei*, din 19 iulie, „a depus o importantă și neîntreruptă activitate, îndeplinindu-și cu succes sarcina de difuzare și popularizare a filmelor”, se desființează. Se constituie Direcția Difuzării Filmelor din Comitetul Cinematografiei de pe lângă Consiliul de Miniștri. ■

Rubrică de
Ioan LĂCUSTĂ

Clipe de destindere într-o unitate militară

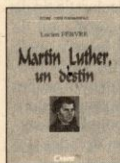
PENTRU BIBLIOTECA DUMNEAVOASTRĂ

CĂRȚI DE LA EDITURA CORINT

● **Gheorghe I. Brătianu – ACTIUNEA POLITICĂ ȘI MILITARĂ A ROMÂNIEI ÎN 1919 ÎN LUMINA CORESPONDENȚEI DIPLOMATICE A LUI ION I.C. BRĂȚIANU** (ediție îngrijită și prefată de Șerban Papacostea).

2001, 164 pp.

● **Lucien Febvre – MARTIN LUTHER, UN DESTIN** (post-fată de Robert Mandrou).

2001, 230 pp.

● **Lucien Musset – INVAZIILE. VALURILE GERMANICE** (cu un supliment bibliografic de Stéphane Lebecq, prefată de acad. Dan Berindei, traducere și note de Ecaterina Lung).

2002, 320 pp.

● **Lucien Musset – INVAZIILE. AL DOILEA ASALT ÎMPOTRIVA EUROPEI CREȘTINE (SECOLELE VII-XI)** (traducere de Ovidiu Cristea).

2002, 251 pp.

● **Yvan Combeau – ISTORIA PARISULUI** (traducere de Traian Fițescu, prefată de Alexandru-Murad Mironov).

2002, 144 pp.

● **Plamen Pavlov, Iordan Ianev, Daniel Cain – ISTORIA BULGARIEI** (prefată: Gheorghe Zbucnea).

2002, 189 pp.

● **Pascal Lorot – PERES TROIKA. URSS SUB GORBACIOV. 1985-1991** (traducere și note: Cristina Jinga).

2002, 151 pp.

● **Jean-Luc Marret – TEHNICILE TERORISMULUI. METODELE ȘI PRACTICILE „MESERIEI DE TERORIST”** (cu o prefată a autorului pentru ediția în limba română; traducere: Oana Rizescu).

2002, 189 pp.

● **Daniel Chirot – SCHIMBAREA SOCIALĂ ÎNTR-O SOCIETATE PERIFERICĂ. FORMAREA UNEI COLONII BALCANICE** (cu o prefată a autorului pentru ediția în limba română; traducere și post-fată: Victor Rizescu).

2002, 310 pp.

● **Guy Testas, Jean Testas – INCHIZIȚIA** (traducere și note: Cristina Jinga; prefată: Cristian Antim Bobicescu).

2002, 140 pp.

● **V. Cristian – ISTORIA ASIEI** (prefată: Mihai Cojocariu).

2002, 205 pp.

● **Dimitri Obolensky – UN COMMONWEALTH MEDIEVAL: BIZANȚUL. EUROPA DE RĂSĂRIT, 500-1453** (traducere: Claudia Dumitriu; post-fată: Nicolae-Serban Tănăsoca).

2002, 525 pp.

*„Noi le vrem sănătoase, viguroase,
împlinite, bine hrănite și caste laolaltă,
adică fierbinți și reci.“*

LOGODNĂ ȘI CĂSĂTORIE ÎN VREMEA LUI MONTAIGNE

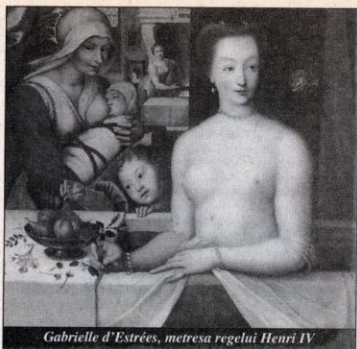
Relații sexuale înainte de căsătorie? Am fi tentați să credem că numai astăzi sunt un lucru obișnuit. Și totuși, în satele Franței din secolul XVI erau cea mai curentă practică. Cu totul altfel se „gestiona“ problema în casele burghezilor. Este concluzia unei lucrări recent apărută la Paris, semnate de Madeleine Lazard și intitulată *Les avenues de Fémynie* (Devenirile feminității). Pe baza acesteia, colaboratorul nostru MIHAI POPESCU prezintă statutul unei tinere fete de măritat în Occident.

La oraș, în familiile nobiliare și burgheze, în care părinții hotărau foarte devreme căsătoria fiicei lor, exercitau asupra ei o supraveghere constantă și se îngrijeau să-i păstreze fecioria, se poate presupune că tânăra nu avea ocazia de a trăi plăcerile erotice înaintea măritișului. Cu totul altfel se petreceau lucrurile la țară și în clasele de jos de la oraș. Vârsta căsătoriei, foarte târzie din motive economice (25 sau 28 de ani), îi împiedica pe tineri să aibă, în deplină legalitate, o viață sexuală pentru care erau maturi de aproximativ zece ani.

La țară, conform unui rit popular, era admis ca tinerii și tinerele să se poată întâlni înainte de

nuntă. Când doi îndrăgostiți își făcuseră promisiunea de a se căsători, cu asentimentul familiilor, băiatul avea dreptul de a-i face curte iubitei sale, de a o vizita, chiar și în timpul nopții. Ei puteau chiar să se mângâie. În Champagne, în registrele parohiilor din secolul XVI, înaintea Conciliului de la Trento (1563), nu găsim căsătorie care să nu fi fost precedată de logodnă. Anunțarea solemnă a căsătoriei, afișată la biserică și la primărie, culmina cu ceremonia nunții.

Dar Champagne nu era singura regiune din Franța în care a face curte presupunea o anumită libertate a întâlnirilor prenuptiale. Priveghiurile,

Gabrielle d'Estrées, metresa regelui Henri IV

balurile, tîrgurile permiteau întîlnirile. În Veneția, era un obicei care permitea băieților și fetelor, de la 15 ani până la căsătorie, să se îmbrățișeze ori să se sărute în public, ba chiar, mai puțin public, să se mîngâie reciproc. Tinerii rămăneau în grup, pentru a nu merge prea departe, desigur. În Savoia, tinerele fete aveau libertatea de a primi în patul lor băieții veniți să le viziteze sîmbăta și în zilele de sîrbătoare. Dar ele își păstrau cămașa de noapte și cereau promisiunea că li se va respecta pudoarea, bazându-se pe sinceritatea partenerilor. Obiceiul a devenit, de altfel, motiv de excomunicare începînd din anul 1609.

Aceste practici, colective sau izolate, aveau un caracter ritual, porneau din inițiativele luate de unii tineri mai îndrăzneți, dar erau tradiționale și trebuia să ajute la încheierea unor legături. Relațiile amoroase înaintea căsătoriei erau deci o realitate vie în zonele rurale, chiar dacă manifestările lor îi puteau face să surădă pe observatorii citadini: ciupituri, mușcăături, luarea cu forța a unei panglici, a unui buchet etc.

Diferența dintre iubirea orașenilor și iubirea țărănilor consta în faptul că aceștia din urmă nu „faceau dragoste” decât cu fetele de mîritat, așteptînd să le ia în căsătorie, în timp ce iubirea cavalerescă se adresa femeilor mîritate.

Concubinajul prenupțial, obișnuit în Corsica, preceda cu mai multe luni sau mai mulți ani nunta binecuvîntată de Biserică. Nu era vorba despre intimități între cei logodiți, ci despre o adevărată coabitare. De asemenea, în Țara Bascilor, tinerii care își promiseau pur și simplu că se vor căsători în prezența preotului puteau să locuiască împreună, ca fiind logodiți. În anul 1612, temutul Pierre de Lancre, care a condus numeroase procese împotriva vrăjitoarelor în teritoriul Labourd, azi în arondismentul Bayonne, denunța libertatea pe care și-o permiteau bascii de a-și lua neveste

„pe încercate”, cu cîtiva ani înainte de a le lua în căsătorie.

Un alt magistrat, Jean d'Arrerac din Bordeaux, atesta în lucrarea sa *Pandecte*, publicată în 1601, că această căsătorie „pe încercate” avea forța unui adevărat obicei, de care tribunalele trebuia să țină seama. În Labourd, bărbații nu primeau binecuvîntarea nupțială decît după ce trăiseră mai mult timp cu nevestele lor. Căsătoria de probă și încercarea fecundității trebuie să fi fost în uz în multe alte regiuni din Franța și din Europa.

Autoritățile religioase, catolice – mai ales după Conciliul de la Trento – sau protestante, au procedat cu maximă severitate împotriva acestor relații sexuale prenupțiale. Însă la țară ele rămăneau o practică obișnuită. În rîndul claselor sociale cele mai înalte, virginitatea fetelor era, din contră, o lege imperativă. De unde neîncetatele încercări de convingere și recomandările pe care le făceau tații și mamele, frații, rudele, cu amenințările cele mai aspre, și grija taților de a-și căsători fiicele cît mai repede, așa cum afla seniorul Pierre de Bourdeilles de Brantôme (1534-1614), scriitor lacom de scandaluri: ce să faci cu o „fată deja stricată sau care începe să fie”?

Fără amor

Părinții aveau grijă de virginitatea domnișoarelor, considerînd-o ca pe o comoară. Soțul avea dreptul să o verifice, așa cum a procedat acel duce al Florenței care, în noaptea nunții, a cerut unui medic să examineze urina miresei. Medicul a putut să afirme că tînăra fată era așa cum ieșise din pîntecele mamei sale, ceea ce l-a surprins foarte tare pe sot: „Iată o mare minune, a strigat el, că această fată a putut să iasă astfel fecioară de la curtea Franței.”

Nu toți pretendenții erau la fel de exigenți. Unii nu aveau scrupule să ia în căsătorie fete despre care știau că „trecuseră” pe la un rege sau pe la unii nobili, dar ale căror averi și calități îi făceau să uite abaterile de la conduită. Virtutea domnișoarelor de origine nobilă era supusă unor mari riscuri. Sclave ale părinților, ele se lăsau seduse de bărbați inferiori rangului lor – și erau destui – care le intrau în case: profesori, cântăreți din alăută sau din vioară, maeștri de dans, pictori, poeți, pași sau chiar servitori. Private de libertate și de experiența femeilor căsătorite, „ținute din scurt” în privința banilor de buzunar, ele se atașau de primul om pe care îl întâlneau.

Nu rareori se întâmpla ca fetele să fi fost „dezvirginate” de către rude – tați, frați, unchi sau veri. Cerințele firii făceau să le fie iertate fetelor apetitul sexual. Dar imperatiile vieții sociale le sorteau fără milă opoziției atunci când se lăsau pradă ispitei într-un mod prea vizibil. Fata „stricată” era tratată cu dispreț, arătată cu degetul de toată lumea. O asemenea întâmplare nefericită au pătit mai multe domnișoare de onoare ale Caterinei de Medici, care s-a supărat foarte mult din această cauză. Cu toate că încurajase ea însăși legătura uneia dintre ele, cu scopuri politice, a alungat-o pe vinovată. Deși nu era prea multă strictețe privind virtutea domnișoarelor de onoare de la curte, situațiile scandaloase nu erau tolerate.

Cele mai viclene, instruite de mamele lor, reușeau să înșele un pretendent credul, care lua în căsătorie, așa cum se spunea, „vaca și vițelul”. Dacă nu, trebuia, ca acea fată de neam foarte bun, care a născut în timp ce Curtea se afla la Lyon, să abandoneze copilul în grija unei femei sărace. Se recurgea la abort, practică obișnuită în acea vreme. Anumite substanțe, puse la dispoziție de farmaciști, împiedicau sarcina sau o făceau să dispară

În loja unui teatru, pictură de Moreau del Tâner, ilustratorul cărții lui J.J. Rousseau, *Molière*, Voltaire

fără a se observa. Alte remedii permiteau unei astfel de fete să pară „fecioară ca înainte”.

Căsătoria avea drept scop principal procreția și nu căutarea plăcerilor amoroase. Toți moralisții secolului XVI sunt de această părere. Filosoful și eseistul Michel de Montaigne afirma că o căsătorie bună refuză „compania și condiția iubirii. Ea încearcă să o reprezinte pe cea a prieteniei”. Există o incompatibilitate considerată firească între „dragoste, foc îndrăzneț și nestatornic, și căsătorie, care cere temelii mai solide și mai statornice”. După opinia lui Montaigne, căsătoriile care sunt rodul unor aventuri amoroase, care urmează unei legături, se destramă cel mai adesea. Faptul de a nu-ți trata soția ca pe o iubită nu era o dovadă de dispreț, ci din contră. Dacă soția știa „să savureze” gustul căsătoriei, ea refuza să joace rolul unei amante, „fiind mult mai onorabil și mai sigură de afecțiunea soțului ca nevastă”.

Sexualitatea conjugală rămânea de domeniul igienei mai degrabă decât al plăcerii. Manualele confesoriilor, foarte instructive în această privință, arătau că penitența soțului care se lăsa antrenat în anumite jocuri erotice cu soția sa era mult mai grea decât dacă ar fi avut loc cu altă femeie, deoarece el era atunci răspunzător de faptul că a încurajat-o spre destrăbălare. Cât despre medici, ei erau de părere că raritatea raporturilor sexuale favorizează procreția.

Medicii, cei înțelegători

Seniorul de Brantôme împărtășea părerea lui Montaigne. Mulți soți încornorați și-au pregătit ei înșiși nefericirea, iar autorul nu-i plânge. Sunt cei care s-au lăsat antrenați atât de mult, în patul conjugal, de plăcerile erotice, pe care Biserica le interzicea. Să-ți învești soția mii de lucruri nerușinate, deochete, mii de trucuri și feluri noi de a face dragoste înseamnă să o încurajezi, după ce

...și iubirea unei curtezeane

O doamnă dezbrăcată în pat, un subiect des întâlnit în miniaturistica ce însoțea romanele medievale deocheate

ai învățat-o atât de bine, să arate altora ceea ce știe. Eventualii amanți sunt avertizați de acest lucru.

Cărțile erotice, precum sonetele lui Pietro Aretino, scriitorul italian fiu al unui gentilom și al unei curtezane – care se vindeau în număr mare în strada Saint-Jacques (autorul aflase acest lucru de la un librar) –, îmbogățite cu figuri și tablouri sugestive, serveau atât pentru practica amoroasă, cât și pentru a-l face pe soț să ajungă încornorat.

Medicii, fiind mai compătimitori față de suferințele femeilor, s-au transformat adesea în aliații acestora împotriva prejudecăților ancestrale. Dacă refuzul de a-și îndeplini datoria conjugală era un act de rebeliune, multe soții, epuizate de nașterile repetate și de obligația de a avea grijă de mai mulți copii, ar fi recurs la dreptul medieval de a scăpa de această obligație. Însă concepția despre căsătorie ca leac împotriva plăcerilor trupesti impunându-se din ce în ce mai mult teologilor din secolele XVI și XVII, ei nu puteau accepta acest refuz, ce risca să-l împingă pe soțul frustrat spre desfrâu.

Senzualitatea feminină nu ne este cunoscută, în secolul XVI, decât prin mărturii masculine, foarte rar prin operele câtorva scriitoare. Femeile, s-a repetat la nesfârșit încă din Evul Mediu, erau mult mai obscene decât bărbații. Datorită fiziologiei lor, castitatea era mai dificilă pentru femei decât pentru bărbați și, prin asta, mai meritorie. Aceasta era și părerea lui Rabelais.

Originalitatea lui Brantôme era de a se fi plasat în perspectiva femeilor referitor la înșelarea soților, spre deosebire de alți autori masculini. Rechizitoriu împotriva tiraniei soților și a geloziei lor mortale, pledoarie în favoarea soțiilor, care vrea să le scuze infidelitățile, de care soții sunt adesea răspunzători, primul discurs din lucrarea *Femeile galante* atestă toleranța și liberalismul autorului

într-un secol nemilos față de adulterul feminin. Dar el vorbește ca un celibatar și se solidarizează cu iubiiții. Era în tabăra celor care îi încornorau pe soți și nu avea, ca aceștia din urmă, vreo responsabilitate morală. Montaigne denunță nedreptatea sancțiunilor sociale ale adulterului: „Femeile nu se înșală deloc atunci când refuză regulile de viață din lume, cu atât mai mult cu cât bărbații le-au introdus fără a ține seama de ele”. El consideră ca fiind odioasă gelozia soților (ca și pe cea a soților, de altfel), obsedați de teama că ar fi înșelați. Analiza pe care o face acestui fenomen dovedește un spirit deschis și imparțialitate cu care ia apărarea femeilor. „Noi le vrem sănătoase, viguroase, împlinite, bine hrănite și caste laolaltă, adică fierbinți și reci.”

Amorul propriu, vanitatea, teama de ridicol sunt cele care dau naștere temerilor de a fi înșelat. Fiindcă viciile sunt cântărite „după interesul nostru”. De unde acest apel la indulgență, lansat de autorul *Eseurilor*. Și la discreție: necazurile și plăcerile căsătoriei sunt păstrate în taină de cei înțelepți. Puțini bărbați au susținut această opinie în acea vreme. Și apărarea pe care o lua soților vinovate ne arată că soarta lor nu era de învidiat.

Despre iubirile din zonele rurale nu știm prea multe, după perioada întâlnirilor prenuptiale. Însă mărturiile sunt numeroase privind asprimea cu care țăranii își tratau soțiile. S-ar putea spune oare că vremea iubirilor lua sfârșit imediat după căsătorie? Liberă atâta timp cât era fată și iubitul căuta să-i obțină favorurile, țăranca își pierdea acea libertate din momentul în care soțul avea tot dreptul să-i ceară împlinirea obligațiilor conjugale.

Soțiile din familiile burgheziei mijlocii – ale negustorilor, meșteșugarilor, intelectualilor, magistraților ori scriitorilor – sunt cel mai greu de cunoscut, deoarece ele nu se făceau auzite, mai ales în privința unui asemenea subiect, iar acest aspect al vieții ori sensibilității lor nu a reținut atenția. Sentimentele și comportamentul soțiilor din clasele sociale cele mai de sus ne sunt cel mai bine cunoscute.

Sexualitatea masculină se leagă în mod esențial de performanță și bravură, în pat ca și pe câmpurile de luptă, acordând mai multă atenție randamentului decât calității. Jucul amoros, conceput de războinici după modelul războiului, implică triumful ardorii cuceritoare a iubirii. Onoarea doamnei constă în a nu ceda, chiar dacă este îndrăgostită pătimaș de asediator, din orgoliu, susțin bărbații, din demnitate, apreciază doamnele. Pentru ele, frustrarea amoroasă tinde să devină perfecțiunea victoriei feminine. Concepția lor privind relația de dragoste ține încă de curtoazia medievală, în care doamna cere de la servitorul și vasalul său așteptare și respect. A ceda „dorinței bestiale” ar însemna să-și piardă feminitatea, să se comporte „ca bărbații”. ■

Am ilustrat acest articol cu imagini surprinse în august 1968, în timpul intervenției care a înăbușit „Primăvara de la Praga”; în foto din dreapta jos, unul dintre artiștii ei, Alexander Dubček

MEANDRELE DISIDENȚEI CECOSLOVACE

LIBUŠE VALENTOVÁ (Praga)

În anul 1968, poporul cehoslovac a trăit un moment extraordinar de unitate și solidaritate, așa cum rareori se întâmplă în istorie. În decursul existenței sale (de 74 de ani), Cehoslovacia a cunoscut asemenea momente poate numai în anii 1937-1938 (amenințarea hitleristă și tratatul de la München), spre sfârșitul războiului (insurecția de la Praga) și în noiembrie-decembrie 1989 („revoluția de catifea”).

Primăvara de la Praga a început „oficial” în ianuarie 1968, imediat după schimbările din organele superioare ale Partidului Comunist din Cehoslovacia, care l-au înlăturat pe Antonín Novotný (primul secretar al Partidului comunist, din 1953), numindu-l în fruntea partidului pe un slovac relativ tânăr (47 de ani) și necunoscut, Alexander Dubček.

În realitate, o anumită schimbare a atmosferei, un fel de dezgheț în politică și cultură se resimțeau încă de la începutul anilor '60: în ciuda cenzurii ideologice, apăreau titluri atrăgătoare din literatura occidentală contemporană; în orașe mari și mici se montau piese de teatru de avangardă; tineri regizori talentați realizau filme reprezentând „noul val al cinematografului cehoslovac”.

În iunie 1967, la al IV-lea congres al scriitorilor cehoslovaci, în cuvântările lui Milan Kundera, Ludvík Vaculík, Václav Havel, Pavel Kohout ș.a., a fost pronunțată public, pentru prima oară, o critică aspră a felului cum se înfăptuia sistemul comunist la noi. În decursul anului 1968, majoritatea membrilor societății cehoslovace (cu excepția unor funcționari conservatori) acționa unitar, condusă de dorința de a se elibera de sub tutela sovietică, de a reînnoi vechi tradiții democratice din perioada interbelică, de a transforma regimul într-un „socialism cu față umană“.

Victoria conservatorilor

Agresiunea militară a țărilor Pactului de la Varșovia (cu excepția României), la 21 august, deși a fost o decepție amară și s-a soldat cu pierderi de vieți omenești, n-a făcut decât să întărească coeziunea poporului în jurul liderilor, precum Alexander Dubček, Ludvík Svoboda (președintele Republicii) și Josef Smrkovský (președintele Parlamentului federal). Încă erau vii idealurile de independență și democrație, pentru care și-a sacrificat viața, în ianuarie 1969, Jan Palach, student al Facultății de Litere.

Această stare de maximă tensiune în societate nu putea însă dura la nesfârșit. În aprilie 1969, în Comitetul Central al P.C.C. au învins, sub ocrotirea puterii militare și politice a Uniunii Sovietice, forțele conservatoare, înclinată spre reintroducerea vechiului model stalinist, întruchipat de noul secretar general, Gustáv Husák (cunoscut, în timpul războiului, ca participant la rezistența antihitleristă; întemnițat în anii '50 ca exponent al „naționalismului burghez slovac“). Noua conducere a partidului și a statului va introduce în curând o cenzură severă în mass-media, va închide ermetic frontierele spre Occident, va pedepsi manifestările de protest la prima aniversare a agresiunii militare, va înlătura

din posturile importante pe funcționarii considerați „progresiști“.

Măsurile purtau o denumire lozincardă: „normalizare“, ceea ce se încadra perfect în *limba de lemn* a epocii. Cetățenii Cehoslovaciei n-aveau de unde să știe atunci că această întoarcere anormală la obediența totală față de U.R.S.S. și la comunismul sclerosat – căreia i se spunea în mod absurd, *normalizare* – avea să dureze peste douăzeci de ani. Din păcate, încă de la începutul acestui proces politic și social, s-a putut observa cum se destrăma treptat unitatea populară, nu de mult de nezdrunțat; cum societatea începea să fie stratificată, nu după principiul de clasă (așa cum preconiza învățătura marxist-leninistă), ci în funcție de loialitatea față de regim.

Puterea reușea să câștige controlul asupra întregii populații prin mijloace felurite, al căror rafinament (sau simplitate) consta în faptul că ele priveau mai toate aspectele individuale sau chiar intime din care este compusă viața unui om: locul de muncă, pregătirea profesională, salariul, familia, perspectivele copiilor, avantajele sociale, senzația de siguranță, posibilitatea de a călători în străinătate etc.

Între strategiile folosite, aș aminti mai ales trei: 1) „verificările“, realizate în P.C.C. și în toate instituțiile, în anii 1970-1971; 2)

Unii membri ai Partidului Comunist din Cehoslovacia, cel puțin după moartea lui Stalin, își trăiau în tăcere viața într-o combinație personală de pragmatism și oportunism. Chiar și cei care nu erau membri de partid izbuteau să facă cariere destul de bine plătite, iar în particular povesteau bancuri despre conducătorii partidului sau criticau substanțial sistemul.

În anii '70, acest fenomen exista de mult, dar numai la sfârșitul deceniului a apărut expresia „zona cenușie“, care îl definea.

Termenul se aplica în principal statutului oamenilor cultivați – unii erau membri de partid, alții nu – care își dădeau seama că, dacă va mai dura, sistemul ne va distruge, atât din punct de vedere moral, ca indivizi, cât și profesional, ca artiști, savanți sau intelectuali. În același timp, acești oameni își dădeau seama că singurul lucru de făcut în împrejurările date era să continue să lucreze în laboratoare, edituri, institute de cercetare și așa mai departe, pentru ca ei să nu-și părăsească obiectivele și pentru ca profesiile și aria lor de expertiză să nu dispară.

Dar ce puteau să facă istoricii, poeții sau scriitorii? Ei nu aveau la îndemână un asemenea teren pentru compromis. Ei nu puteau să publice și să-și câștige existența fără să-și calce pe conștiință și să-și contrazică propria viziune asupra realității. Și atunci au ales să spele ferestre, să devină paznici de noapte pe șantiere sau fochiști, sau tehnologi de irigații în regiuni îndepărtate.

Acești oameni au devenit nucleul celor care au semnat Carta 77, inițiativa pentru apărarea drepturilor omului. Ei nu erau, cum nici eu nu eram, un factor de confort pentru criticii secrețiilor regimului din „zona cenușie“, ci eram într-adevăr neconvenabili, un reproș însușit. Însăși existența noastră îi îndemna pe cei din zona cenușie să se întrebe dacă nu ar trebui să facă mai mult pentru a grăbi căderea regimului, decât să se plângă de el în secret.

(Extras din *Un schimb de scrisori între Joseph Brodsky și Václav Havel*, după *Lettre Internationale*, ediția toamna 1994)

Václav Havel împreună cu soția sa în curtea casei lor de la țară, în 1999

omniprezența Securității (în cehă: StB = Státní bezpečnost); 3) tracasarea și persecutarea oponenților politici, de la amenințări verbale până la exilare forțată sau condamnări la câțiva ani închisoare.

Pe lista neagră - Ionesco și Aragon

Uneori se afirmă că, în comparație cu regimul totalitar din anii '50, care domnea prin teroare și înscena monstruoase procese

politice, această perioadă „normalizatoare“ ar fi fost mai puțin violentă: nu-i trimitea pe disidenți la eșafod și asigura o anumită bunăstare materială (deși foarte relativă, față de Occident). În limbajul oficial al Partidului Comunist, s-a ajuns atunci la un termen specific – „socialism real“, al cărui rol a fost dublu: pe de o parte, să înlocuiască în mințile oamenilor conceptul „socialismului cu față umană“ și, pe de altă parte, să arate că, în condițiile lumii contemporane, divizate în blocuri inamice, nu se poate înfăptui încă acel

socialism ideal la care visau ctitorii învățăturii comuniste. Unii intelectuali cehi l-au supranumit, cu ironia specifică poporului nostru, „socialism de gulaș“, subliniind în felul acesta faptul că nimeni nu murea de foame.

Pe plan spiritual („ideologic“), regimul era însă extrem de violent față de aceia care îndrăzneau să aibă o altă opinie sau să vorbească despre drepturile omului, încercând să-i lichideze pe plan profesional și intervenind chiar și în viața particulară. Situația a fost remarcată și de câțiva intelectuali occidentali: marele dramaturg francez de origine română Eugène Ionesco protesta public, în toamna lui 1968, împotriva ocupației sovietice („Cehoslovacia? Singura țară din Europa care își merită independența.“) și, câteva luni mai târziu, împotriva tăcerii indifferente a statelor democratice („De la Praga până la Londra, numai rușine“). Louis Aragon, cândva un însemnat reprezentant al mișcării comuniste, a caracterizat regimul instaurat la noi în 1969 drept „o Biafră a spiritului“. Inutil să insistăm asupra faptului că cei doi scriitori (împreună cu mulți alții) au fost imediat trecuți pe lista neagră, la fel ca sute de autori cehi, scoși atunci din toate bibliotecile publice.

Străinilor sau tinerilor le este greu să-și imagineze detaliile concrete ale perioadei de „normalizare“, de aceea ne-am propus să amintim pe scurt destinul unor intelectuali cehi, care s-a schimbat radical după instaurarea noii conduceri și după încheierea

„verificărilor“ la locurile de muncă. De data aceasta, nu va fi vorba de cazurile ultracunoscute ale unor disidenți de seamă, precum Václav Havel, ci despre câțiva specialiști din diferite domenii ale culturii, învățământului, științei și vieții publice.

Profesorul administrator

Aș începe cu un istoric, profesorul František Kavka (născut în 1920), renumit medievist. Mulți literați și scriitori români își mai amintesc, fără îndoială, de soția sa, profesoara Maria Kavková (1921-2000), eminentă traducătoare și popularizatoare a literaturii românești în spațiul ceh. Prin intermediul soției, profesorul Kavka a avut ocazia să cunoască bine România, iar odată – prin anii șaizeci – a și publicat (chiar în paginile *Magazinului istoric*) un studiu cu privire la istoria comerțului.

Distinsul profesor, șef al catedrei de istoria Cehoslovaciei prin 1968-1969, implicat în procesul de democratizare al „Primăverii de la Praga“, a fost demis din funcție, exclus din rândurile partidului și, în cele din urmă, în septembrie 1970, dat afară de la Facultatea de Litere.

Cu epurările în mediul istoricilor, atât la Universitatea Carolină, cât și la cele câteva institute ale Academiei de Științe, au fost însărcinați doi istorici mediocri, dar, din punct de vedere ideologic, considerați „nucleul sănătos“: Josef Haubelt și Václav Král.

Totuși, datorită unor colegi cumsecade, domnul Kavka și-a găsit de lucru... ca administrator al depozitului Muzeului Evreiesc de Stat, de unde a ieșit la pensie, după împlinirea vârstei de 60 de ani. Deși pensia lui a fost mai mult decât modestă, a preferat această soluție, consacrandu-se scrisului, deocamdată „pentru sertar“. Abia după 1989, profesorul a putut să se întoarcă la catedră și să îndrume timp de câțiva ani încă o generație de viitori istorici. În ultimul deceniu a publicat la noi și în străinătate o serie de lucrări cu privire la dinastia de

Luxemburg, primate elogios de critica de specialitate, iar în anul acesta, două titluri atrăgătoare, chiar pentru publicul larg: *Cele patru soții ale lui Carol al IV-lea* și *Încoronarea lui Carol al IV-lea ca împărat al Sfântului Imperiu Roman*.

Celelalte mărturii sunt preluate dintr-una din puținele publicații cehești ce se ocupă de perioada „normalizării”. Sub titlul *Jak chutná nezavislost – 33 životních ohlednutí* (Gustul independenței – 33 de retrospective), o pereche de scriitori, František Hrdlička și Zdena Bratršková, au adunat răspunsurile la o anchetă pe tema loialitate-compromis-independență față de puterea comunistă din anii „normalizării”, primate de la 33 de intelectuali (cartea a apărut în 1998 la editura „Votobia” din Praga).

Filosoful Miloslav Bednár (născut în 1948) și-a terminat studiile la Facultatea de Litere din Praga în 1972, dar nu i s-a permis

să lucreze în domeniul filosofiei, fiindcă nu s-a manifestat suficient de loial față de regim. Și-a câștigat pâinea cea de toate zilele ca vânzător de papetărie și birotică, neîncetând însă să frecventeze seminarii particulare, desfășurate în casele unor filosofi nonconformiști. Începând din 1977 a susținut activitatea „Cartei 77”, iar în vara anului 1989 a strâns semnături pentru declarația „subversivă” intitulată *Câteva propoziții*. După 1990, a predat la catedra de filosofie a Facultății de Litere din Praga.

Publicistul paznic

Doamna doctor în drept Dagmar Burešová (născută în 1929) este avocată. În timpul studiilor la Facultatea de Drept a refuzat să intre în Partidul comunist și să recunoască marxismul ca singura filosofie acceptată. În 1968 a fost aleasă în comitetul Centrului

ÎNTR-ADEVĂR, ALIATUL EXCLUS

CONSTANTIN MORARU

În luna noiembrie a anului trecut, revista Magazin istoric publica un articol semnat de domnul general de brigadă Mihail Ionescu, care se încheia cu concluzia: „Ne mărginim așadar a socoti ca achiziții solide – cu îndoieli pronunțate – doar cele detaliate până acum: caracterul de satelit al statului comunist român și poziția lui de «aliat exclus» în Pactul de la Varșovia”.

Două documente provenind din arhiva fostului Comitet Central al partidului comunist vin să întărească această idee. Este vorba despre două rapoarte trimise de ministrul Forțelor Armate, Ion Ioniță, lui Nicolae Ceaușescu, la 13 și 14 mai 1968, în care i se prezenta sinteza informațiilor trimise de atașatii militari români din diverse capitale europene. Din documente rezultă izolarea la care era supus Bucureștiul de către Moscova. Deși membră a Tratatului de la Varșovia, conducerea României afla

despre decizii militare luate în cadrul organizației și despre manevrele planificate din discuțiile pe care le purtau atașatii militari români cu omologii lor din alte țări socialiste sau chiar cu atașatii militari occidentali.

Astfel, atașatul militar român de la Moscova era informat de colegul său norvegian că deplasările și concentrările de trupe din apropierea granițelor cu Republica Socialistă Cehoslovacă și Republica Socialistă România, semnalate la 09. 05. 1968 de către unii atașatii

militari occidentali acreditați la Varșovia, ar fi fost făcute în vederea pregătirii unei aplicații comune, cu participare de trupe din unele țări socialiste, membre ale Tratatului de la Varșovia (U.R.S.S., R.P.Polonă, R.D.Germană, și R.S. Cehoslovacă), planificată să se desfășoare pe teritoriul R.S. Cehoslovace, R.P.Polone și R.D. Germane. Norvegianul adăuga că, „întrucât evenimentul a avut loc a doua zi după întâlnirea de la Moscova, din 09.05.1968, a celor cinci țări socialiste participante, «a fost puțină agitație în toată

avocaților cehi. După epurările din 1970, a devenit avocata mai multor persoane date afară din serviciu și persecutate politic. Unii dintre clienții ei au fost disidenți de seamă; din acest motiv i s-a ridicat pașaportul și a fost chemată des la interogatorii la Securitate. Într-un guvern de după 1989, a ocupat postul de ministru al Justiției, iar convingerea morală și-a rezumat-o astfel: „Omul politic trebuie să respecte principiul că libertatea individului este limitată de libertatea celui alt.”

Publicistul Jiří Ješ (născut în 1926) mărturisește că a încercat dintotdeauna să se comporte după următoarea maximă: „Dacă nu poți sau nu vrei să acționezi deschis împotriva puterii politice, atunci cel puțin să nu spui ceea ce nu crezi.” Ca student, el s-a opus instaurării regimului comunist în 1948, ceea ce l-a cos-

tat nu numai excluderea din facultate, dar și cinci ani de temniță. După ieșirea din închisoare, a lucrat ca muncitor, paznic și magazioner, scriind, în același timp, reportaje din diferite medii și studii despre cultura contemporană. Abia după 1960, într-o perioadă de dezgheț politic, a putut să lucreze ca publicist și redactor în domeniul culturii – muncă pentru care se pregătise cândva, fără să-și fi putut termina studiile.

În mediul artiștilor, dar și în rândurile iubitorilor de artă plastică, este cunoscut pictorul și sculptorul Stanislav Kolíbal (născut în 1925). De la începutul carierei sale artistice, de după cel de-al doilea război mondial, a luptat pentru recunoașterea artei moderne la

noi. În curând a fost taxat drept „formalist”, ceea ce i s-a iertat, oficial, numai în perioada liberală a „Primăverii

Europa din cauza acestor aplicații», dar această agitație pare a fi în curs de epuizare.”

Atașatul militar român la Berlin află de la omologul său din Cehoslovacia că aplicația fusese prevăzută dinainte în planul de pregătire al Comandamentului Forțelor Armate ale Țărilor participante la Tratatul de la Varșovia.

Interesant este și raportul trimis din Praga de atașatul militar român. El arată că în vreme ce persoanele mai în vârstă „privesc problema ca ceva normal, în schimb alții, mai tineri, apreciază că sovieticii, prin aceste acțiuni, urmăresc să exercite presiuni asupra conducerii de partid și de stat a R.S.Cehoslovace, pentru a schimba cursul politicii actuale.”

Generalul Ioniță afirma în raportul trimis lui Ceaușescu:

„Nu sunt până în prezent date care să confirme ideea că mișcările de trupe s-ar fi executat în legătură cu aceste aplicații prevăzute din timp.”

Iricum, atașatul militar român la Praga informa că, din discuțiile cu conducerea armatei cehoslovace, aflase că „pe teritoriul R.S.Cehoslovace nu ar avea loc aplicații de amploare până la 17.08.1968.”

Rapoartele – un fel de sinteză a informațiilor trimise pe această temă de atașatii militari din diverse capitale – nu trag o concluzie fermă. Dar face apel la discuțiile purtate în diverse capitale ale unor țări socialiste cu atașatii

militari francezi, italieni, belgieni, elvețieni, olandezi și englezi care spuseseră că „deplasările și concentrările de trupe ale

U.R.S.S. și R.P.Polone s-ar datora necesității de intervenție în R.S. Cehoslovacă, în cazul în care evenimentele din această țară ar lua un curs periculos”. Ținând cont că marea lor majoritate reprezentau armate ale unor țări membre NATO, asemenea confesiuni făcute unor reprezentanți ai armatei române, membră a unui bloc militar advers, reprezentau mai mult decât un gest amical.

De altfel, în presa italiană – aflăm din aceleași rapoarte – se afirmă că trupele sovietice fuseseră concentrate la granițele Cehoslovaciei și României cu scopul de „a intimida evoluția democratizării acestor două țări și a independenței lor față de

de la Praga". Atunci a lucrat în redacția revistei *Výtvarné umění* (Arte plastice), contribuind la organizarea de expoziții și ediții necenzurate, independente.

Asemenea activități s-au întrerupt brusc după ocupația sovietică. Aducându-și aminte de această perioadă greu de suportat, S. Kolfbal nu se plânge de imposibilitatea sa de a expune sau de a călători, ci de un fapt cu totul nedrept: împreună cu el a fost persecutată și fiica lui, o tânără talentată care obținuse câteva premii la concursuri din țară și din străinătate. Deși semna cu numele mamei (ca să nu provoace autoritățile), nu i-a fost permis să-și continue studiile la Academia de Belle Arte.

Perioada anilor '70, zisă „de normalizare“, rămâne deschisă pentru cercetările ulterioare ale istori-

U.R.S.S.". În cazul României, gestul sovieticilor era determinat și de dorința lor de a bloca o viitoare colaborare militară cu Franța, al cărui președinte urma să viziteze România – se vorbea despre construirea în cooperare a unei fabrici de avioane la Ploiești –, sau cu alte state occidentale. Erau menționate sondaje făcute pe lângă guvernele englez și suedez pentru procurarea de „armament de artilerie și aviație“.

Parcă ciudat că în capitala unei țări membre a Tratatului de la Varșovia, conducerea armatei să aștepte de la atașatul său la Berlin că „în cercurile diplomatice din R.D. Germană se discută că, la sfârșitul lunii mai 1968 ar avea loc o întâlnire a miniștrilor apărării ai statelor membre ale Tratatului de la

Varșovia, care să pregătească întâlnirea Comitetului Politic Consultativ, ce ar urma să se țină în luna iunie a.c. Se presupunea că aceasta a fost hotărâtă la întâlnirea de la Moscova, din 08.05.1968, a celor cinci țări socialiste participante, ca urmare a evenimentelor ce au avut loc în ultima perioadă.“

Cel de al doilea raport, din 14 mai 1968, vorbește și despre concentrări de trupe sovietice la granița României, citând ca sursă ... „presa italiană și unele cercuri politice italiene de stânga“. Cele trei zone de concentrare erau situate în dreptul județelor Galați și Tulcea (prima), a

cilor cehi și slovaci. Analizele lor ar trebui să explice, printre altele, și caracterul paradoxal al acelui deceniu. Pe de o parte, este vorba despre tragedia înfrângerii unui popor întreg, urmată de înlăturarea elitei intelectuale, de sentimentul generalizat de resemnare, de marasmul moral; pe de alta, tot atunci se poate observa căutarea căilor spre solidaritate și o gândire comună în rândurile ex-comuniștilor reformatori și necomuniștilor liberali sau conservatori. Prin aceste eforturi se va întemeia, la începutul anului 1977, inițiativa numită „Carta 77“, care nu-și va propune vreo schimbare în sfera puterii, ci pur și simplu respectarea legislației și a drepturilor civice și politice ale cetățenilor. Această „insulă de deviere pozitivă“, împreună cu altele, de orientări mai mult sau mai puțin asemănătoare,

deschid un alt capitol al istoriei noastre recente: acela care s-a încheiat cu prăbușirea regimului comunist, în noiembrie 1989. ■

județelor Botoșani și Iași (a doua) și a județelor Suceava și Maramureș (a treia).

În sfârșit, documentul mai menționa și faptul că atașatul militar român la Berlin aflase de la colegul său bulgar că la 13 mai începuse în capitala R.D.G. o întâlnire a șefilor de state majore ale forțelor armate din U.R.S.S., R.P. Polonă, R.P. Bulgară, R.P. Ungară și R.D. Germană. Informația era confirmată și de atașatul militar iugoslav la Sofia.

Cele două documente menționate arată că România afla din cele mai diferite surse despre întruniri și decizii luate în cadrul Tratatului de la Varșovia, la care era parte, dar la care nu era invitată să participe. ■

Eveniment

„ȘI TU AI FOST URMĂRIT“

Teroare, suspiciune, represiune sunt cuvinte ce trezesc în mintea milioaneilor de oameni care au trăit în regimurile de „democrație populară“ amintirile dureroase ale unui trecut nu foarte îndepărtat, ale unor vieți și idealuri distruse.

De acest trecut se leagă și experiența privind poliția secretă, răspunzătoare, în mare măsură, de represiunea politică.

În zilele de 27 și 28 mai 2002 s-a desfășurat la Institutul Goethe din București simpozionul* cu tema: *Asumarea trecutului, la răscruce de drumuri? Serviciile comuniste de Securitate a statului. O stare de fapt în Europa Centrală și de Sud-Est*, organizat în parteneriat cu Consiliul Național pentru Studierea Arhivelor Securității (C.N.S.A.S.) și cotidianul *România liberă*, cu sprijinul Pactului de stabilitate pentru Europa de Sud-Est, Centrului Cultural al Republicii Ungare, Centrului Ceh, Institutului Polonez, Ambasadei Slovaciei, Grupului de Dialog Social, Revistei 22 și Alianței Civice.

Dezbaterile s-au axat îndeosebi asupra câtorva teme: dosarele serviciilor de Securitate a statului înainte și după răsturnarea regimului comunist; peripețiile accesului la dosare; abordarea trecutului comunist: o problemă a fiecărei țări ex-comuniste în parte?

Simpozionul și-a propus să găsească răspunsul la întrebările pe care societățile din țările fostului bloc comunist și le pun în legătură cu rolul pe care l-au jucat serviciile de securitate.

Printre participanți s-au aflat Emil Hurezeanu, Stelian Tănase, care, povestind istoria accesului la propriul dosar, a afirmat că Securitatea a creat o realitate paralelă, studierea dosarelor fiind o condiție indispensabilă în perceperea corectă a istoriei recente, Bogdan Ficeac, redactorul șef al *României libere*, Constantin Ticu Dumitrescu, inițiatorul legii accesului la dosare, H.R. Patapievici, A. Pleșu,

Ana Blandiana etc. Au luat parte la discuții înalți demnitari din Germania: Reiner Eppelmann, membru al Parlamentului German, Marianne Birthler, însărcinată federal cu dosarele fostului Serviciu de Securitate a Statului al R.D.G.

(BStU), reprezentanți ai instituțiilor ce se ocupă cu studierea arhivelor serviciilor secrete din Ungaria și Slovacia, precum și invitați din Serbia, Polonia și Cehia.

Reprezentanții Germaniei au vorbit despre experiența lor în studierea arhivelor Stasi, cercetare facilitată de faptul că Autoritatea Gauck a preluat documentele acestui serviciu. Un alt aspect precizat a fost acela că Autoritatea Gauck este o instituție foarte mare, descentralizată, cu două sedii în Berlin și 14 în fosta R.D.G.

Marianne Birthler a prezentat situația Autorității Gauck în prezent, după controversa legislativă iscată în jurul cazului fostului cancelar Helmut Kohl. Accesul la dosare a devenit mai dificil, fiind permis numai după consultarea persoanelor implicate.

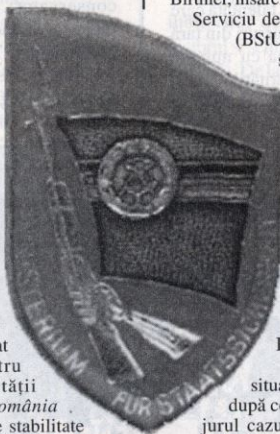
O problemă importantă cu care s-a confruntat Germania a fost cea a dosarelor distruse, reconstituirea lor fiind o preocupare majoră a cercetătorilor.

Vorbitorii au ținut să precizeze că experiența germană este rezultatul unei situații particulare, fiecare țară trebuind să găsească propriile soluții.

Reprezentanții instituțiilor similare din România, Ungaria, Slovacia au prezentat modul cum se face accesul la dosare în aceste țări și dificultățile pe care le întâmpină.

C.N.S.A.S. a fost criticat pentru că nu își îndeplinește atribuțiile cu care a fost învestit, fiind doar un intermediar între cetățeni și S.R.I., iar Constantin Ticu Dumitrescu a pus sub semnul întrebării credibilitatea documentelor care provin de la S.R.I.

Pe de altă parte, spre deosebire de alte țări, legea română permite accesul direct la dosare,

Eveniment

C.N.S.A.S. neprelucrându-le în nici un fel înainte de a le arăta celor interesați.

Ana Blandiana, președinta Academiei Civice, a prezentat eforturile pe care societatea civilă din România le-a făcut pentru studierea arhivelor și a explicat succesul Autorității Gauck și prin faptul că germanii au mai trecut printr-o situație de asumare a unui trecut incomod, după cel de al doilea război mondial.

Concluziile simpozionului au subliniat necesitatea studierii parantezei comuniste și „acomodarea” critică și lucidă cu ea. Dintr-o datorie nu numai națională, ci și europeană. Cert este că integrarea europeană nu se poate face fără asumarea perioadei comuniste.

În ziua de 28 mai, în prezența președintelui Ion Iliescu, a avut loc vernisajul expoziției *Securitatea Statului – garant al dictaturii Partidului Socialist Unit din Germania*, deschisă la Muzeul Național de Istorie, cu o componentă românească, *Și tu ai fost urmărit*, și una cehă, *Și pereții au urechi*.

Pe lângă documentele și fotografiile referitoare la activitatea fostului Serviciu de Securitate din R.D.G. (Stasi), la structura lui, la metodele de supraveghere a obiectivelor, operațiilor de represiune și propagandă, sunt prezentate și un planor și un autovehicul aparținând unor cetățeni est-germani care au încercat să evadeze din R.D.G.

Compartmentul românesc, *Și tu ai fost urmărit*, prezintă cronologic o întreagă tipologie de documente relevând activitatea Securității de la înființarea acesteia, în anul 1948: note informative, dosare de urmărire, fotografii de filaj. De asemenea, sunt expuse o serie de obiecte – uniforme, arme – care au aparținut unor cadre ale Securității. Expoziția – deschisă până în luna septembrie – oferă și posibilitatea audierii unor mărturii ale foștilor deținuți politici ai regimului comunist, precum și o serie de dezbateri televizate pe tema Securității și a rolului jucat de ea în societatea românească. ■

Irina SĂLĂVĂSTRU

O SEARĂ LA „IUNION”

„În aceeași vreme cafele-concert a fost înveselit de verva unui comic, anume Filikovsky. Despre acesta îmi aduc foarte puțin aminte. Știu numai că era foarte mult apreciat, căci el a inaugurat genul cupletului satiric de actualitate. Pe vremea pe care o descriu exista cântărețul care, a doua zi după fiecare eveniment însemnat, îl cânta în versuri de actualitate. Astăzi, cântărețul a dispărut. După 50 ani, acest gen vesel, curat, lipsit de obscenități, plăcut intelectualității, literar, nu-l mai cultivă nimeni. Neapărat, cauza este că nu mai rentează. Căci, să nu uităm că trăim azi o vreme în care supremul câștig bănesc este suprema aspirațiune.”

Am regăsit pentru câteva clipe atmosfera veselă a Bucureștilor de la sfârșitul secolului XIX, așa cum îi descria Constantin Bacalbașa

(1856-1935), ziarist român, în cocheta sală a Clubului Băncii Naționale din strada Doamnei. Au recreat vremea când Jupân Dumitrache le scotea pe Zița și pe Veta la grădină, la „Iunion”, membrii Școlii de artă din cadrul Companiei CM Production, condusă de doamna Crina Matei, și actorii Tomi Cristin și Alina Tomi.

Un spectacol plin de vervă, care a încheiat într-un ton optimist prima seară culturală la Banca Națională a României, o manifestare cu caracter lunar. Un ton optimist binevenit, pentru că în conferința de deschidere, domnul Cristian Păunescu, după ce a prezentat imagini și date statistice despre vechiul București, a citat din lucrarea lui Nicolae Grosu, *Tratat de sociologie*: „Toate aceste disfuncții, precum și poluarea și uzura fizică și morală a

imobilelor din perimetrul central al orașelor au impus mutarea în suburban atât a unei părți a locuitorilor cu posibilități, mai ales a celor cu copii, cât și a unor activități. Prin acest proces, de *suburbanizare*, centrele orașelor – invadate de săraci, lipsiți atât de șansa de a găsi de muncă, cât și de a se deplasa la muncă în suburban – au decăzut galopant, iar orașele, ca întreguri, au devenit mai nefuncționale. Și, cum toate acestea au repercusiuni inclusiv asupra valorilor fundamentale, precum tradițiile, devine explicabil de ce, spre exemplu, colindele au degenerat în mediul urban din ritual sacru de binecuvântare în tertip golănesc de cerșetorie.”

Cât de mult am putut să ne schimbăm într-un secol!

D. MATEI

Eveniment

Mănăstirea Putna - 30 iunie 2002

Bucovina a fost un model de conviețuire între diversele naționalități stabilite pe acest pământ românesc. Bucovina a dat istoriei contemporane a României oameni care i-au făcut, îi fac și îi vor face cinste. Popovici și Flondorii, Ciprian Porumbescu și Iosef Smith, Eminescu și Paul Celan, istoricul Ion Nistor și fizicianul Ausländer sunt nume care nu

aparțin numai patrimoniului cultural românesc, ci și celui universal.

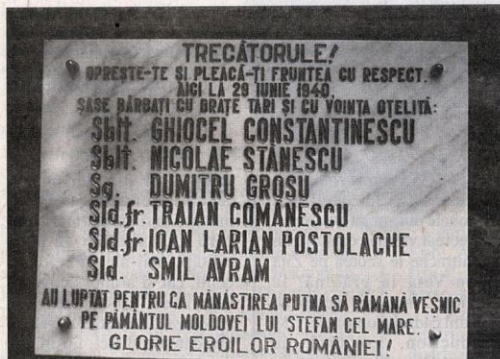
Acest model intercultural a fost distrus la jumătatea veacului trecut de sistemele totalitare și atee ce s-au succedat. Ocuparea Bucovinei de către trupele sovietice, la sfârșitul lunii iunie 1940, i-a însăngerat pământul.

În ziua de 29 iunie 1940, unități militare sovietice au încercat să ocupe mănăstirea Putna, aflată la numai 12 km dincolo de „frontiera” acceptată ca urmare a ultimatului din 26-28 iunie 1940. O unitate militară din Corpul 10 armată român s-a opus însă cu arma în mână, respingând atacul.

În ziua de 30 iunie 2002, la inițiativa Fundației Dr. Wilhelm Filderman, în prezența autorităților locale, civile și militare, la Putna s-a montat o placă memorială în amintirea apărătorilor mănăstirii. Un sobor de preoți a oficiat slujba religioasă.

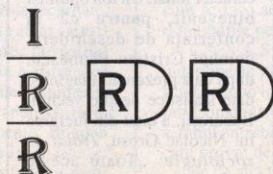
Au căzut atunci, în 29 iunie 1940, în linia întâi a frontului, slt. Ghiocel Constantinescu, slt. Nicolae Stănescu, sergentul Dumitru Grosu, soldații Traian Comănescu și Ioan Laurian Postolache și soldatul Șmil Avram.

T. WEXLER

MONEDE BIZANTINE

(Triverb: 7, 2, 3)

Gheorghe BRAȘOVEANU

Cititorii – corespondenții noștri

Zilele culturii poloneze la Suceava

În toamna anului 2001, pentru câteva zile (14-16 septembrie), Suceava a fost capitala culturii polone în România, găzduind a III-a ediție a zilelor culturii poloneze. Alegerea municipiului Suceava nu a fost întâmplătoare, în acest județ fiind concentrată cea mai mare minoritate polonă din țară (aproximativ 3 000 persoane). La Suceava se află și sediul central al Uniunii Polonezilor din România. Să amintim și parteneriatul între autoritățile județene sucevene și administrația voievodatului Sileziei.

Deschiderea festivă a manifestărilor a avut loc în sala de ședințe a Consiliului Județean Suceava. Au luat cuvântul d-na Stanislava Iachimovski, vicepreședinta Uniunii Polonezilor din România, și dl. Kazimierz Jurczek, consulul Republicii Polone în România, care au subliniat importanța legăturilor culturale ca premisă a apropierii spirituale dintre locuitorii celor două regiuni.

În sala Muzeului de științe naturale s-au desfășurat lucrările unei sesiuni științifice structurate în două secțiuni: istorie și filologie-

etnografie, sub titlul: *Poloni și români pe drumul cunoașterii reciproce*. Au prezentat referate și comunicări: prof. univ. dr. Veniamin Ciobanu (Institutul de istorie A. D. Xenopol – Iași), dr. Krysztof Dach (Cracovia), prof. univ. dr. Constantin Rezachevici (Institutul de istorie „Nicolae Iorga” – București), prof. drd. Daniel Hrenciuc, lector univ. drd. Florin Pintescu (Universitatea „Ștefan cel Mare” – Suceava), prof. drd. Michał Keller (Cracovia) și dr. Krysztof Nawak (Cieszyn) – secțiunea istorie.

În cadrul secțiunii de filologie-etnografie, au avut intervenții: dr. Joanna Porawska (Cracovia), dr. Eugeniusz Klosek (Varșovia), Zbigniew Kowalski (Piła), prof. dr. hab. Ursula Kaczmarek (Poznan) și dr. Jan Bujak (Cracovia).

Materialele prezentate vor fi adunate și publicate într-un volum bilingv.

Prof. Daniel HRENCIUC,
Școala „Bogdan Vodă”, Rădăuți

Fotografii de la cititorii

STRĂMOȘUL

„Vă trimit o fotografie a unui țaran pașoptist din jud. Mehedinți, localitatea Căzănești. S-a numit Pantoși Mihail (Meilă). Eu sunt o urmașă a acestuia, a cincea generație.”

Publicăm fotografia tinerei noastre cititoare, **Alina Pupăzan**, elevă din Târgu Jiu, pentru valoarea ei documentară, deși calitatea lasă de dorit.

Reînnoim invitația adresată cititorilor noștri de a ne încredința spre publicare mărturia fotografică cu valoare istorică.

DIALOG CU CITITORII

POȘTA CONCURSULUI

Mulțumim tuturor cititorilor noștri care au încercat – mulți au și reușit – să găsească răspunsurile corecte pentru concursul aniversar Magazin istoric. Reacțiile și comentariile care însoțesc răspunsurile au fost, în general, favorabile – ceea ce ne-a surprins, oarecum, ținând cont de faptul că întrebările îl purtau pe concurent de-a lungul a 35 de ani de existență a revistei. Astfel, doamna RUXANDA AXINIA, din Roman, jud. Neamț, ne scrie că speră din toată inima ca acest concurs, cu incursiunea lui în numerele 1967-2002, să recidiveze, iar dumneavoastră să continuați să scrieți istoria adevărată a acestei țări.

A fost un concurs greu? Părerile sunt împărțite. De pildă, IOAN MOISA, din Reșița, jud. Caraș Severin, este de părere că întrebările nu au fost dificile – în două zile am reușit să găsim răspunsurile – pentru că au făcut trimitere la articole interesante de care mi-am adus aminte. Ne bucurăm să aflăm că articole publicate cu ani în urmă au avut și păstrează un asemenea impact în mintea cititorilor noștri. În orice caz, ne spune MARCU SÂNCRĂIANU, din Zau de Câmpie, jud. Mureș, știți să organizați concursuri tot mai atrăgătoare.

Cum era și firesc, au existat și critici, cu atât mai îmbucurătoare cu cât vin din partea unor cititori care au însoțit revista noastră de-a lungul a 35 de ani. PETRU CONDURAT, din Craiova, jud. Olt, ne scrie ușor supărat, tocmai pentru că nu am avut nici un fel de indice de orientare și a trebuit să răfoim cele 421 de numere. Găsim utilă sugestia de a oferi publicului nostru un indice complet al materialelor care au apărut până acum, dar să nu uităm totuși că este vorba despre un concurs care se adresează unui public pasionat de istorie. Pentru care înțelegem să mergem înainte. Cu toate pânzele sus.

PROPUNERI

DL. RENARDT A. IANCU, din Constanța, ne scrie: Există un proiect pentru editarea unei colecții de CD-uri, cuprinzând **Magazin istoric** de la primul număr până astăzi? Eu aș fi interesat să am acasă o asemenea colecție. Colecția revistei nu mi-a mai încăput în casă și am mutat-o în magazia firmei la care lucrez. Accesul la ea a devenit cu totul impropriu și îi simt lipsa, deși cumpăr cel puțin o carte de istorie pe săptămână. O colecție pe CD ar fi ceva extraordinar de ușor de folosit, accesul la materialele de interes ar fi mult simplificat, problema de spațiu în casă ar fi eliminată, iar cea a lipsei unora dintre numerele pe care le caută cititorii asidui ar fi rezolvată. Realizez că ar presupune o muncă uriașă, dar cred că ar merita efortul și un tiraj inițial de 1 000 exemplare.

Pe de altă parte, propuneri tuturor editurilor care vă trimit cărți la redacție să vă furnizeze în timp util taloanele de comandă cu titlurile pe care le au disponibile. Mie mi se pare esențial faptul. Ar fi o modalitate foarte ușoară să-ți comanzi în timp util cărțile care te interesează, iar editurile în cauză și-ar crește imediat vânzările.

Constanța este un oraș care stă foarte bine la capitele vulgare sau derizorii, dar în nici un caz la cultură. Fac eforturi să-mi găsesc cărțile care mă interesează și sunt fericit că pot merge frecvent la București în interes de serviciu, astfel că înainte de plecare spre Constanța pot trece pe la câteva standuri de cărți ca să-mi cumpăr ceea ce-mi trebuie. Dacă eu, din Constanța, care este totuși al doilea oraș ca mărime, am asemenea dificultăți, îmi imaginez cu ce se confruntă cei interesați din Buhuși ori Calafat. Propuneți editurilor să vă furnizeze taloanele respective și ne veți face mai culti și mai fericiti.

Am primit mai multe solicitări pentru trecerea colecției revistei pe CD-Rom. Vom avea în vedere această modalitate, pe care o vom realiza în funcție de cerere și de fondurile disponibile.

În ceea ce privește cărțile semnalate în revista noastră, vi le puteți procura adresându-vă direct editurilor respective.

ERATĂ

La rubrica Eveniment din nr. 5/2002, în articolul Pe valu-

rile Dunării, s-a strecurat o greșeală, pentru care cerem scuze doamnei Tutu Georgescu și facem cuvenita rectificare: la pagina 92, rândul 2, nu este vorba despre Iancu Orovanu, tatăl doamnei Georgescu, care murise de mult, ci despre tatăl vitreg, Constantin D. Bușilă.

NOI PRECIZĂRI

DL. VLAD CIOLAC ne trimite la redacție, pe lângă răspunsul la Blitz...Conducătorul lunii iunie, și câteva completări la articolul Bufta familiei Știrbey. De fapt, familia Știrbey a fost cea care a administrat domeniul. Moșia Știrbey cuprindea și satul Buciumeni, la sud de Bufta, unde aveau o frumoasă fermă de animale care, după colectivizare, a devenit I.A.S. Moșia Știrbey mai includea lacurile Bufta și Buciumeni, deosebit de frumoase și bine populate cu pește.

Din fericita dvs. idee de a publica acest articol, m-am dumirit de vechimea fabricilor de conserve și de vată-pansamente, pe care regimul comunist le trecuse în „realizările lui mărețe”. ■

CONTENTS (Romanian History)

M. Berza Michael the Brave – the founder • **A. Gherghel** I took part to the 23 august 1944 events • **W.H. Lang** A monument for the German soldiers dead in the war • **V. Răpeanu** 1943. The American bombers over Ploiești city • **T. Wexler** The Cardinals who saved Jews in 1943-1944 • **G. Filitti** Letters from former days (II) • **A. Dimitriu** A forgotten inventor: the engineer Ioan A. Dimitriu • **S. Iosipescu, R. Verussi-Iosipescu, Șt. Dăteu** Submarine archeology at the Black Sea • **A. Popescu** The mystery of tenor Traian Grozăvescu's death • **P. Pandrea** Harold Nicolson and the Great Union • **M. Orjanu** Hungarian propaganda in between wars • **D. Preda** I. Pelivan to the Foreign Affairs Ministry • **A.A. Spănu** Minorities and Romanians against the Romanian state • **V. Săhleanu** 1953. Unpublished diary • **L. Cosovanu** Romanian documents at Hoover Institution (X) • **Șt. Ciubotaru** Carol the IInd-Queen Maria – the war of pride • **I. Lăcustă** In Bucharest, 50 years ago • **C. Moraru** Military attaches inform Bucharest in the 1968 spring

SOMMAIRE (Histoire roumaine)

M. Berza Michel le Brave – le fondateur • **A. Gherghel** Le 23 Août 1944 – j'y étais • **W.H. Lang** Un monument pour les soldats allemands tombés dans la Seconde Guerre • **V. Răpeanu** 1943. Des bombardiers américains sur Ploiești • **T. Wexler** Des cardinaux qui ont sauvé des Juifs en 1943 et 1944 • **G. Filitti** Lettres d'autrefois (II) • **A. Dimitriu** Un inventeur oublié: l'ingénieur Ioan A. Dimitriu • **S. Iosipescu, R. Verussi-Iosipescu, Șt. Dăteu** Archéologie sous-marine à la mer Noire • **A. Popescu** L'énigme de la mort du ténor Traian Grozăvescu • **P. Pandrea** Harold Nicolson et la Grande Réunification des Principautés Roumaines • **M. Orjanu** La propagande magyare pendant l'entre-deux-guerres • **D. Preda** I. Pelivan s'adresse au Ministère roumain des Affaires Étrangères • **A.A. Spănu** Roumains et minoritaires contre l'Etat roumain • **V. Săhleanu** 1953. Journal inédit • **L. Cosovanu** Documents roumains à Hoover Institution (X) • **Șt. Ciubotaru** Carol II et la reine Maria – la bataille des orgueils • **I. Lăcustă** À Bucarest il y a 50 ans • **C. Moraru** Les attachés militaires roumains informent Bucarest au printemps de '68

СОДЕРЖАНИЕ (Румынская история)

M. Berza Михай Храбрый – основоположник • **A. Гергел** Я участвовал в августе 23-го августа 1944 г. • **В.Х. Ланг** Памятник германским солдатам, павшим в войне • **В. Рыпану** 1943 г. Американские бомбардировщики над городом Плоешть • **Т.Векслер** Кардиналы, спасавшие евреев в 1943 – 1944 гг. • **Г.Филиitti** Письма былых времён (II) • **А. Димитриу** Забытый новатор: инженер Иоан А.Димитриу • **С.Иосипеску, Р.Верусси-Иосипеску, Шт. Дăтеу** Подводная археология в Понте Еуксин • **А. Понеску** Загадка смерти тенора Траяна Грозăвеску • **П. Пандрия** Геролд Николсон и Великое Объединение • **М. Оржану** Межвоенная мадьярская пропаганда • **Д. Предă** И.Пеливан к Министерству Иностранных Дел • **А.А. Спăну** Румыны и меньшинства против румынского государства • **В.Сăхляну** 1953 г. Незвестный дневник • **Л. Косовану** Румынские документы в Институте Гувера (X) • **Шт. Чуботару** Карол и королева Мария – война высокомерий • **И. Лăкустă** В Бухаресте 50 лет назад • **К. Морару** Весна 1968 г. Военные атташе информируют Бухарест

INHALT (Rumänische Geschichte)

M. Berza Mihai der Tapfere – der Begründer • **A. Gherghel** Wir nahmen am 23. August 1944 Teil • **W. H. Lang** Ein Monument für die im Kriege gefallenen deutschen Soldaten • **V. Răpeanu** 1943 Amerikanische Bomber über Ploiești • **T. Wexler** Kardinäle, die 1943-1944 Juden retteten • **G. Filitti** Briefe aus anderen Zeiten (II) • **A. Dimitriu** Ein vergessener Erfinder: Ingenieur Ioan A. Dimitriu • **S. Iosipescu, R. Verussi-Iosipescu, Șt. Dăteu** Unterseearcheologie am Schwarzen Meer • **A. Popescu** Das Geheimnis des Todes des Tenors Traian Grozăvescu • **P. Pandrea** Harold Nicolson und die Große Vereinigung • **M. Orjanu** Die zwischenkriegszeitliche magyarisches Propaganda • **D. Preda** I. Pelivan an das Ministerium für Äußerliche Angelegenheiten • **A.A. Spănu** Minderheitsangehörige und Rumänen gegen den rumänischen Staat • **V. Săhleanu** 1953. Unveröffentlichtes Tagebuch • **L. Cosovanu** Rumänische Dokumente an der Hoover Institution (X) • **Șt. Ciubotaru** Carol II.-Königin Maria – der Krieg der Egos • **I. Lăcustă** In Bukarest, vor 50 Jahren • **C. Moraru** Die Militärattachés informieren Bukarest im Frühjahr 1968

SUMARIO (Historia rumana)

M. Berza Miguel el Valiente – el fundador • **A. Gherghel** Fui participante al 23 de agosto de 1944 • **W.H. Lang** Un monumento a los soldados alemanes caídos en la guerra • **V. Răpeanu** 1943. Bombardeos norteamericanos sobre la ciudad de Ploiești • **T. Wexler** Cardenales que salvaron judíos en 1943-1944 • **G. Filitti** Cartas de antaño (II) • **A. Dimitriu** Un inventor olvidado: el ingeniero Ioan A. Dimitriu • **S. Iosipescu, R. Verussi-Iosipescu, Șt. Dăteu** Arqueología submarina en el Ponto Euxino • **A. Popescu** El enigma de la muerte del tenor Traian Grozăvescu • **P. Pandrea** Harold Nicolson y la Gran Unión • **M. Orjanu** La propaganda húngara interbelica • **D. Preda** I. Pelivan se dirige al Ministerio de Asuntos Exteriores • **A.A. Spănu** Minoritarios y rumanos contra el Estado Rumano • **V. Săhleanu** 1953. Diario inédito • **L. Cosovanu** Documentos rumanos en Hoover Institution (X) • **Șt. Ciubotaru** Carol II-la reina Maria – la guerra de los orgolios • **I. Lăcustă** En Bucarest, hace 50 años • **C. Moraru** Los agregados militares informan a Bucarest en la primavera del 1968

magazin istoric

Apare lunar, se găsește de vânzare la chioșcurile de difuzare a presei. Abonamentele se fac la oficiile poștale, factorii poștali de la orașe și de la sate sau la redacție.

ABONEMENTS: S.C. RODIPET S.A., P.O. BOX 33-57

FAX +40-1-222.64.07 sau 222.64.39

Piața Presei Libere, nr. 1,

Sector 1, București, România

Abonamentul pe un an – 80 dolari U.S.A. (țări europene);

90 dolari U.S.A. (țări extraeuropene)

Tiparul executat la Compania Națională a Imprimeriilor „Coresi” S.A. – București

ISSN 0541-881X

Lei 15 000

